magazin istoric

ANUL XVI Nr. 7 (184) IULIE 1982

DIVO MATTHIE COR
VINO: PRINCIPI INVI
CTISS: VNG: BOE: Q; RE
G: PHILOSTRATI HER
OICA: ICONES: VITE S
OPHISTARVM: ET EPIST
OLE: D: ANTONIO BON
FINE: TRAIVCTE: ECIN
COR: BIBLIOTHECA RE
GIA IMPENS: PRELATE

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XVI

Nr. 7 (184)

iulie 1982

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

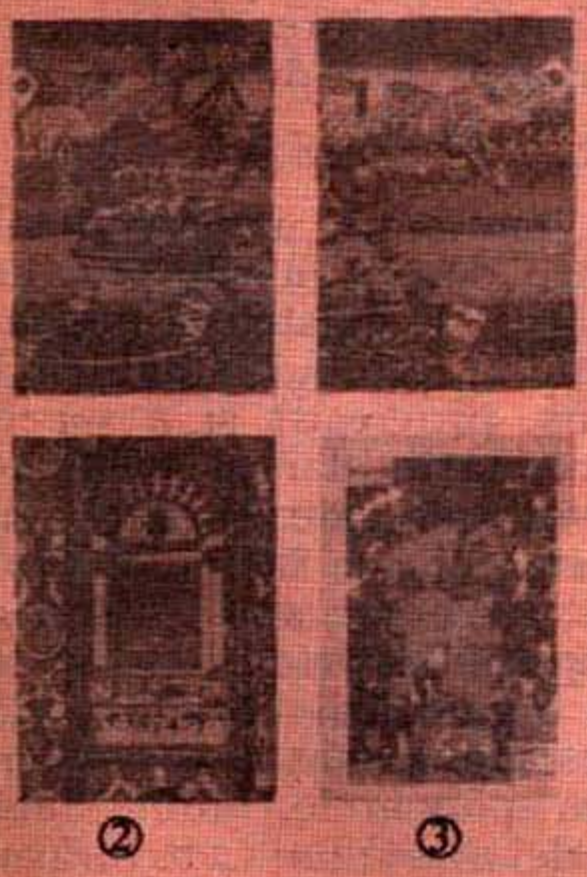

① ④ ② ③

SUMAR

Temeiurile nepieritoarei istorii:
Mircea Muşat 2

Congresul socialist din 1910 6

Întîiul Basarab pe tronul Muşatinilor — Petru Şchiopul:
Gheorghe David 9

Vechi izvoare turceşti despre români:
Mehmet Ali Ekrem 12

Un dobrogean din secolul V:
Petru I. David 14

„Punga sau viaţa":
Ion Popescu-Puturi 15

Istoria şi pacea 18

Mesagerul domnului Bertrand:
Daniel Mayer 23

În drum spre Nürnberg — Göring, Papen şi Frank:
Joe Heidecker, Johannes Leeb 27

Colecţii străine despre trecutul românilor:
Virgil Cândea 31

Deva — reşedinţa unui voievod nesupus:
Vasile Ionaş 33

O minciună e o minciună, chiar pe latineşte:
Nicolae Minei 36

În Bucureşti, acum 50 ani:
Cristian Popişteanu, Valeriu Buduru, Ioana Ursu, Joan Lăcustă 40

Două nume pentru două sute de insule 46

Codexuri din secolul XV:
Éva Kőrv 49

Din nou despre „Cazul Tilea" (III):
David Britton Funderburk 50

Epoca Meiji — restauraţie sau revoluţie?:
Andrei Busuioceanu 53

Din trecutul fotbalului:
Charles P. Korr 58

• Cărţi sosite la redacţie... 22 • Concursul Magazin istoric 15 + 1: răspunsurile la întrebări... 49 • Poşta Magazin istoric... 62

COPERTELE NOASTRE

①④ Pe fluviul Sumidágava, care străbate capitala Japoniei. Stampă de epocă, aflată la Biblioteca Academiei R.S.R. (**Epoca Meiji — restauraţie sau revoluţie?**, p. 53)

② Dintre lucrările dedicate regelui Matei Corvin, face parte şi **Codex Philostrate**, din care reproducem imaginea alăturată. În medalionul din stînga (centru), chipul suveranului (**Codexuri din secolul XV**, p. 49)

③ Miniatură dintr-o cronică consacrată sultanului Soliman Magnificul datînd din secolul XVI (**Vechi izvoare turceşti despre români**, p. 12)

TEMEIURILE NEPIERITOAREI ISTORII

Conf. univ. dr. MIRCEA MUŞAT

Cel de-al II-lea Congres al educaţiei politice şi culturii socialiste, care şi-a desfăşurat lucrările în zilele de 24-25 iunie, sub egida Frontului Democraţiei şi Unităţii Socialiste, s-a înscris ca un eveniment de importanţă excepţională în cadrul marilor acţiuni politice, economice şi social-culturale întreprinse în perioada de la Congresul XII al P.C.R., pentru transpunerea cu succes în viaţă a obiectivelor programului partidului de construire în ţara noastră a societăţii noi, bazată pe o civilizaţie superioară, civilizaţia socialistă şi comunistă.

De la tribuna acestui forum al spiritualităţii româneşti, vorbitorii au adus un fierbinte omagiu secretarului general al partidului, preşedintele Republicii, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, din a cărui strălucită iniţiativă s-au organizat, pentru prima dată, cele mai largi şi reprezentative forumuri democratice ale slujitorilor educaţiei politice şi culturii socialiste, parte integrantă a vastului proces înnoitor care a cuprins domeniile vieţii economice şi social-politice în perioada care a trecut de la Congresul IX al partidului.

Desfăşurat la puţin timp după Plenara Comitetului Central al partidului din 1-2 iunie, congresul a constituit — aşa cum se arată în cuvîntul de salut adresat de tovarăşa academician doctor inginer Elena Ceauşescu, din partea Comitetului Central al Partidului Comunist Român, a Consiliului de Stat şi a guvernului, precum şi din partea secretarului general al partidului şi preşedintele Republicii Socialiste România, tovarăşul Nicolae Ceauşescu — o nouă şi grăitoare expresie a profundului democratism al orînduirii noastre, a preocupării consecvente a partidului şi statului de a asigura dezbaterea largă cu oamenii muncii, cu întregul popor, a tuturor problemelor care privesc mersul înainte al patriei pe calea progresului economic şi social.

Congresul a reprezentat o expresivă şi edificatoare ilustrare la expunerea magistrală a tovarăşului Nicolae Ceauşescu, devenită eveniment de însemnătate primordială pentru destinele poporului român, pentru înflorirea multilaterală a României socialiste. Va rămîne pentru totdeauna înscrisă în conştiinţa naţiunii socialiste concepţia programatică a tovarăşului Nicolae Ceauşescu privind rolul conducător al partidului în domeniul activităţii educative, în ridicarea pe noi culmi a culturii noastre naţionale şi racordarea ei tot mai strînsă la marile cuceriri ale culturii universale, sublinierea rolului deosebit al factorului conştient în procesul construcţiei socialiste, în făurirea omului nou, cu înalte idealuri revoluţionare, devotat patriei sale, partidului şi poporului, cauzei socialismului şi păcii în lume.

Aşa cum sublinia tovarăşul Nicolae Ceauşescu cultura unui popor nu poate fi înţeleasă şi acceptată doar ca un simplu tezaur de creativitate, ci ca o sumă de valori în acţiune. Din această perspectivă, istoria nu-i cronică împietrită a vremurilor apuse, ci carte veşnic deschisă, din ale cărei pagini, cel ce le-a scris cu sudoare şi sînge — poporul — îşi soarbe vrerea şi nădejdile, drepturile şi chemările, iubirea de pămînt şi de oamenii lui, dorul de bine al zilei de mîine. Îndemnul adresat istoricilor, tuturor lucrătorilor din frontul culturii, este acela de a scrie istoria pentru popor, de a arăta contemporanilor pildele nenumărate ale iubirii de ţară a înaintaşilor, spiritul lor de abnegaţie.

Activitatea teoretică şi practică pe care o desfăşoară partidul nostru, secretarul său general, în vastul program al prezentului şi viitorului patriei, încorporează şi magistrala contribuţie adusă la dezvoltarea ştiinţei istorice româneşti. Cu cutezanţa gîndirii sale ştiinţifice, profund revoluţionare, cu spiritul creator în pătrunderea celor mai complexe probleme ale devenirii noastre istorice, tovarăşul Nicolae Ceauşescu a abordat, şi de această dată, problemele majore ale istoriei noastre naţionale, trasînd noi direcţii şi dimensiuni activităţii de viitor.

După cum este cunoscut, istoria oferă omenirii concluzii despre marile procese ale dezvoltării societăţii, ale existenţei popoarelor de-a lungul timpului, punînd în evidenţă atît ce a fost valoros, progresist şi a servit mersul înainte al societăţii, dar şi piedicile ridicate în calea evoluţiei sale şi care au costat scump umanitatea, au întîrziat progresul unor naţiuni. În acest spirit, istoria este chemată să sprijine, prin concluziile sale, perfecţionarea organizării societăţii de azi, relaţiile dintre state şi naţiuni, colaborarea paşnică dintre popoarele lumii. Iată de ce studiul istoriei — sublinia tovarăşul

Nicolae Ceaușescu — constituie un mijloc de cea mai mare importanță pentru transformarea revoluționară a prezentului, pentru înțelegerea cerințelor viitorului, a căilor de progres neîntrerupt al societății.

Fără îndoială, știința istorică poate avea acest rol numai dacă cercetarea trecutului și prezentului se bazează pe concepția materialist-dialectică, dacă fenomenele economico-sociale și politice sînt studiate în toată complexitatea lor. Așa cum a precizat secretarul general al partidului nostru, istoria trebuie să înfățișeze faptele, fenomenele, procesele, nu după criterii de conjunctură politică, după dorințele subiective ale oamenilor, după nevoi politice de moment, ci așa cum s-au petrecut ele, cu trăsăturile lor pozitive, progresiste, dar și cu părțile întunecate, regresive. Dealtfel, judecățile de valoare emise în lucrări de istorie nu pot avea perenitate decît dacă exprimă adevărul obiectiv și sînt susținute de o bază documentară amplă, care nu omite în mod deliberat anumite aspecte sau laturi ale fenomenului analizat. Escamotarea adevărului obiectiv în istoria popoarelor, punerea în circulație a unor așa-zise adevăruri antestabilite cărora li se potrivesc fapte, documente pe măsură, nu servesc nici dezvoltării științei istorice în general, nici progresului cunoașterii, nici dezvoltării bunelor raporturi între popoare. Este adevărat că cercetarea istorică este chemată ca, prin confruntări de idei, prin schimburi de opinii, să înlăture din circuitul științific denaturările adevărului istoric, să contribuie la clarificarea problemelor controversate pe o solidă bază documentară; în același timp însă istoria trebuie să dea și o ripostă hotărîtă falsurilor și denaturărilor adevărului obiectiv. Cui și la ce servesc asemenea afirmații, potrivit cărora n-ar exista nici o legătură și continuitate între geto-daci, daco-romani și români, că poporul român ar fi imigrat în propria lui țară venind de undeva din sudul Dunării în secolele XII-XIV; afirmații potrivit cărora unirea din 1600 ar fi fost un act aventurist, de „cucerire" a unor teritorii străine; că unirea principatelor române în 1859 ar fi constituit un act de regres istoric, „întrerupînd", chipurile, dezvoltarea unitară a „națiunii" moldovenești; că marile imperii multinaționale ar fi avut un rol progresist și eliberator pentru națiile subjugate; afirmații potrivit cărora destrămarea acestor imperii și constituirea sau desăvîrșirea statelor independente unitare, naționale ar fi fost un act de regres istoric?

Acestor pseudoistorici le-a răspuns din nou poporul nostru prin glasul celui mai autorizat fiu al său, tovarășul Nicolae Ceaușescu, prin cuvîntul atîtor participanți la înaltul forum al spiritualității românești.

Ampla cuprindere a istoriei în opera tovarășului Nicolae Ceaușescu, excepționalele sale analize asupra trecutului nostru ne-au călăuzit să ne căutăm istoria la noi acasă, pornind de la condițiile de fapt ale fiecărei epoci de evoluție a meleagurilor strămoșești, dîndu-ne astfel măsura clară și reprezentativă a vechimii acestei istorii. Este o istorie care își are începuturile cu mii de ani în urmă, în civilizația traco-geto-dacilor, și care, de atunci și pînă astăzi, aparține unuia și aceluiași popor, ce a trăit în unul și același spațiu geografic carpato-danubiano-pontic, a unui popor cu ilustru prestigiu în lumea antichității, a cărui civilizație s-a aflat în raporturi de influențare reciprocă cu marile civilizații ale acelor vremuri — persană, greacă, romană și altele. În această viziune ne aparține Dromichete, expresia autentică a geto-dacului — așa cum îl înfățișau autorii antici —, în care omenia și dorința de pace se împleteau cu rațiunea și înțelepciunea, iar iscusința se îmbina cu istețimea în luptă. În frunte cu Dromichete, vitejii daci au înfruntat cu succes trupele lui Lisimah, urmașul lui Alexandru cel Mare, care căuta să-și întindă imperiul și asupra malului stîng al Dunării. Ne aparține Burebista, sub conducerea căruia s-a creat, în urmă cu 2 050 ani, statul dac centralizat și independent. Ne aparține Decebal, care — așa cum îl caracterizează tovarășul Nicolae Ceaușescu — reprezintă eroul legendar, intrat în conștiința poporului nostru ca simbol al neînfricării și spiritului de jertfă în apărarea libertății și independenței.

Statornicia de viață, de luptă și creație pe pămîntul strămoșesc, continuitatea și ascendența operei făptuite de înaintașii noștri reflectă în gîndirea istorică a tovarășului Nicolae Ceaușescu sensurile lor reale, corespunzătoare datelor autentice. Cucerirea unei părți din Dacia de către armatele Romei nu a însemnat dispariția poporului dac, nici chiar pe teritoriul ocupat, care reprezenta doar o treime din vechea Dacie. Dealtfel, în perspectiva istorică, ocupația romană a fost efemeră și a constituit ținta unei continue împotriviri a strămoșilor față de asuprirea străină. Odată cu evacuarea provinciei de la nord de Dunăre de către administrația imperială, retrasă în Dacia aureliană de la sudul fluviului, dacii, împreună cu frații lor rămași liberi, și-au reunit forțele, făcînd față singuri vitregiilor pe care furtunile timpului le-au interpus în cale. „Victoria romanilor — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — a deschis o perioadă lungă de conviețuire, în care s-a accentuat împletirea civilizației dace și romane. După cum atestă scrierile vremurilor respective, cercetările arheologice, datele științifice, în această perioadă s-a realizat simbioza daco-romană și a început formarea unui nou popor bazat pe cele mai înalte virtuți ale dacilor și romanilor. Așa s-a născut poporul român".

Așa cum relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu, de la formarea de către Burebista, în secolul I înaintea erei noastre, a statului dac centralizat, de la epoca înfloritoarei societăți dacice a lui Decebal și apoi, de-a lungul a două milenii de existență, pînă în ziua de azi, poporul nostru a trebuit să ducă lupte grele pentru a-și apăra ființa proprie, entitatea națională și de stat.

Statornicia și continuitatea neabătută a poporului nostru își afirmă rolul istoric progresist, de factor stabilizator și înnoitor în această regiune a Europei; ele înseamnă tri-

umf de viaţă şi făptuiri, dobîndite din încleştarea cu valurile populaţiilor năvălitoare atrase de civilizaţii materiale şi spirituale dezvoltate, de forme de viaţă politică şi socială avansate. Un triumf care s-a bizuit pe tăria şi setea de libertate a unui popor de aceeaşi origine, de aceeaşi limbă şi spiritualitate, de aceleaşi năzuinţe. De aici a rezultat — subliniază tovarăşul Nicolae Ceauşescu — caracterul concomitent al constituirii statelor feudale centralizate în interiorul arcului carpatic, la sud şi la răsărit de Carpaţi, similitudinea organizării lor politice, forma de stat, concepţia de politică externă, organizare administrativă şi militară.

Cu o deosebită forţă este reflectată ideea privind admirabila capacitate a poporului nostru de a se opune ferm şi eficace năvălitorilor prădalnici şi cotropitorilor, de a depăşi momentele de vitregie şi de cumpănă pe care istoria le-a iscat în această parte a Europei. Apărîndu-se pe sine, ţările române au constituit, în acelaşi timp, pavăza înaintată a continentului în faţa puhoiului otoman, salvgardînd astfel atît propria existenţă, cît şi cuceririle civilizaţiei europene grav ameninţate.

Este de o uriaşă valoare ştiinţifică, cu multiple resorturi lămuritoare pentru istoriografia contemporană, ideea subliniată de tovarăşul Nicolae Ceauşescu, potrivit căreia ţările româneşti nu au putut fi supuse prin forţă, că ele şi-au păstrat autonomia statală. Tratatele de alianţe politice, legăturile economice şi culturale stabilite cu statele vecine sau mai îndepărtate, cu imperiile otoman, habsburgic şi ţarist au reconfirmat de-a lungul vremurilor puterea suverană a domnitorilor români, dreptul ţărilor române de a se cîrmui după propriile lor legi şi întocmiri. Aceasta a făcut ca ţările române să poată duce cu succes lupta împotriva agresorilor şi, în acelaşi timp, să ofere posibilitatea unor reprezentanţi înaintaţi ai popoarelor vecine, subjugate de imperiile vecine, să se refugieze pe teritoriul românesc şi să organizeze de aici lupta pentru eliberare, pentru afirmarea acestor popoare ca entităţi naţionale distincte. În strînsă corelare cu această situaţie se desemnează obiectivul statornicirii independenţei absolute, promovat constant de poporul român, alături de acela al unităţii naţionale, ca o necesitate imperioasă pe drumul propăşirii patriei.

Puternice lumini se proiectează asupra cronicii continuităţii neştirbite a poporului român, a tradiţiei sale statale neîntrerupte şi a fondului robust, sănătos, popular, al istoriei noastre de la ideea de excepţională însemnătate reliefată de tovarăşul Nicolae Ceauşescu privind rolul ţărănimii în evoluţia noastră pe treptele timpului. Într-o anume perioadă, după cum se cunoaşte, masele ţărăneşti au fost etichetate, şi nu întîmplător, drept un element fără forţă istorică, chiar retrograd. Se ţintea, prin aceasta, să se pună în cauză însăşi fiinţa poporului român, continuitatea sa de viaţă pe pămîntul străbun, conţinutul şi sensul istoriei româneşti, pe parcursul multor veacuri, să se rupă istoria noastră modernă şi contemporană de întreg contextul ei anterior, de rădăcinile sale adînci şi perene. Tovarăşul Nicolae Ceauşescu a restituit trecutului nostru substanţa sa reală, relevînd că ţărănimea a reprezentat, timp de secole, seva istoriei româneşti, necontenit ascendentă, istorie care s-a identificat cu însăşi viaţa, cu luptele şi aspiraţiile poporului român. Prin ţărănime se continua o viaţă străveche, a unuia şi aceluiaşi popor pe propria glie, care-şi poartă cu strălucire numele de lume românească. Muncitorii ogoarelor au reprezentat principala forţă socială de împotrivire faţă de împilatorii din interior, braţul vajnic de apărare a ţării în faţa dominaţiei străine, forţă socială păstrătoare şi purtătoare pe noi trepte de valoare a avuţiei materiale şi spirituale a poporului. Ţărănimea — subliniază tovarăşul Nicolae Ceauşescu — a jucat rolul esenţial, atît în luptele pentru dreptate naţională şi socială, pentru independenţă, în producerea bunurilor materiale ale societăţii, cît şi în conservarea limbii şi îmbogăţirea continuă a culturii româneşti.

Crezul de viaţă şi existenţă al poporului român s-a exprimat în muncă creatoare, gîndire originală şi luptă eroică pentru propăşirea sa, în împotrivirea cu toate forţele la asuprirea de orice fel. Aceste caracteristici de permanenţă, exprimate la un nivel continuu ascendent pe treptele vremurilor, au fost puse în relief şi se degajă din întreaga gîndire istorică a tovarăşului Nicolae Ceauşescu. Istoria poporului român — releva secretarul general al partidului — este istoria dezvoltării forţelor de producţie, a relaţiilor de producţie şi sociale, a luptelor de eliberare socială şi naţională, împotriva cotropirii şi dominaţiei străine, pentru libertate şi neatîrnare. De aici, trecutul nostru îşi configurează mari reliefuri şi, totodată, se tălmăceşte pe temeiul adevărului. Desigur, în diverse momente de luptă revoluţionară a prevalat manifestarea ţelurilor sociale, în altele primordiale au fost aspiraţiile naţionale, dar totdeauna un obiectiv l-a angrenat nemijlocit pe celălalt.

Această idee-forţă exprimată de tovarăşul Nicolae Ceauşescu pune la dispoziţia istoricilor calea înţelegerii profunde, la adevăratele dimensiuni, a marilor momente ale luptei revoluţionare a poporului român — de la răscoalele ţărăneşti din evul mediu, revoluţiile de la 1821 şi 1848, Unirea de la 1859 şi făurirea statului naţional modern român, cucerirea independenţei de stat depline a României în 1877, făurirea unităţii naţionale şi statale în 1918 şi pînă la revoluţia victorioasă din August 1944 —, oferă înţelegerea adîncă a măreţiei idealurilor sociale şi naţionale ale poporului român şi ale mişcării muncitoreşti şi Partidului Comunist Român, promovate şi încununate de nepieritoare izbîndă. Principiile dreptăţii sociale şi libertăţii naţionale glăsuiesc astfel în fundamentele istoricelor făuriri ale României socialiste, materializate în nivelul de viaţă şi civilizaţie mereu mai ridicat al celor ce muncesc, în prestigiul ţării libere şi deplin independente.

Îndemnurile tovarășului Nicolae Ceaușescu, exemplul strălucit pe care-l oferă opera sa, de tratare unitară a istoriei României, de a concepe procesul istoric ca pe o rezultantă complexă, firească, a evoluției întregii societăți românești, în ansamblul său, conferă adevăratele fundamente înțelegerii apariției clasei muncitoare, a partidului său, ca expresie obiectivă a realităților și cerințelor evoluției ascendente a poporului nostru. Forță înnoitoare, avîndu-și rădăcinile adînc ancorate în solul național, clasa muncitoare realizează în toate momentele esențiale ale istoriei moderne și contemporane a țării partea cea mai vie, cea mai dinamică și generatoare de sensuri a complexului realității românești. Istoria mișcării muncitorești și a partidului comunist — relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu — este nemijlocit legată de stadiile dezvoltării economice, politice, științifice și culturale a țării, de progresul forțelor de producție, de acțiunea legilor sociale obiective, desemnîndu-se ca parte intrinsecă a istoriei naționale. Țelurile de acțiune ale partidului revoluționar sînt astfel marile țeluri sociale și naționale ale întregului popor. Acesta este suportul teoretic trainic pe baza căruia putem aprecia în mod just drumul lung și greu străbătut de forțele revoluționare și progresiste ale poporului, evoluția clasei muncitoare de la naștere și pînă la transformarea ei în clasa muncitoare a societății, în principala forță a națiunii socialiste.

Este știut că vechea istoriografie a exclus aproape total mișcarea muncitorească din istoria patriei, iar într-o anumită perioadă, din fericire depășită, cercetările noastre istorice au privit unilateral cadrul de manifestare și contribuția celorlalte forțe sociale și politice care s-au înscris pe linia progresului țării, înfățișîndu-se și interpretîndu-se faptele din istoria națională în afara contextului real, complex, al proceselor și fenomenelor care le-au generat. Era o perioadă în care istoria mișcării muncitorești în ansamblul său și istoria partidului clasei muncitoare erau privite separat de contextul istoriei naționale, încercîndu-se smulgerea lor din sudura firească a istoriei patriei și poporului și legarea prin fire nevăzute de un centru născător și diriguitor de istorii neadevărate. Analizarea multilaterală de către tovarășul Nicolae Ceaușescu a ceea ce partidul clasei muncitoare a adus ca trăsături proprii, distincte, în peisajul societății românești — gîndirea teoretică înaintemergătoare și activitatea revoluționară consecventă în slujba intereselor vitale ale poporului — a condus și conduce la o înțelegere cuprinzătoare a datelor mișcării muncitorești, în ansamblul procesului istoric al dezvoltării societății românești.

Contemporaneitatea unei națiuni reprezintă sinteza majoră a trecutului său și, în același timp, temelia de granit în care se implîntă rădăcinile puternice ale viitorului. De aici apare pregnant necesitatea cunoașterii aprofundate a contemporaneității, care presupune — așa cum relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu — explorare îndrăzneață a drumului nou pe care îl deschid omenirii socialismul și comunismul, cutezanță vizionară asupra zilei de mîine, pornind de la realitățile și cerințele arzătoare ale zilei de azi. De aceea, cercetarea istorică rămîne o permanență a spiritului uman. Ea pornește de la contemporaneitate pentru a se întoarce în timp. Și astfel, istoria — carte de cunoaștere a ceea ce a fost — rămîne parte componentă a prezentului și fundament al opțiunilor de viitor.

Prin gîndirea social-politică și prin întreaga sa operă revoluționară, tovarășul Nicolae Ceaușescu a adus o magistrală contribuție la îmbogățirea de către partidul nostru a tezaurului teoretic al socialismului științific cu experiența revoluției și construcției socialiste din România, la configurarea unei înalte viziuni istorice despre timpul nostru. Ideea de continuitate istorică ascendentă, de ancorare a contemporaneității românești într-o întreagă evoluție anterioară a acestei țări, de abordare a viitorului pe temeiul și în lumina datelor și cerințelor proprii solului național, idealurilor poporului nostru își capătă multiplele ei valori, dimensionînd istoria de la adevăratele ei izvoare. În acest fel ne apare în întreaga sa dimensiune ideea că anii biruințelor noastre socialiste sînt istorie pe culmile ei cele mai ridicate, anii celui mai înalt dinamism al devenirii istorice, pe care i-am statornicit valoare de cunună a întregii existențe românești.

Iată de ce nu se poate vorbi de educație patriotică, socialistă, fără cunoașterea și cinstirea trecutului, a muncii și luptei înaintașilor noștri. **Facem și va trebui să facem mereu în viitor din cunoașterea originii și continuității poporului român, din lupta maselor populare pentru eliberare socială și națională, din trecutul eroic al clasei muncitoare și al partidului său comunist, din întreaga istorie națională, fundamentul tuturor activităților politico-educative.** Pe această bază, se înalță sentimentul demnității naționale al tuturor cetățenilor, se întărește unitatea întregului popor în jurul partidului, al secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, se dezvoltă spiritul de prietenie și frăție între toți oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate. În felul acesta stimulăm hotărîrea tuturor fiilor patriei de a face totul pentru înflorirea multilaterală a României socialiste. Dezvoltînd sentimentele răspunderii patriotice, va trebui să asigurăm ca în cadrul activității politice de masă să se adopte o poziție clară, fermă, de respingere a oricăror încercări ale unor pseudoistorici de peste hotare de denaturare a adevărului istoric obiectiv, a trecutului glorios de luptă și jertfă al poporului român, a dreptului său sacru de a trăi în vatra strămoșească, de a păstra și dezvolta relații prietenești cu toate țările și popoarele planetei noastre.

1910 (31 ianuarie, 1 și 2 februarie)

CONGRESUL DE TRANSFORMARE A UNIUNII SOCIALISTE DIN ROMÂNIA ȘI CONGRESUL SINDICAL (Al X-lea

DELEGAȚI PARTICIPANȚI

La lucrările congresului au participat 94 delegați, între care s-au aflat membrii Comitetului Central al Uniunii Socialiste din România (5), ai Comisiei Generale a Sindicatelor din România (C.G.S.R.) (3), ai Comisiei de Control a C.G.S.R. (1) și Consiliului de administrație al ziarului *România muncitoare* (1), precum și reprezentanții a 44 organizații politice și sindicale muncitorești din: București — 36 (Cercul socialist „România Muncitoare" — 5, Sindicatul tîmplarilor — 3, Sindicatul cizmarilor — 3, Sindicatul croitorilor — 2, Societatea sobarilor — 3, Uniunea chelnerilor — 4, Sindicatul călcătorilor — 1, Sindicatul funcționarilor comerciali — 3, Sindicatul tapițerilor — 2, Sindicatul tipografilor — 1, Sindicatul plăpumarilor — 1, Sindicatul curelarilor — 1, Sindicatul metalurgiștilor — 3, Sindicatul legătorilor — 1, Sindicatul năsturarilor — 2, Sindicatul țesătorilor — 1); Botoșani — 2 (Sindicatul mixt); Buzău — 1; Brăila — 4 (Sindicatul din port — 3, Sindicatul de la Fabrica de cuie — 1); Constanța — 1; Cîmpina — 1 (Sindicatul în fier și metal); Galați — 5 (Cercul socialist „România Muncitoare" — 1, Cercul de studii sociale — 1, Sindicatul de la Fabrica de lemne și Sindicatul tîmplarilor — 1, Sindicatul cizmarilor — 1, Sindicatul de la Fabrica de cuie și Sindicatul de la Agenție — 1); Iași — 4 (Cercul socialist „România Muncitoare" — 1, Sindicatul tîmplarilor — 3); Ploiești — 11 (Cercul socialist „România Muncitoare" — 3, Sindicatul cizmarilor — 2, Sindicatul metalurgiștilor — 3, Sindicatul chelnerilor — 1, Sindicatul tîmplarilor — 2); Roman — 5 (Cercul de cultură — 1, Clubul „Unirea" — 4); Turnu Severin — 3 (Cercul socialist „România Muncitoare" — 1, Sindicatul croitorilor — 1, Sindicatul cizmarilor — 1); Tulcea — 2 (Sindicatul mixt); Emigrația basarabeană — 1; Grupul muncitorilor români de la Paris — 1. Au mai participat muncitori socialiști din Alexandria, Bîrlad, Giurgiu, Pașcani, Rm. Vîlcea, Tecuci, com. Beldia (jud. Ilfov).

Pe baza stenogramei congresului au fost identificați toți participanții la lucrări:

Comitetul Central al Uniunii Socialiste din România: **I.C. Frimu, D. Marinescu, M. Gh. Bujor, N.C. Georgescu, N.I. Ghețu.**

Au fost identificate fotografiile următorilor 33 participanți la congres

Crearea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, în 1893, a deschis era organizării politice a clasei muncitoare la scară națională, a afirmat cu putere rolul clasei muncitoare ca forța socială cea mai progresistă în dezvoltarea națiunii noastre pe calea progresului și civilizației.

NICOLAE CEAUȘESCU

E DIN ROMÂNIA ÎN PARTIDUL SOCIAL-DEMOCRAT
a al mișcării muncitorești din România)
TI LA CONGRES

Comisia Generală a Sindicatelor din România: **Gh. Cristescu, Apostol Niculescu, C. Vasilescu.**

Comisia de Control a C.G.S.R.: **I. Popescu.**

Consiliul de administrație al ziarului *România Muncitoare*: **Th. Volnea.**

BUCUREȘTI: **N.D. Cocea, Al. Ionescu, Al. Constantinescu, I.G. Oprescu, dr. Ecaterina Arbore, D. Pop, I. Tănăsescu, G. Mușetescu, I. Crețulescu, M. Mihăilescu, I. Zamfirescu, Chr. Angelescu, N. Mihăilescu, Em. Dănescu, Stoica Negoiță, C. Georgescu, M. Cristescu, S. Zaharia, C. Ciculescu, V. Constantinescu, M. Nicolescu, I. Sfârlează, G. Willys, M. Ludinescu, I. Zablovski, M. Ulmeanu, Fl. Basarabescu, I. Petrescu, N. Costescu, D. Macri, D. Iosefsohn, N. Mirică, Niță Anghel, P. Constantinescu, Cîfu, Dinescu.**

BOTOȘANI: **Janeta Maltus, Petre Sîrbu.**

BUZĂU: **N. Nicolescu.**

BRĂILA: **P. Istrati, Șt. Grigoriu, I. Milea, M. Topor.**

CONSTANȚA: **A. Protopopescu.**

CÎMPINA: **Șt. Gheorghiu.**

GALAȚI: **M. Ionescu, T. Stoianovici, C. Dumitrescu, N. Auneanu, S. Sandu.**

IAȘI: **Ottoi Călin, G. Albu, A. Lando, L. Horovitz.**

PLOIEȘTI: **M. Niculescu, C. Ionescu, C. Simionescu, Al. Dunăreanu, N. Georgescu, N. Popescu, V. Costin, I. Milea, I. Marinescu, V. Marinov, P. Georgescu.**

ROMAN: **C. Iojan, G. Răpeanu, G. Teodoreseu, Fr. Ostapovici, Gh. Vasiliu.**

TURNU SEVERIN: **I. Iliescu, Al. Pătrușescu, Șt. Sîrbulescu.**

TULCEA: **Sterian Grigoriu, L. Csanoski.**

Emigrația basarabeană: **D. Arbore.**

Grupul muncitorilor români de la Paris: **Nina Arbore.**

Alți participanți: **A. Vasilescu** (Alexandria), **Th. Enache** (Bîrlad), **N. Pavelescu** (Giurgiu), **G. Moscu** (Pașcani), **Gh. N. Enăchescu** (Rm. Vîlcea), **I. Georgescu** (Tecuci), **R. Șelaru** (com. Beldia jud. Ilfov).

La unele ședințe ale congresului au fost prezenți **C. Dobrogeanu-Gherea** și **I.T. Banghereanu.**

Ordinea de zi a congresului

(Mişcarea sociallstă)

1. Darea de seamă materială şi morală a Uniunii Socialiste [din România] — raportor: **N.C. Georgescu.**

2. Transformarea Uniunii Socialiste în partid. Votarea programului şi statutelor Partidului [Social-Democrat din România]:

a. Partea principială — raportor: **M. Gh. Bujor;**

b. Programul politic — raportor: **N.D. Cocea;**

c. Programul de reforme economice — raportor: **Al Constantinescu;**

d. Programul agrar — raportor: **M. Gh. Bujor;**

e. Statutele — raportor: **D. Marinescu.**

3. Alegerea Comitetului [Executiv al P.S.D. din România].

(Mişcarea sindicală)

4. Darea de seamă materială şi morală a C.G.S.R. făcută de casier şi secretar [**A. Niculescu** şi, respectiv **Gh. Cristescu**].

5. Mişcarea sindicală: organizarea şi propaganda — raportor: **Gh. Cristescu.**

6. Raportul mişcării sindicale cu mişcarea politică — raportor: **Mişu Ionescu.**

7. Alegerea comitetelor [a Comisiei Generale a Sindicatelor din România şi a Comisiei de Control].

Alte chestiuni

8. Presa şi editura mişcării [muncitoreşti] — raportor: **D. Marinescu.**

9. Cooperativele şi Casa poporului — raportor: **N.C. Georgescu.**

Conducerea lucrărilor congresului

Preşedinte: **I.C. Frimu.**

Secretari: **dr. Ottol Călin, P. Istrati, N.I. Gheţu, M. Niculescu.**

Organe de conducere ale mişcării muncitoreşti alese de congres

Comitetul executiv al P.S.D. din România: **I.C. Frimu, dr. Cr. Racovski, D. Marinescu, M. Gh. Bujor, N.C. Georgescu, Al. Constantinescu, C. Vasilescu.**

Comisia Generală a Sindicatelor din România: **Gh. Cristescu** (secretar), **A. Niculescu, I. G. Oprescu, D. Pop, C. Popovici**; membri supleanţi: **I. Ionescu, M. Cristescu, N. Mihăilescu.**

Comisia de Control a C.G.S.R.: **J. Popescu, A. Eremia, I. Cernescu.**

A mai fost ales Comitetul Cercului de Editură Socialistă: **N. D. Cocea, D. Marinescu, Al. Stănescu.**

Mihai Viteazul — domn şi rege

Printre mărturiile despre largul ecou pe care l-a avut actul istoric al unirii de către Mihai Viteazul se află şi două însemnări mai puţin cunoscute, în care marele voievod este numit „domn" şi „crai [rege]" al ţărilor române. Prima dintre aceste însemnări se găseşte pe un manuscris slavo-român, provenit din Transilvania, ce se păstrează în prezent la Biblioteca muzeului Patriarhiei sîrbeşti din Belgrad.

Manuscrisul a fost donat unei biserici din satul Piroşia (astăzi satul Piroşa, comuna Băbeni, judeţul Sălaj) de către un „Lazar Faur, care a zidit-o [biserica] cu mîinile sale". Numele Faur, de origine latină, indică în mod cert originea română a donatorului.

Însemnarea la care ne referim a mai fost descrisă, în două rînduri, de fiecare dată însă, incomplet, de către Sava Petrovici şi Emil Turdeanu, eliminîndu-se tocmai ceea ce este mai important şi anume precizarea că manuscrisul a fost copiat „în anul 71 9 [1601], luna aprilie, 29, în zilele binecinstitorului domn Ion Mihail, voievodul Ardealului [s.m. — I.R.M.]."

În aprilie 1601, principe al Ardealului redevenise Sigismund Báthory, Mihai aflîndu-se în acea vreme la Viena. Dar conţinutul notei, păstrînd titulatura marelui voievod, reflectă răsunetul domniei lui Mihai. De asemenea, este semnificativ faptul că autorul însemnării îi atribuie marelui voievod calitatea de domn, adică de stăpîn cu drepturi depline al Transilvaniei.

O a doua însemnare se află pe un vechi Octoih care a aparţinut mănăstirii Solca (judeţul Suceava); ea a fost făcută de un anume Roman Sozanitchi şi sună astfel: „Roman Sozanitchii din Polonia a fost aici, în vechea mănăstire [probabil Solca], în anul 1600, în zilele regelui [Kral] Mihai [s.m. — I.R.M.]". Însemnarea precizează, deci, momentul în care Mihai Viteazul s-a aflat în Moldova, acordîndu-i titlul de „rege". În privinţa aceasta se profilează două ipoteze: Mihai era considerat „rege" fie ca un efect al stăpînirii Transilvaniei (voievozii Transilvaniei revendicîndu-şi, după transformarea Ungariei în pașalîc, calitatea de moştenitori ai coroanei Sf. Ştefan), fie — potrivit concepţiei poloneze a vremii — ca „monarh" al celor trei principate româneşti.

Oricare ar fi explicaţia, revelator rămîne un element: în două localităţi deosebite, una în Transilvania, aproape de Zalău, şi alta în Bucovina, Mihai Viteazul era considerat — de pătura mijlocie a populaţiei — „domn" şi „rege", nu un simplu „locţiitor" al împăratului de la Viena, cum ar fi dorit-o nobilii.

Prof. dr. Ion-Radu MIRCEA

Ascunziş pentru haiduci?

Între vestigiile arheologice ale Constanţei, unul dintre cele mai puţin cunoscute, dar şi mai interesante îl constituie aşa-numitele catacombe — un tunel subteran ce se întinde pe o mare parte a vechiului oraş. Descoperit cu ocazia lucrărilor de modernizare a oraşului şi apoi în cursul cercetărilor făcute la Edificiul cu mozaic, tunelul a fost studiat pe o lungime de aproximativ 350 m. Se află la o adîncime de 25 m sub nivelul străzilor actuale şi este înalt de cca 1,70 m. Din loc în loc, în pereţii laterali, au fost săpate firide, unde se aşezau, probabil, opaiţe pentru luminat. Acolo unde rezistenţa a fost slabă, pereţii şi bolţile au fost zidite; drept pardoseală s-au folosit cărămizi mari.

În legătură cu destinaţia acestui tunel au circulat diferite versiuni: loc de refugiu pentru vechii locuitori ai cetăţii antice, adăpost cu scopuri strategice sau, cum s-a considerat în evul mediu, ascunziş pentru haiduci sau piraţi.

Titus CERGĂU

Un voievod nedreptăţit?

ÎNTÎIUL BASARAB PE TRONUL MUŞATINILOR — PETRU ŞCHIOPUL

GHEORGHE DAVID

● Prima uniune dinastică ● Voievodul Ţării Româneşti şi cel al Moldovei în acelaşi tablou ● Cea mai veche statistică a Moldovei ● Primele acte autografe domneşti în româneşte ● Texte româneşti cu alfabet latin

Despre Petru vodă Şchiopul, domn în două rînduri în Moldova (1574-1579 şi 1582-1591), manualele de istorie vorbesc în puţine cuvinte. Se aminteşte de politica sa fiscală excesivă, se menţionează, eventual, cîteva realizări culturale, pentru ca, în cele din urmă, să se conchidă: „o domnie ştearsă".

Imaginea este, în bună măsură, şi un rod al literaturii, Petru Şchiopul numărîndu-se, direct sau indirect, printre personajele unor piese de teatru (Răzvan şi Vidra) sau romane (Nicoară Potcoavă). Atît în piesa lui Hasdeu, cît şi în romanul lui Sadoveanu se insistă asupra unor trăsături negative ale domniei — trăsături care, de bună seamă, au existat fără a fi însă prevalatoare.

Scrierile contemporane domnitorului — cronici, mărturii ale călătorilor străini, alte documente de epocă — ne oferă însă o altă imagine a acestui domn: „Domnind Pătru vodă ţara Moldovii ca un domn vrednic cum se cade, cu di toate podoabile cîte trebuiesc unui domnu de cinste, că boierilor le era părinte, pre carii la cinste mare-i ţinea şi din sfatul lor nu ieşiia. Ţării

era apărătoriu, spre săraci milostivu, cu vecinii de prinprejur vieţuia bine, de avea de la toţi nume bun şi dragoste, de nu era a zice cum nu leste vrednie de domnie" — scrie Grigore Ureche în Letopiseţul Ţării Moldovei.

Voievozi fraţi şi ţări surori

Multă vreme — în istoriografia veacului trecut şi chiar a veacului nostru —, s-a crezut că voievodul urcat în 1574 pe tronul Muşatinilor ar fi fost, el însuşi, din spiţa acestora. O seamă de coincidenţe de nume, precum şi tradiţia „osului domnesc" în succesiunea la tron făceau improbabilă o altă variantă, în pofida faptului că noul domn venise, evident, din Ţara Românească. Mai mult s-a alcătuit şi o ascendenţă genealogică, considerîndu-l pe Petru Şchiopul drept fiul lui Mircea vodă Ciobanul şi al doamnei Chiajna, fiica lui Petru Rareş, legătura cu Muşatinii făcîndu-se deci pe linia matrimonială. Într-adevăr, Mircea Ciobanul şi doamna Chiajna avuseseră un fiu Petru, dar acela a fost — aşa cum a dovedit-o cercetarea atentă a documentelor — Petru cel Tînăr, domn al Ţării Româneşti între 1564 şi 1568. La rîndul său Petru Şchiopul era fiul unui Mircea voievod, care era fiul lui Mihnea vodă cel Rău, domn al Ţării Româneşti între 1508 şi 1510 şi fiu al lui Vlad Ţepeş. Petru Şchiopul făcea, aşadar, parte din ilustra familie a Basarabilor, întemeietori ai Ţării Româneşti, care dăduseră principatului de la sud de Carpaţi atîţia voievozi destoinici. În 1510, Mihnea cel Rău a fost nevoit să se refugieze la Sibiu, în urma conflictului cu boierii Craioveşti. La Sibiu, Mihnea a fost ucis de Dimitrie Iacşici, omul Craioveştilor, crimă care a generat în deceniile următoare multe evenimente sîngeroase între cele două ramuri ale Basarabilor: Mihneştii (urmaşii lui Mihnea cel Rău) şi Mirceştii (numiţi aşa după principalul reprezentant: Mircea Ciobanul).

La Sibiu, Mihnea cel Rău fusese însoţit de fiul său, Mircea, care, în două rînduri, 1511 şi 1521, a încercat să recapete tronul părintelui său. A fost învins de fiecare dată, fapt ce nu l-a împiedicat însă să-şi spună în documentele vremii Mircea voievod. Descurajat de eşecul încercărilor sale, Mircea a căutat adăpost la Constantinopol, unde a trăit pînă la sfîrşitul zilelor sale, împreună cu soţia sa, doamna Maria şi cu copiii lor: Miloş, Alexandru şi Petru, în speranţa unei ocazii favorabile care, pentru el, nu s-a ivit niciodată.

Cei trei feciori ai săi au trăit, aşadar, o vreme pe malurile Bosforului, fără a-şi cunoaşte ţara de baştină. Deşi sărăcită, familia a intrat în relaţii cu înalta societate constantinopolitană creştină, îndeosebi cu două familii influente: Salvarezi şi Amirali. Două căsătorii (Alexandru cu Ecaterina Salvarezi şi Petru cu Maria Amirali) au dat noi speranţe urmaşilor lui Mihnea cel Rău într-o răsturnare a situaţiei. Prilejul s-a ivit în 1568, în urma mazilirii lui Petru cel Tînăr. În acel an, cu sprijinul Salvarezilor, Alexandru a devenit domn al Ţării Româneşti, peste care va stăpîni vreme de nouă ani, rămînînd în istorie sub numele de Alexandru II Mircea. Petru a rămas la Constantinopol pînă în anul 1574.

Detaliu dintr-o hartă executată la Augsburg de Custos Dominic, în 1595, cuprinzînd numeroase aşezări din ţările române

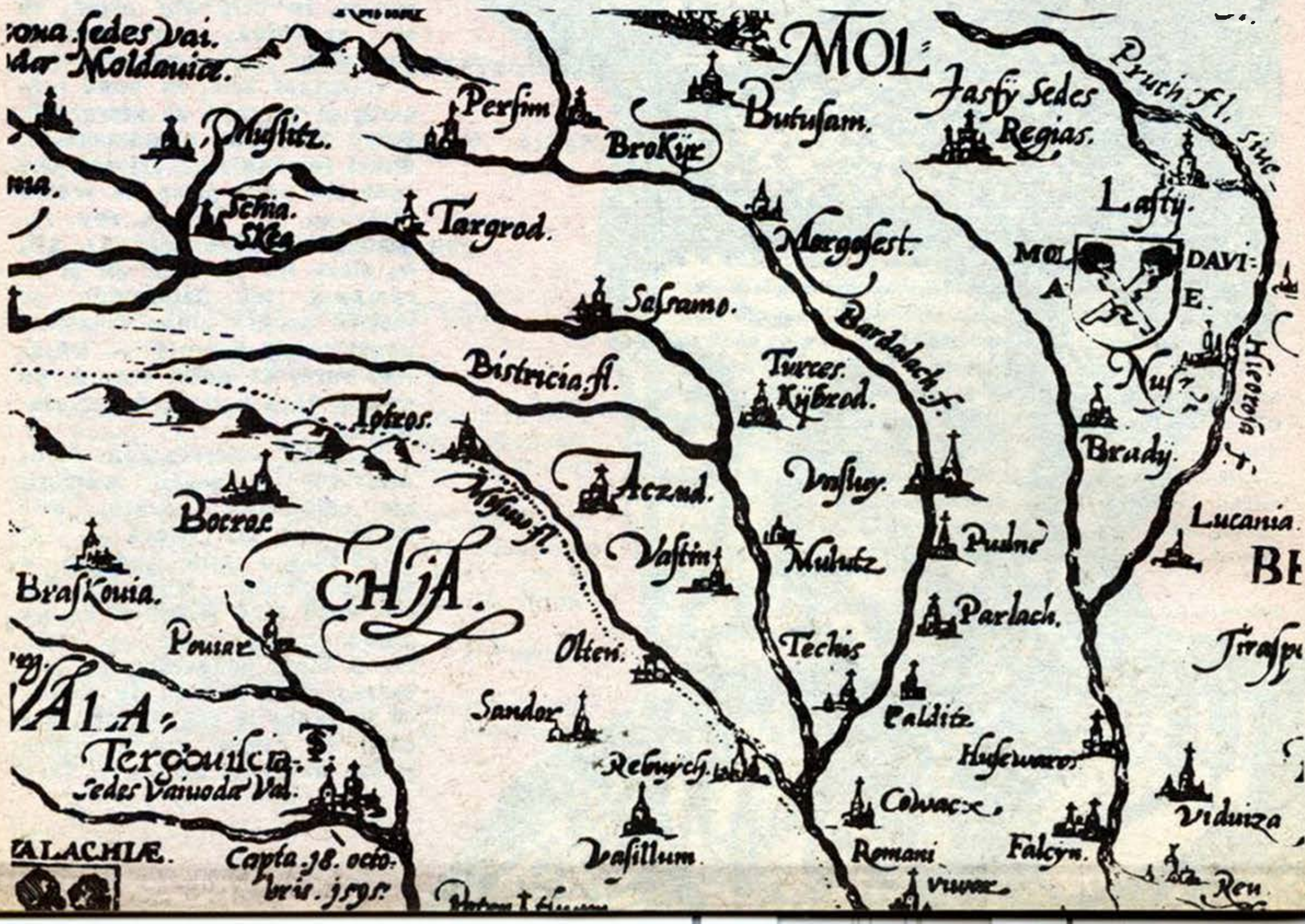

Atunci, cum se știe, Ion vodă cel Viteaz a inițiat energica sa încercare de desprindere de sub suzeranitatea otomană[1], întrerupînd plata tributului. Atitudinea domnului a provocat riposta Porții, Ion vodă fiind mazilit și somat să se prezinte în fața sultanului. Refuzul lui Ion vodă de a se supune a dat semnalul înfruntării decisive. Otomanii au adunat o puternică armată, manifestîndu-și fățiș intenția de desființare a statului moldovean. În acest moment de cumpănă a fost găsită o soluție: candidatura la tron a lui Petru Șchiopul! Cu sprijinul fratelui său, Alexandru II Mircea, Petru Șchiopul a obținut asentimentul Porții pentru dobîndirea tronului moldovean. Ca de atîtea ori în zbuciumata lor istorie, românii găseau și în această împrejurare soluția potrivită pentru continuarea existenței statale.

Dar urcarea lui Petru Șchiopul pe tronul Moldovei a mai marcat un eveniment în premieră pentru țările române: domnia unui Basarab în Moldova realiza o uniune dinastică a celor două țări surori, ridicînd astfel pe o nouă treaptă evoluția lor spre unitatea politică.

Inițiativa acestei uniuni dinastice pare să fi aparținut lui Alexandru II Mircea, domnul Țării Românești și fratele noului voievod al Moldovei. *Cronica murală* aflată între portretele lui Alexandru și Petru de la mănăstirea Bucovăț, primul monument care înfățișează — în tablou votiv — chipurile alăturate ale voievozilor Moldovei și Țării Românești consemnează: „Și după aceea, au trecut puțini ani [de la înscăunarea lui Alexandru II Mircea] și Domnul Dumnezeu a dăruit pe Io Petru voievod cu domnia în Țara Moldovei. Și cinstitul împărat l-a trimis în țară să domnească... Petru voievod... a ridicat oști și a luat toată Țara Moldovei". Un document din 12 aprilie 1574 marchează trecerea domnului muntean prin Rîmnicu Sărat, „cînd a fost domnul nostru, Io Alexandru voievod plecat în Țara Moldovei să pună pe fratele domniei sale, Io Petru voievod, domn în Țara Moldovei", dîndu-ne, așadar, informații asupra ajutorului material și militar oferit de domnul de la București, ajutor confirmat și de cronica lui Grigore Ureche.

Alexandru II Mircea a mai domnit numai trei ani, pînă în 1577, cînd a murit. I-a urmat fiul său Mihnea, care a domnit în Țara Românească în două rînduri (1577-1583 și 1585-1591), pe tronul Moldovei continuînd să se afle — în cea mai mare parte a acestui interval — unchiul său, Petru Șchiopul. Uniunea dinastică a durat, așadar, în total, aproape doisprezece ani. Această perioadă în care cele două țări române au fost conduse de aceeași familie domnitoare a avut consecințe dintre cele mai importante în strîngerea relațiilor Moldovei și Țării Românești.

Există indicii care ne îngăduie să presupunem că aspirațiile Mihneștilor vizau nu numai Moldova și Țara Românească, ci și Transilvania. Pe piatra de mormînt a lui Petru Șchiopul, aflată la Bolzano în Tirol (Austria) se poate citi: „Io Petru voievod, din familia regală Corvin a Valahiei". Apelul la glorioasa familie a lui Iancu de Hunedoara avea la origine o pretinsă descendență a Mihneștilor din Vlad Țepeș și Elena, „sora" regelui Ungariei, Matei Corvin. Descendența, cum a dovedit Mihai Berza, era imaginară, dar atît Petru Șchiopul, cît și nepoții săi, Mihnea și fiul acestuia Radu Mihnea, au folosit-o în titulatura lor. Pe lîngă prestigiul pe care un asemenea titlu îl conferea posesorilor lui, adoptarea acestei titulaturi avea, neîndoielnic, și un substrat politic, încercînd să afirme legitimitatea Mihneștilor de cîrmuitori asupra întregului spațiu românesc, înglobînd deci sub o singură autoritate toate cele trei țări surori. Dealtfel, această intenție a fost explicit exprimată de Mihnea care, la un moment dat, a solicitat sultanului tronul Transilvaniei (principat care, după 1541, avea un statut asemănător Moldovei și Țării Românești), al cărei moștenitor legitim se considera. Faptul are o semnificație aparte, demonstrîndune că în conștiința politică de la sfîrșitul veacului XVI, cele trei țări românești erau privite în strînsa lor legătură.

Domnia lui Petru Șchiopul a început sub auspicii nu tocmai favorabile, pe de o parte datorită situației materiale precare a țării (jaf otoman, haraci mărit etc.) și pe de alta datorită opoziției unor pretendenți la domnie. În pofida intenției noului voievod de a restabili pacea (Petru fiind — prin firea sa, ori din pricina beteșugului care i-a atras și porecla — un om liniștit, deloc plecat spre război), prima sa domnie a avut parte de dese tulburări: în anul 1577 „un Ioan Potcoavă pe poreclă, pentru că au fostu rumpînd potcoavele, iară unii i-au zis Crețul, ce s-au fost făcînd frate lui Ion vodă... ș-au scos nume de domnie" (Grigore Ureche). Cu ajutor căzăcesc, Ioan Potcoavă a pătruns în țară, pe la Soroca, a înfrînt, într-o bătălie fulgerătoare, oastea lui Petru și, la 23 noiembrie, a intrat în Iași. Refugiindu-se în Țara Românească, Petru Șchiopul s-a reîntors în decembrie pentru a-și relua tronul. Bătălia de la Docolina s-a încheiat însă, din nou, cu izbînda lui Ioan Potcoavă. Dar cum în ajutorul lui Petru Șchiopul venea și o oaste din Transilvania, Potcoavă s-a refugiat în Polonia, unde a fost arestat de hatmanul Braslavschi și, sub motivul că a stricat pacea polono-otomană, a fost judecat și apoi executat la Liov[2].

Abia revenit în scaunul din Iași, la 9 februarie 1578, Petru Șchiopul a avut de înfruntat un alt pretendent: Alexandru, fratele lui Ioan Potcoavă, pe care Petru a reușit să-l înlăture abia după o lună. Grigore Ureche amintește în *Letopisețul* său pe mulți alți „domniișori" care, cu ajutorul polon sau căzăcesc, au tulburat domnia lui Petru Șchiopul încercînd să-l înlăture din scaun: la 27 iulie 1578, 12 octombrie 1578, apoi 27 octombrie 1583, 7 august 1584, 8 ianuarie 1587.

Aceste repetate tentative de alungare a lui Petru se bizuiau într-o oarecare măsură pe suspiciunea cu care era

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 11/1969, 7/1974; 11/1970.

(Continuare în p. 14)

RASPUNSURI LA ÎNTREBĂRI

În afara argumentelor arheologice, lingvistice, etnografice, epigrafice, în afara textelor antice, şi a altor mărturii despre care MAGAZIN ISTORIC s-a ocupat în repetate rînduri, ce alte dovezi mai există cu privire la vechimea şi continuitatea poporului român pe aceste meleaguri?

VECHI IZVOARE TURCEŞTI DESPRE ROMÂNI

MEHMET ALI EKREM

La sfîrşitul mileniului I şi în primele secole ale mileniului II e.n., un nou val de popoare migratoare, pornite din stepele Asiei Centrale, îşi îndreptau turmele spre continentul european. Aceste popoare (oguzi, pecenegi, cumani, tătari) sînt cunoscute în istorie sub numele de vechii turci, spre a se deosebi astfel de turcii otomani, care au intrat în contact cu statele europene la sfîrşitul sec. XIII şi în primele decenii ale veacului XIV.

Case pe roţi

Crescători de vite, obligaţi să-şi urmeze imensele turme şi cirezi în căutare de noi terenuri de păşune, vechii turci (în afară de uiguri, sedentarizaţi încă din această perioadă) duceau viaţa caracteristică nomazilor. Locuiau în corturi, denumite iurte, care în lunile de vară erau montate pe căruţe cu patru şi, în cazul familiilor mai modeste, cu două roţi. Călătorul italian Giovanni Pian del Carpini, care în anul 1246 a întreprins o călătorie ca sol al papei pe lîngă curtea lui Batu-han, marele han al mongolilor, scrie despre aceste locuinţe că erau împletite cu nuiele şi aveau o formă conică; în vîrf erau prevăzute cu o deschizătură pentru lumină, care era folosită şi drept horn. În interior, pereţii erau căptuşiţi cu pîslă, pentru păstrarea căldurii.

Fragment din Oguzname, cu menţiunea despre români (text în limba turcă, cu alfabetul arab)

Călătorul arab Ibn-Battuta[1], care în anul 1334 a întreprins o călătorie în Deşti-Kipceak — ţara cumanilor — (după ce, în 1330-1331 străbătuse şi Dobrogea) descrie acest gen de locuinţe mobile cunoscute sub numele de harabale. Erau „un fel de care, trase de patru cămile. Există şi unele care trase de doi cai sau mai mulţi, ori de vaci. Pe car se pune un fel de coviltir făcut din stinghii de lemn, legate laolaltă cu curele de piele. Acest cort este foarte uşor, fiind acoperit cu pîslă; sînt şi ferestre cu zăbrele prin care cel dinăuntru vede pe ceilalţi fără să fie văzut. [El] îşi poate schimba poziţia după plac, dormi, mînca... În timpul mersului".

[1] *Magazin istoric*, nr. 12/1981.

Îmbrăcămintea şi hrana vechilor turci erau adaptate şi ele condiţiilor de viaţă în stepă. Îşi confecţionau veşminte din lînă şi piele şi se hrăneau cu carne, lapte, brînză şi iaurt. Preţuiau şi obiectele de podoabă, aşa cum rezultă din izvoarele orientale şi cum atestă descoperirile arheologice, care au scos la iveală numeroase bijuterii oguze, pecenege, cumane etc.

Deşi nomazi, vechii turci se ocupau în oarecare măsură şi cu cultivarea cerealelor, îndeosebi mei, grîu şi orz. Explicaţia este că nomadismul nu însemna, neapărat, o necontenită mişcare. Ajunse pe un teritoriu bogat în păşuni, triburile se opreau aici vreme mai îndelungată (uneori măsurată în ani), pînă la secătuirea teritoriului respectiv. În aceste condiţii era posibilă apariţia unei cultivări rudimentare a pămîntului. Cum precizează călătorul arab Ibn-Fadlan, ce a descris mediul de viaţă al turcilor din Sakalibe, regiune pe care a vizitat-o în anii 921-922, fiecare locuitor păstra recolta pe care o producea, hanul neavînd voie să se atingă de ea.

Informaţii interesante cu privire la obiceiurile vechilor turci oferă şi cercetarea necropolelor acestora, inclusiv a celor descoperite pe pămîntul României. Alături de corpul celui decedat erau aşezate arme, vase cu mîncăruri, cranii de cal şi de oaie, destinate, în credinţa oamenilor de atunci, să-i folosească celui înmormîntat în viaţa de apoi. Tot pentru trebuinţa acestora — în cazul bărbaţilor luptători — erau aşezate în mormînt arme (arcuri, suliţe, săbii), precum şi piese de harnaşament. În multe morminte au fost găsite şi foarfeci pentru tunsul oilor, obiecte legate nemijlocit de activitatea păstorească.

Ţara şi apa valahului

Informaţii preţioase privind istoria politică a vechilor turci şi relaţiile lor cu diferite popoare cu care au venit în contact oferă *Oguzname* (Epopeea hanului Oguz), cea mai veche cronică turcă cunoscută pînă în zilele noastre, supranumită „epopeea naşterii poporului turc".

Scrisă în sec. XI, în limba turcă „geagatai" (anterioară celei otomane), cronica oglindeşte istoria popoarelor turce din Asia Centrală pe o perioadă îndelungată începînd cu sec. VII î.e.n. şi sfîrşind cu sec. XI e.n., odată cu apariţia turcilor selgiucizi, strămoşii direcţi ai otomanilor. Ea cuprinde, în cea mai mare parte, informaţii care au circulat în lumea turcă pe cale orală, fiind transmise din generaţie în generaţie; unele relatări sînt, evident, inspirate din surse documentare scrise, care, din păcate, nu au ajuns pînă în zilele noastre.

Evenimentele militare povestite se desfăşoară pe un spaţiu imens, din Orientul Îndepărtat pînă în răsăritul Europei, consemnînd expediţiile militare conduse de diferiţi hani împotriva chinezilor, indienilor, bizantinilor, slavilor, românilor, maghiarilor şi a multor altor popoare din spaţiul euro-asiatic. Dintre acestea, un interes deosebit pentru istoria românilor prezintă capitolul ce relatează deplasarea cumanilor din preajma lacului Balkaş (Asia Centrală) în regiunile nord-pontice, prilej cu care s-a produs şi contactul cumanilor cu lumea valahă.

Cumanii, cunoscuţi în lumea orientală sub numele Kîpceak, după un legendar conducător al lor, ar fi pornit spre lumea europeană la sfîrşitul primului mileniu al erei noastre. „Cînd Kîpceak — se arată în *Oguzname* — a crescut mare şi a devenit voinic, ţările Urus [a ruşilor], Ulak [valahilor], Maçear [maghiarilor] şi Başkurt [băşchirilor] au devenit duşmane şi n-au vrut să se supună. Atunci, [Oguz-han] a oferit lui Kîpceak numeroşi ostaşi şi populaţie şi i-a poruncit să meargă în părţile Ten [Donului] şi Itil [Volgăi] şi să le aducă sub ascultare". Din pasajul citat rezultă aşadar că oastea cumană a ajuns în regiunile amintite într-un moment de încordare intervenit între statul vechilor turci şi celelalte popoare, între care sînt amintiţi şi valahii. De aici, din regiunea cuprinsă între Volga şi Don, cumanii au exercitat, multă vreme, o dominaţie cu caracter nominal asupra popoarelor învecinate, dominaţie ce se rezuma, în principal, la perceperea unei dări în natură, care consta îndeosebi în produse agricole. O parte a acestei dări era trimisă hanului în Asia Centrală, cealaltă era păstrată de cumani.

Între acest moment — petrecut în sec. IX e.n. — şi vremea în care cumanii au atins efectiv linia Dunării (în preajma anului 1064) au mai trecut aproape 200 ani. În părţile Moldovei, cumânii au ajuns şi mai tîrziu — între anii 1067 şi 1071 —, de unde s-au răspîndit în celelalte provincii locuite de români, precum şi în alte zone din sud-estul Europei. De aceea, menţiunea valahilor din *Oguzname* este valoroasă, deoarece ne îngăduie să fixăm legăturile dintre cumani şi valahii din nordul Dunării ca datînd încă din sec. IX.

Mai există o informaţie din *Oguzname* care merită atenţie din partea istoricilor români. Indicînd limita vestică a stăpînirii cumanilor, cronica menţionează o apă, „Uluk suwî". Nu credem că greşim dacă presupunem că această denumire este forma coruptă de la „Ulak suwî" (adică Apa valahului).

Contextul în care sînt menţionate primele contacte româno-cumane ne îngăduie, aşadar, să presupunem că încă din sec. IX românii constituiau o forţă militară şi politică organizată şi că ei s-au opus marii armate a cumanilor. Deşi succinte, informaţiile din *Oguzname* constituie mărturii preţioase atît în ceea ce priveşte continuitatea românilor în vatra străbună, cît şi vechimea organizării lor cu caracter statal.

Un dobrogean din secolul V

Printre teologii veacurilor de început ai creştinismului, Ioan Casian ocupă un loc de frunte. Denumit cînd „romanul" în sinaxarele (cărţi ce cuprind viaţa unuia sau mai multor sfinţi) apusene, cînd „scitul" în sinaxarele greceşti şi slave, el a fost, în realitate, de origine daco-romană, fiind născut aproximativ în anul 365 în Dobrogea, în Casimcea de astăzi, într-o familie provenită din autohtoni daci şi coloni sirieni aduşi de Traian în Dacia şi statorniciţi aici vreme de cîteva secole. A primit o educaţie aleasă în familie şi a învăţat să scrie şi să citească în limbile latină şi greacă. Devenind monah, a petrecut, cu învoirea episcopului Tomisului, Gherontie[1], o vreme la locurile sfinte din Asia Mică. În anul 381 se afla la Constantinopol, de unde, după 404 a plecat la Roma, şi de aici în sudul Galiei, unde a organizat două obşti monahale, una pentru bărbaţi şi alta pentru femei.

Ioan Casian a fost şi un distins cărturar, traducînd pentru teologia apuseană scrieri din opera părinţilor răsăriteni, împletind cultura Orientului cu cea a Occidentului. Vasta sa cultură i-a permis, totodată, să transpună în tipare latine scrierile lui Homer şi ale istoricului Herodot, ale filozofului Platon, opere ale tragicilor greci, precum şi tratatul de medicină a lui Hippocrate, contribuind intens la înţelegerea spiritualităţii răsăritene.

Ioan Casian nu şi-a uitat locurile natale dobrogene. În scrierile sale s-a referit la frumuseţea gliei străbune, la locuitorii patriei: „Mereu sînt cu gîndul la locurile... pline de farmec ale părinţilor mei — scria el într-una din Conferinţele sale, redactate către anul 430... Văd mereu munţi îngăduitori [Munţii Măcin], pe care pasc turmele de oi şi capre, iar păzitorii lor nu se mai închină duhurilor necunoscute, ci se închină în duh şi adevăr. Ei şi-au făcut locaşurile pe unde au putut, ferindu-se de cei ce le răpesc avutul şi viaţa... Ne-am simţit permanent îndemnaţi să ne reîntoarcem în ţara de baştină, să ne revedem părinţii... Atunci s-au perindat pe dinaintea ochilor locurile care formau glia moştenită de la strămoşi, frumuseţea surîzătoare a peisajelor... Foarte multe întinderi pline de singurătate, pe cît de dulci tot pe atît de folositoare".

Ioan Casian n-a apucat să-şi revadă ţinutul natal. Cam prin anul 435, el s-a săvîrşit din viaţă, fiind, ulterior sanctificat. A lăsat o operă pilduitoare ce cuprinde, pe lîngă învăţături de o mare valoare, o primă descriere a patriei sale, Dobrogea — izvor de preţioase informaţii privind evoluţia socială şi religioasă a daco-romanilor în secolele IV-V ale erei noastre. Era noastră — al cărei sistem de măsurare a anilor a fost creat de un alt teolog pornit de pe meleaguri geto-dacice: Dionisie cel Mic[2].

Petru I. DAVID

---

[1] În sec. IV-V, existau mai multe episcopate, între care cel al Tomisului ce avea sub jurisdicţia sa Dobrogea.

[2] *Magazin istoric*, nr. 2/1981.

UN VOIEVOD NEDREPTĂŢIT?

(Urmare din p. 11)

privit la început domnul de către o parte a marii boierimi care îi reproşa originea sa basarabeească. Astfel, încă cu prilejul înscăunării lui Petru (24 iulie 1574) unii boieri nu voiau să-l primească de domn sub motiv că nu era din familia domnitoare a Moldovei.

De remarcat că nici una din „imputările" aduse nu se referă la faptul că Petru nu era moldovean (asemenea menţiuni există numai într-o serie de rapoarte străine), ci doar la faptul că noul voievod nu era din familia Muşatinilor. În faţa lui Petru Şchiopul se punea, aşadar, problema înfrîngerii, în primul rînd a unei stări de spirit. El trebuia să-i convingă pe moldoveni că, urcat în scaunul de la Iaşi, s-a identificat întru totul cu ţara căreia i-a devenit domn. Şi-aşa cum s-a remarcat într-o lucrare apărută cu cîţiva ani în urmă — unul din principalele merite ale voievodului este tocmai acela de a fi ştiut să modifice această stare de spirit. În primul rînd, a cîştigat adeziunea marii boierimi, atît prin modalitatea obişnuită a vremii (acordarea de generoase danii), cît mai ales arătîndu-le multă preţuire: „la cinste mare-i ţinea şi din sfatul lor nu ieşiia" — spune Grigore Ureche. Şi faţă de masele populare Petru Şchiopul s-a străduit să adopte — firește, în limitele mentalităţii vremii — o atitudine proteguitoare: „judecata cu blîndeţe şi fără făţărîie o făciia" — notează Grigore Ureche. Astfel, pînă la sfîrşitul domniei, Petru vodă a reuşit să modifice sensibil părerea contemporanilor despre el, încît aceştia îi aduceau elogii: „Petru voievod cel Bun, bărbat de neam bun şi iubitor de bine, frumos, cu suflet luminat, milostiv în apucături, foarte darnic, urînd nedreptatea, bun faţă de săraci şi judecător drept", (Azarie). „Era domnu blîndu, ca o matcă fără ac", (Grigore Ureche).

(Continuare în nr. viitor)

„PUNGA SAU VIAŢA!"

ION POPESCU-PUŢURI

Istoria omenirii în ansamblul ei, ca şi cea a popoarelor şi ţărilor luate în parte, istoria pe firul căreia s-au înşirat multe epoci, s-au schimbat formaţiuni social-economice, s-au succedat culturi şi civilizaţii, — această istorie a fost timp de multe milenii însoţită de raporturi de forţă, de acea „moaşă" a ei, care a fost violenţa aplicată ca metodă de soluţionare a relaţiilor economice, a conflictelor sociale sau internaţionale, un mijloc de depăşire a antagonismelor, fie dintre clase, fie dintre naţiuni şi state. În această îndelungată istorie a umanităţii, evoluţiile interne din diferite ţări rezultau în mare măsură din raporturi de forţe între clase antagoniste, iar evoluţiile internaţionale stăteau îndeobşte fie sub semnul folosirii de către cel mai puternic a forţei brute pentru a încerca să-şi impună voinţa celui mai slab (sau presupus a fi mai slab), fie sub semnul echilibrării forţei celor puternici în lupta lor pentru dominarea celor mai slabi — dezechilibrele soldîndu-se cu războaie menite să dea noi echilibre —, fie sub semnul necesităţii, pentru mulţi, de a apela la forţă pentru a-şi apăra independenţa şi fiinţa.

Dar tot atît de *implicit* acestei evoluţii şi *implicat* în înseşi raporturile de forţă a fost în decursul istoriei şi *compromisul*. Definiţia care i se dă, de regulă, în dicţionare, aceea de înţelegere bazată pe concesii reciproce, este departe de a oglindi întreaga complexitate a compromisului în raporturile bazate pe forţă. Fiindcă chiar „concesiile reciproce" pot fi — nu-i aşa? — de natură diferită. Una este concesia făcută de acela care, ameninţat fiind, cedează ceva pentru a mai salva ceva şi, eventual, a recîştiga apoi şi ceea ce a cedat, şi alta este concesia făcută de cel ce „îi mai lasă" primului ceva. Ne referim, se înţelege, la compromisul rezultat din silnicie, bazat pe ea — şi tocmai acest fel de compromis a fost implicat în cea mai mare măsură în raporturile de forţă. Cîndva Lenin a recurs la un exemplu plastic pentru a diferenţia *compromisul silit de complicitatea interesată* (şi, poate, nu toţi cititorii noştri ştiu că exemplul i-a fost inspirat de o întîmplare reală, cînd, în ianuarie 1919, în cartierul Sokolniki din Moscova, bandiţi înarmaţi i-au luat lui Lenin portofelul şi revolverul şi au fugit cu o maşină, fiind mai tîrziu, depistaţi şi arestaţi de miliţie). „Închipuiţi-vă — spunea Lenin — că automobilul în care vă aflaţi este înconjurat de bandiţi, care vă pun revolverul la tîmplă. Închipuiţi-vă că după aceasta daţi bandiţilor arma şi banii pe care-i aveţi, lăsîndu-i să plece cu automobil cu tot. Ce înseamnă aceasta? Aţi dat bandiţilor arma şi banii. Asta e fapt. Închipuiţi-vă acum că un alt cetăţean a dat bandiţilor o armă şi bani ca să participe la aventurile acestor bandiţi împotriva cetăţenilor paşnici.

În ambele cazuri avem de-a face cu o înţelegere... Se poate concepe ca cineva să dea revolverul, să-şi dea arma şi banii fără să spună un cuvînt. Conţinutul înţelegerii e clar. El spune bandiţilor: «Vă dau revolverul, vă dau arma şi banii, iar voi să-mi îngăduiţi să scap de plăcuta voastră companie»; aici este, evident, o înţelegere. La fel este posibil ca o înţelegere tacită să fie încheiată de un om care dă bandiţilor arme şi bani pentru a le da posibilitatea să jefuiască pe alţii şi care apoi primeşte o parte din pradă...

Vă întreb: se poate găsi un om cu carte care să nu fie în stare să vadă deosebirea dintre cele două înţelegeri?"

Exemplul de mai sus a fost folosit de Lenin pentru a explica natura unei păci, anume a păcii de la Brest-Litovsk, relevînd că: „Am demascat acest tratat în faţa întregii lumi ca fiind cel mai tîlhăresc şi mai banditesc tratat, l-am înfierat şi, la început, am refuzat chiar să-l semnăm, contînd pe sprijinul muncitorilor germani. Cînd însă agresorii ne-au pus revolverul la tîmplă, am spus: poftiţi arma şi banii, ne-om socoti noi pe urmă, prin alte mijloace."

Iată, aşadar, un exemplu istoric tipic de compromis bazat pe principiul-somaţie: *punga sau viaţa!*, aşa cum de pe urma aceleiaşi somaţii, în acelaşi moment istoric şi în acelaşi context internaţional, a rezultat şi pentru România vremelnica pace de la Bucureşti cu Puterile Centrale.

Sigur, însă, nu în toate momentele istorice şi nu toate compromisurile au avut la bază principiul-somaţie „punga sau viaţa!", formulat sau exprimat în forma cea mai directă şi brutală.

Istoria ne oferă un material bogat despre diferenţa dintre compromisuri şi nuanţele lor. Ne-am putea referi la relaţiile ţărilor române cu Poarta otomană — cînd îmbinarea dintre riposta armată şi acceptarea unei suzeranităţi şi a plăţii unui tribut a însemnat

și menținerea autonomiei și a capacității de a repune în discuție aceste relații ori de cîte ori o permiteau împrejurările. Să amintim, de asemenea, compromisuri ca înțelegerea dintre marile puteri europene exprimată în „Sfînta Alianță", menită să înăbușe revoluțiile sau tentativele de eliberare națională; compromisul de la sfîrșitul secolului trecut dintre puterile europene pe tema împărțirii coloniilor, soldat, la mai puțin de două decenii de la încheierea lui, cu redeschiderea luptei armate pentru reîmpărțire; compromisul care și-a găsit expresia în tratatul de neagresiune sovieto-german din 1939; compromisul silit al României, izolată atunci pe plan internațional, în cursul nefericitei veri a anului 1940; compromisul legat de împărțirile de sfere de influență la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial.

Oricît de diferite ca natură sau nuanțe au fost compromisurile citate — și lista lor ar putea fi, firește, mult prelungită, dar nu acesta ne este scopul —, ele au, toate, un punct comun, o trăsătură de unire, și aceasta este *apartenența lor* la relații internaționale bazate pe forță, pe amenințarea cu ea sau pe utilizarea ei.

Într-adevăr, timp de multe secole, în societatea divizată pe plan social în clase antagoniste și bazată pe exploatarea omului de către om, relațiile de forță au jucat un rol atît de predominant, încît într-un anumit sens, se poate spune că ele făceau din societate un teren pentru *bellum omnium contra omnes* (războiul tuturor contra tuturor).

Dacă într-o îndelungată desfășurare a istoriei, forța, reprezentînd o negare a libertății prin dominația asupra oamenilor, a avut un rol preponderent în viața politică a societății în genere, cu atît mai mult acest lucru a fost valabil pentru relațiile internaționale, unde forța, cu manifestarea ei externă — războiul (iar războaie mari sau mici au fost nenumărate în orînduirile sclavagistă, feudală și capitalistă), a reprezentat un instrument al politicii și o continuare a acesteia, o metodă specifică de soluționare a conflictelor internaționale.

Mai mult decît atît: se poate observa că amenințarea cu forța, utilizarea ei, impunerea de compromisuri pe baza somației „punga sau viața!" au persistat mult mai mult pe plan internațional decît intern. Firește, privită prin prisma metodei materialist-dialectice și istorice de analiză, caracterul politicii externe a unei țări este în strînsă legătură cu întreaga ei politică, cu regimul ei politic; a existat întotdeauna o anumită corelație între politica internă și cea externă. Dar, în întreaga epocă modernă, se poate remarca faptul că, într-o măsură mai mare sau mai mică, pătrunderea unui conținut și spirit democratic în politica externă a statelor, în întregul domeniu al relațiilor internaționale a rămas în urma evoluțiilor democratice înregistrate în viața politică internă. Printre altele, fenomenul menționat se explică și prin faptul că acest domeniu a rămas relativ mai ferit de influența maselor populare, a alegătorilor, chiar și acolo unde pe plan intern funcționa un mecanism bazat pe mijloacele democrației clasice; în el, în acest domeniu, s-au dovedit deosebit de persistente neîncrederea, suspiciunea, secretul și ipocrizia. În problemele externe, chiar și corpurile legislative rămîneau, în cele mai democratice state capitaliste, cu funcții secundare, putîndu-se ocupa de problemele respective doar *post festum*, pentru a legitima măsurile deja întreprinse de puterea executivă. Aceasta a deținut aproape în exclusivitate competența în domeniul politicii externe. Așa stînd lucrurile, asupra politicii externe și-a pus o amprentă puternică aparatul puterii executive, birocrația statului, care a continuat în acea epocă să joace un rol primordial și a menținut în acest domeniu specific, mai puțin supus controlului opiniei publice, influența acelor trăsături și mentalități ale ei, pe care le-a descris atît de sugestiv Marx.

Se înțelege că birocrația, aparatul de stat îngemănat cu capitalul ajuns în stadiul imperialist, nu putea să nu imprime politicii externe trăsături retrograde, nedemocratice, adesea de-a dreptul agresive. Aceasta a determinat întîrzierea democratizării relațiilor internaționale, a menținut, în opoziție cu transformările democratice și sociale ce se produceau în societate, caracteristici ca somația „punga sau viața!" și apelul la forță, cu atributele inerente acestor caracteristici: lipsa de scrupule, intoleranța, lipsa de tact, aviditatea, aroganța.

Fenomenul s-a manifestat și în vremuri mai apropiate de noi, pînă în contemporaneitate. El s-a manifestat în împărțirea sferelor de influență după cel de-al doilea război mondial, în folosirea directă, de către o serie de state, a forței pentru rezolvarea unor situații, în tendința spre coalizări, grupări și regrupări bazate pe anumite posibilități de dominare, în politica „echilibrului de forțe". Acum, într-o lume mult schimbată, toate aspectele somației „punga sau viața!", fie directe, fie subtil disimulate, sînt iremediabil depășite, nu mai oferă nici o posibilitate de soluționare a problemelor vieții internaționale. Ele reprezintă în organismul umanității, în opoziție cu evoluțiile care îi regenerează arterele, chiaguri patologice care le amenință cu provocarea de infarcturi.

În lumea de astăzi se resimt din ce în ce mai mult procese ca trecerea multor popoare la socialism și creșterea influenței acestuia asupra ansamblului vieții internaționale, prăbușirea definitivă a sistemului colonial și uriașa revoluție științifico-tehnică. Este o lume care se găsește la o răscruce a civilizației, se află în plină transformare — ceea ce tinde să modifice toate dimensiunile vieții și problemele cu care este confruntată omenirea, nu sînt puține: cursa înarmărilor, proliferarea capacităților nucleare, decalajele mereu mai mari dintre țările bogate și cele sărace, supraconsumul din țările industriale bogate și greutatea crescîndă pentru țările lumii a treia de a asigura satisfacerea nevoilor de bază ale celor nevoiași.

Într-o asemenea lume, devine tot mai imperios necesară elaborarea unui sistem nou

de valori și practici în viața socială și politică, inclusiv în cea internațională.

Desigur, posibilitatea de adaptare a indivizilor și colectivităților la noile necesități și realități nu este uniformă. Ea dă naștere unor stări de spirit diferite, din care nu lipsesc nici elementele de descurajare și frică, de înviorare a unor tendințe anarhiste, de nihilism, frustrare, apatie și cinism, de fugă din realitate sau de căutare a unor noi zei sau mesii. Și nu arareori aceste tendințe sînt încurajate, provocate chiar, în mod conștient de forțele adepte ale stagnării, ale menținerii vechiului.

Nimic nu este mai străin societății noastre. Revoluția, lichidarea exploatării omului de către om, anii de construcție socialistă au ridicat-o la un înalt nivel de dezvoltare în toate domeniile activității economico-sociale. Încrederea în viitor, în progresul material și spiritual continuu este conținută în fiecare element al vastului program de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate și trecere a României la comunism, elaborat de Partidul Comunist Român. Elementul fundamental al promovării pe plan internațional de către partidul și statul nostru socialist a unei politici care, exprimată concentrat în glasul și inițiativele secretarului general al P.C.R., tovarășul Nicolae Ceaușescu, președintele republicii s-a constituit într-un important factor de afirmare a noului în viața internațională: apropierea dintre popoare, multiplicarea căilor și formelor de colaborare într-o lume ce nu mai trebuie să fie împărțită în centre de forță și presiune și sfere dominate, ci să se adapteze la noile condiții generale, la procesul de trecere a omenirii la socialism. În caz contrar, s-ar produce pasivizare și stagnare.

Într-o societate ce se îndreaptă tot mai hotărît spre un făgaș nou, nici legile compromisului nu mai pot acționa pe principiul „punga sau viața!". La baza compromisurilor nu mai poate să stea decît promovarea elementelor care apropie popoarele și statele, găsirea soluțiilor liber consimțite în vederea realizării obiectivelor de interes comun, adecvate noilor forme de conviețuire a popoarelor. Iată de ce, în lumea în care încă nu a dispărut complet tendința spre dictat, se afirmă tot mai puternic principiul tratativelor politice.

Dar, dacă acțiunile la nivel guvernamental sînt foarte importante, tot atît de adevărat este că asigurarea unei noi și echitabile ordini internaționale necesită eforturi pe multiple planuri, nu numai din partea oamenilor politici și factorilor decizie, ci a tuturor membrilor comunității internaționale; necesită acțiuni bazate pe niveluri tot mai diversificate și mai înalte de cooperare pe multiple canale, nu numai în cadrul și între forme instituționale specializate, ci și între cele mai variate organisme obștești, între indivizi ca atare; și necesită, mai presus de toate — fapt subliniat continuu de conducerea partidului nostru — ca popoarele să fie libere să-și decidă singure soarta, necesită participarea practică la lupta pentru pace și colaborare a maselor largi populare.

CLIO ANUNȚĂ

Mărturii tracice în zona Sucevei

Descoperirile arheologice din ultima vreme de pe teritoriul județului Suceava confirmă că zona de nord-vest a Moldovei, binecunoscută prin monumentele ei medievale, este tot atît de bogată și în vestigii ale străvechii civilizații traco-getice, cu nimic mai prejos decît în alte părți ale spațiului carpato-danubiano-pontic.

Printre piesele scoase la iveală aici se află și un topor de luptă cu disc — cum sînt numite astfel de piese —

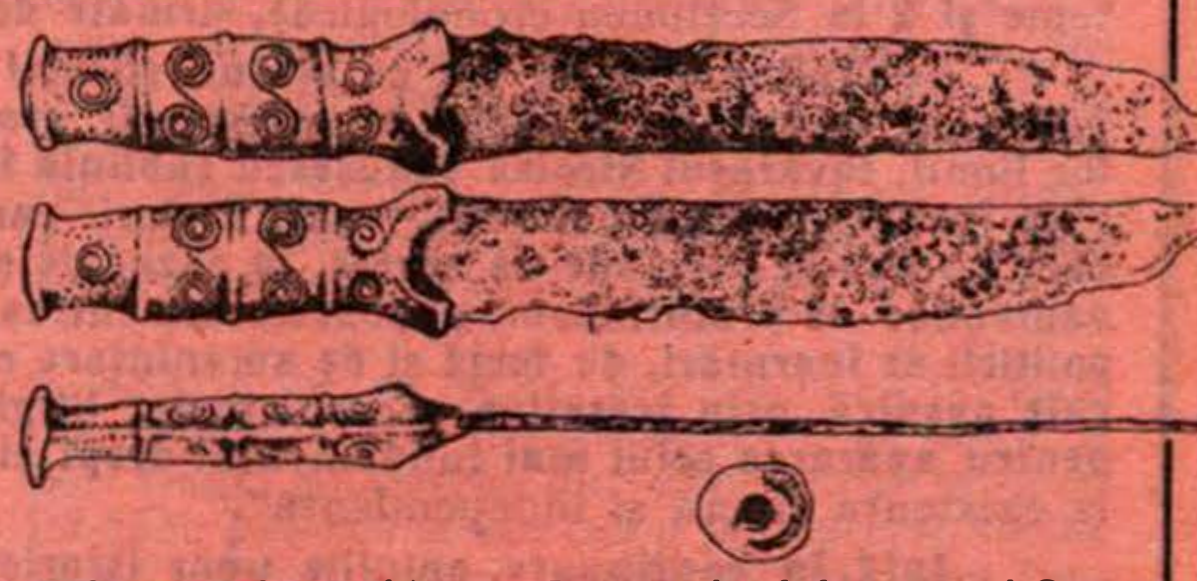

găsit, cu cîțiva ani în urmă, pe teritoriul comunei Cajvana. Păstrat în condiții mulțumitoare, el are pe toate fețele o ornamentație surprinzător de fină și de simetrie gravată. Este vorba de o adevărată lucrare de artă realizată de o dimensiune restrînsă, obiectul avînd o lungime de numai 18,5 cm, ceea ce dovedește că meșterii acelei epoci aveau, pe lîngă temeinice cunoștințe despre metalurgia bronzului, și un real talent artistic.

Mai puțin utile ca arme de luptă, asemenea topoare reprezentau un semn de distincție, un simbol al puterii conducătorilor, ceea ce explică și numărul restrîns de astfel de obiecte descoperite. Zona lor de origine se situează în nord-vestul Transilvaniei, toporul de la Cajvana fiind unicul de acest tip găsit pînă acum în Moldova.

Originea vest transilvăneană a toporului găsit la Cajvana ne spune că încă din acea vreme existau relații de schimb pe un spațiu geografic foarte larg, prin pasurile Carpaților.

O altă valoroasă piesă a fost descoperită la Corni, comuna Liteni. Este vorba de un cuțit de luptă, bine păstrat, cu lama de fier și mînerul de bronz. Deși ruginită și cu tăișul în mai multe locuri știrbit, se vede că lama a avut un miez metalic deosebit de consistent. Mînerul de bronz,

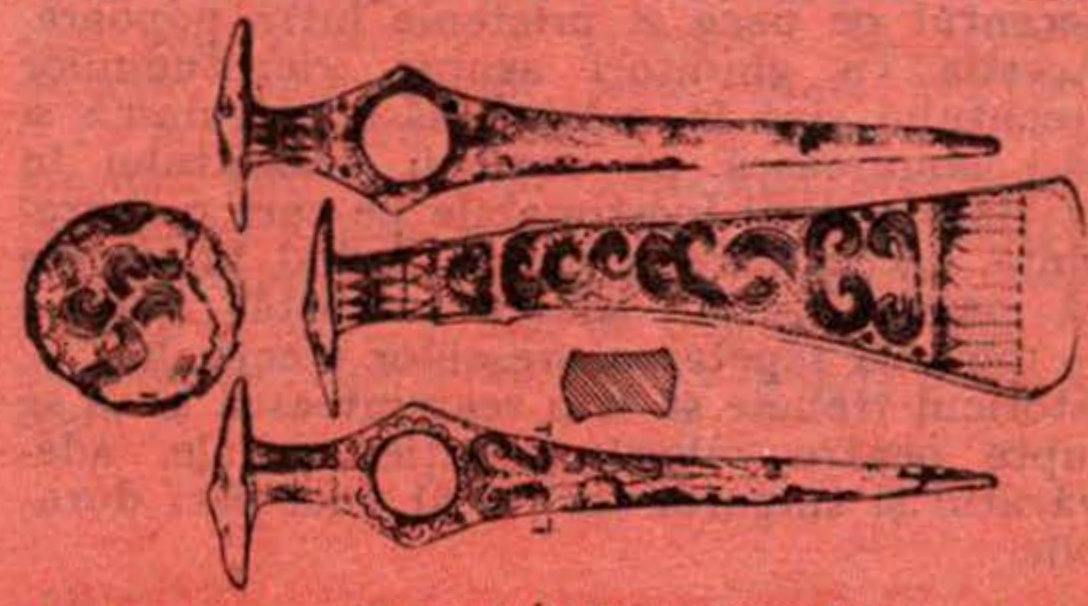

frumos ornamentat cu spirale, motive care își au originea în culturile epocii bronzului, se aseamănă cu cele ale unor săbii numite de tip Liptau, tip specific primei epoci a fierului, așa-numitul Hallstatt A (sec. XII-XI î.e.n.). Adăugînd-se unor descoperiri similare, ca cele de la Hida, jud. Sălaj, Rozavlea, jud. Maramureș, cuțitul găsit la Corni face parte din cele mai vechi arme de fier din Moldova, constituind, totodată, o mărturie că străvechii traci de acum 3 000 ani stăpîneau cu siguranță meșteșugul tăierii fierului.

Mircea IGNAT,
Muzeul județean Suceava

ISTORIA ŞI PACEA

Între marile teme supuse dezbaterii istoricilor întruniţi în cadrul celui de-al XV-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice, desfăşurat la Bucureşti între 10 şi 17 august 1980, s-a înscris şi Forme şi probleme ale păcii în istorie. **Deosebit de importantă în condiţiile lumii de astăzi, în care experienţa istorică reaminteşte cu pregnanţă cît de necesare au fost condiţiile de pace pentru progresul omenirii şi cît de puţin s-au bucurat oamenii de aceste condiţii, de-a lungul mileniilor, această temă a fost tratată în nu mai puţin de 23 rapoarte (dintre care 21 la secţia** Mari teme **şi 2 la** Secţiunea cronologică**), urmate de aprinse dezbateri.**

Subliniind marele rol ce revine ştiinţei istorice, istoricilor, în promovarea păcii între popoare, în crearea unui climat al destinderii, propice cooperării şi dezvoltării înfloritoare a popoarelor lumii, tovarăşul Nicolae Ceauşescu sublinia în Mesajul adresat participanţilor la congres: „Relevînd învăţămintele trecutului — atît factorii care au favorizat progresul şi civilizaţia cît şi cauzele care au dus la perioade de regres, la războaie şi suferinţe—istoria poate mobiliza larg conştiinţele oamenilor de pretutindeni, popoarele din întreaga lume pentru a spune un NU hotărît războiului, politicii de înarmări, de forţă şi de ameninţare cu forţa, pentru a se asigura soluţionarea exclusiv pe cale paşnică, prin tratative, a problemelor litigioase evitîndu-se conflictele şi înfruntările militare, pentru apărarea celui mai fundamental drept al oamenilor, al naţiunilor: dreptul la viaţă, la pace, la existenţa liberă şi independentă".

Iată, în continuare, opiniile unor istorici prezenţi la Bucureşti în august 1980, împărtăşite revistei Magazin istoric **şi cititorilor ei, privind istoria şi pacea lumii.**

Prof. DOMENICO DEMARCO, Italia, vicepreşedinte al Biroului Comitetului internaţional de ştiinţe istorice:

Printre cele mai interesante teme ale congresului de la Bucureşti a figurat şi aceea privind pacea, temă care nu a fost aleasă fără motiv. În afară de faptul că a fost foarte bine tratată de către raportori şi coraportori, tema a dat loc unei dezbateri bogate, cu puncte de vedere polemice, dar şi cu elemente constructive, apte pentru un răspuns politic.

În nobilul său Mesaj, preşedintele Nicolae Ceauşescu, adresîndu-se istoricilor, a pus accentul pe pace şi prietenie între popoare. Aceştia ca gînditori asupra vicisitudinilor trecutului sînt în măsură să-i instruiască şi să-i lămurească pe oamenii prezentului în privinţa valorii inestimabile pe care o reprezintă pacea între popoare. Avînd în vedere că oamenii uită adesea această valoare — pînă la repetarea greşelilor trecutului —, istoricul trebuie să le-o reamintească şi să se lupte pentru valorile justiţiei sociale, adevăratul şi singurul sprijin al unei păci durabile.

Prof. I.I. Mint, membru al Academiei de ştiinţe a U.R.S.S.:

În Mesajul său, preşedintele Republicii Socialiste România, Nicolae Ceauşescu, a subliniat că istoricii, toate forţele progresiste trebuie să-şi concentreze atenţia asupra unui singur scop — a salva civilizaţiile omenirii — a nu admite ca pentru a treia oară să se declanşeze un nou război mondial, care ar putea, prin mijloacele sale îngrozitoare, să aducă nu numai multe jertfe, nenorociri, greutăţi, ci şi nimicirea civilizaţiilor create de-a lungul secolelor şi mileniilor. Noi, reprezentanţii ştiinţei istorice sovietice, am ascultat cu mîndrie acest Mesaj. Putem spune cu satisfacţie că vom face totul ce depinde de noi pentru ca această doleanţă să fie realizată, pentru ca congresul istoricilor să devină un exemplu semnificativ în lupta pentru pace, care constituie în momentul de faţă scopul principal al omenirii. Ce aduce socialismul? Libertate, independenţă, ideile luptei pentru apărarea a tot ce a realizat omenirea în aceşti ani.

Prof. NEŞET ÇAĞATAY, membru al Societăţii de istorie din Turcia, rectorul Universităţii din Konya:

Istoria şi cercetarea istorică constituie factori importanţi în cunoaşterea relaţiilor dintre popoare. Analizînd evenimentele în lumina adevărului istoric, istoricii acţionează pentru apropierea între popoare, militează pentru respectarea principiului egalităţii, a drepturilor şi libertăţilor tuturor popoarelor. Nouă, istoricilor mai vîrstnici, ne revine nobila misiune de a educa generaţia tînără de istorici în aşa fel, încît ea să acţioneze nu pentru învrăjbirea popoarelor, ci pentru apropierea lor.

Prof. MARIA DA GLÓRIA ALVES PORTAL, Universitatea din São Paulo, Brazilia:

Am apreciat Mesajul preşedintelui Nicolae Ceauşescu, cu adevărat impresionant. Domnia sa insistă asupra principiului politic al independenţei naţionale, ceea ce nu împiedică colaborarea şi prietenia între popoare, baze

ale păcii mondiale. O lume a păcii și a securității cred că va putea fi realizată atunci cînd vom obține un înalt nivel de cultură. Sincer, cred că sîntem încă departe de ea. Dar istoricii pot face foarte mult pentru realizarea acestui țel.

Prof. XIA NAI, director al Institutului de arheologie al Academiei de științe sociale a R.P. Chineze:

M-a impresionat profund Mesajul tovarășului Nicolae Ceaușescu, președintele României, la deschiderea Congresului internațional de științe istorice. El subliniază cu deosebită clarviziune rolul istoriei în promovarea păcii și prieteniei între popoare. După părerea mea, istoricul poate participa la realizarea acestui rol prin cîteva mijloace: a) adunînd și clarificînd datele istorice cu semnificație deosebită în procesul dezvoltării umanității, astfel încît să evidențieze adevărul, împotriva oricăror falsificări; b) analizînd și explicînd faptele istorice prin cercetarea critică a cauzelor, astfel încît să fie puse în lumină legile istoriei; c) dezbătînd împreună cu ceilalți istorici rezultatele cercetărilor, într-o atmosferă de deplină libertate de gîndire; d) răspîndind cunoașterea istoriei în rîndurile unui public cît mai larg, astfel încît istoria să devină o parte indispensabilă a cunoașterii umane.

Dr. PAUL DUKES, Universitatea din Aberdeen, Scoția, Marea Britanie:

Bilanțul mișcărilor pentru pace din trecut este sumbru. Istoricii au, în cel puțin egală măsură cu orice alt grup din societate, datoria să facă să crească mica șansă de p ce care există în lume.

Prof. RAYMOND MCNALLY, de la Boston College, S.U.A.:

Congresele istorice de felul celui de la București aduc o contribuție la instaurarea păcii în lume, activînd în favoarea înțelegerii pe plan mondial. Majoritatea oamenilor se tem de ceea ce nu cunosc sau nu înțeleg. Cei care cunosc și înțeleg alte popoare vor, în general, să trăiască în pace cu ele.

Prof. dr. IOACHIM HERRMANN, membru al Academiei de științe a R.D. Germane, directorul Institutului central de istorie veche și arheologie din Berlin:

În Mesajul pe care președintele Nicolae Ceaușescu l-a adresat congresului nostru este evidențiat în mod pregnant rolul ce revine științei istoriei în promovarea păcii și a prieteniei între popoare. Rolul acesta mare și important ce revine științei pe care o slujim explică, desigur, și interesul larg al oamenilor zilelor noastre pentru istorie. Cu cît mai limpede și mai convingător prezintă istoricul corelațiile și forțele care determină istoria, cu atît mai mult își va îndeplini misiunea față de societatea noastră și față de timpul nostru.

NESTOR VORNICESCU, mitropolit al Olteniei, președintele Comisiei române de istorie eclezlastică comparată:

Ne-a bucurat și ne-a îmbogățit sufletul Mesajul Excelenței sale Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii Socialiste România, adresat participanților la congresul de științe istorice de la București. Am văzut cît de bine și cît de necesar este ca toată știința istorică să fie călăuzită de această stea pe care Excelența sa ne-a pus-o în lumină, și anume ca și studiul istoric să servească umanității, prosperității, destinderii, colaborării și păcii. Mesajul ne este de un mare folos și nouă, istoricilor ecleziești, pentru a interpreta mai just și mai util descoperirile noastre în slujba umanității de astăzi și de mîine.

Prof. dr. RADE PETROVIĆ, Universitatea din Sarajevo, președintele Comitetului iugoslav de științe istorice:

A ține seama de experiențele trecutului în modelarea viitorului, în apărarea păcii implică o anume toleranță, capacitatea de a asculta și înțelege argumentele interlocutorului, interpret rea temelor naționale înguste într-un cadru mai larg. Nu trebuie să pierdem conștiința că, în condițiile unei diviziri reale a lumii, lumea ar trebui totuși, în zilele noastre, să aibă o viziune unitară asupra. evenimentelor trecutului.

Prof. NEMES DEZSÖ, R.P. Ungară:

Relația dintre istorie și pace pune pe prim plan examinarea învățămintelor pe care le pot trage popoarele din experiența propriei lor țări, precum și din cea a popoarelor vecine și ale întregii omeniri, privind problema fundamentală a contemporaneității: evitarea definitivă a pericolului unei noi conflagrații mondiale, mai îngrozitoare decît orice pe lume.

Numai cu cunoștințe istorice nu poate fi soluționată această problemă, dar cunoștințele istorice realiste pot oferi o armă ideologică indispensabilă în mîinile acelora care luptă pentru apărarea păcii în lume și care lucrează la dezvoltarea prieteniei popoarelor și a colaborării lor rodnice.

Prof. ERNESTO DE LA TORRE VILLAR, membru al Biroului Comitetului internațional de științe istorice, membru al Academiei mexicane:

Una din preocupările principale ale omenirii este asigurarea păcii, a bunăstării și fericirii sale prezente și viitoare. În această direcție, istoricii au făcut mari eforturi.

În acest cadru, deschiderea lucrărilor congresului sub auspiciile Mesajului președintelui Nicolae Ceaușescu, în care se face un apel la bună înțelegere și colaborare între popoare, la pace în lume, a fost de bun augur pentru dezbaterile celor 2 700 istorici reuniți la București.

Dr. CLAUDE GAIER, directorul Muzeului militar din Liège, profesor la Universitatea din Liège, Belgia:

În măsura în care, cum spunea Herodot „istoria este un filozof care ne instruiește cu ajutorul exemplelor", cred că spectacolul trecutului este destul de elocvent pentru a dovedi inepția războaielor. Dar istoria ne învață, de asemenea, că în unele epoci, opresiunea nu poate fi înlăturată decît cu arme. Istoria ne invită, deci, să reflectăm asupra necesității unei guvernări bazate pe dreptate. Am putea, cel puțin, să încercăm...

În jurul lui Telef

În Magazin istoric, nr. 2/1982, la rubrica Opinii, a apărut, sub semnătura tov. dr. Nicolae Copolu, articolul Telef, un prim rege get în izvoarele antice, în care autorul susține că a descoperit numele regelui get Telef, de la acheicul Telephos, în chiar epoca războaielor troiene. Telef, după Dio Crisostomos, ar fi domnit în Misia (Mysia) tracică.

În antichitatea acheică, cînd noțiunile de grec și elen încă nu apăruseră, deci pe la sfîrșitul mileniului II î.e.n. (războaiele troiene fiind, după Tucidide, între 1194 î.e.n. și 1184 î e.n.) au existat două ținuturi cu toponimicul Mysia. Unul în sudul Dunării, care apare ulterior sub stăpînirea romană, purtînd numele de Moesia, și un altul în nord-vestul Asiei Mici, în epoca homerică. Ambele ținuturi erau locuite de triburi tracice, numite de greci Mysoi sau Moisoi, cunoscuții Moesii din limba latină.

Baza documentară a articolului mai sus-amintit o constituie nu un izvor antic, ci o susținere a scriitorului got Jordanes (începutul sec. VI e.n.) care a greșit, de exemplu, atribuind geților întreg tezaurul istoric al traco-geților. Cea de-a doua sursă folosită de autor este istoricul italian Carlo Troja (jumătatea sec. XIX).

Consultînd cîteva lexicoane de mitologie latină — Dr. E. Bucholz: Die Homerischen Realien, (Leipzig 1871), Dr. Vollner: Wörterbuch der Mythologie aller Völker (Stuttgart 1874), L. Preller: Griechische Mythologie (Berlin, 1875) — am aflat cu totul alte date despre Telef (Telephos), după care el nu a fost nici trac, nici geto-dac, ci un personaj legendar și anume nepotul regelui Aleus din Arcadia (ținut din Peloponezul central), născut din fiica acestuia, Auge, preoteasă în templul zeiței Athena, și Hercule. Telephos (care înseamnă „cel departe-strălucitorul") a fost abandonat într-o pădure. Auge, a fost vîndută sclavă și cumpărată de Teuthras, stăpînul Mysiei asiatice, care i-a dat statutul de fiică adoptivă.

Telephos a fost crescut de niște ciobani. Ajungînd la vîrsta maturității, s-a adresat oracolului (probabil de la Delphi) să afle cine îi sînt părinții. Oracolul i-a indicat să-și caute mama în Mysia din Asia Mică. Telephos a ajuns aici cînd Teuthras lupta din greu împotriva unor invadatori. El a luptat alături de rege și i-a zdrobit pe dușmani. La curte, Telephos și-a descoperit mama. Totodată, Teuthras l-a proclamat urmaș la tron și i-a dat de soție pe una din fiicele sale, Argiope. Mitografii de mai tîrziu îl indică pe Telephos și drept cumnat al faimosului Priam.

Citîndu-l pe Jordanes, autorul articolului menționează că „Telef a participat și el la războaiele cu grecii, dar pe alte fronturi". Este vorba de o acțiune de jaf organizată de Achile asupra Mysiei, în care Telephos i-a respins pe achei, omorînd pe un anume Thesandros și rănindu-l grav pe Patrocle.

Aceasta fiind „realitatea" mitologică (și nu istorică) în legătură cu regele Telephos al Mysiei, este absolut firesc că marii noștri istorici Pârvan, Xenopol și Iorga „în operele lor fundamentale de sinteză, nu amintesc nimic de acest nume" ca rege al geto-dacilor, în epoca războaielor troiene.

Cu acest prilej țin să evidențiez, ca un fapt extrem de important, că în Odiseea lui Homer, cîntul IX, întîlnim un personaj cu numele de Hylokos care, în realitate, înseamnă Vlakos. În limba elină neexistînd litera v, aceasta era transfonetizată prin grupul hy, ca în Dareios Hystaspes, de la Dorelwușa Vistaspa, sau Hyrkania, în loc de Vyrkania (Țara lupilor), analogie pe care o întîlnim și în limba română: vulpe — hulpe, viclean — hicleon, volbură — holbură. Putem afirma astfel că numele vlahilor aparține epocii homerice, încă din sec. IX î.e.n.

Eugen Jenică POPOVICI,
București

Pe marginea scrisorii cititorului bucureștean, dr. N. COPOIU *răspunde:*

În atenția mea a fost să semnalez prezența în textele vechi a unor mărturii despre un rege traco-get al cărui nume nu a fost identificat pînă acum de istoriografia românească. Nu e vorba de a statua existența istorică a acestui rege, ci numai de prezența lui în unele izvoare. Tocmai în acest sens m-am referit la marii noștri istorici, din obligația onestă de a informa cititorul dacă problema ridicată de mine a intrat sau nu în atenția acestora și nicidecum cu gîndul de a-i critica. Dealtfel, în principiu, nici un istoric, oricît de mare ar fi el și de oriunde ar fi, nu este infailibil și nici atoateștiutor. Corespondentul revistei aduce o completare documentară binevenită. Aceasta nu înseamnă că textul invocat din dicționarele mitologice respective ar exprima întreg adevărul, ci numai că ne oferă încă o variantă a acelor fapte din vechime. Atît textele reproduse în revistă cît și cel prelucrat de tov. E. J. Popovici nu se contrazic, ba în unele date chiar concordă. Problema este ca toate aceste texte să fie cunoscute și folosite, nu ignorate. În privința faptului că o sursă ar exprima adevărul iar alta trebuie respinsă pe motivul depistării unor inadvertențe (cazul lui Jordanes) nu împărtășim acest punct de vedere. În probleme de istorie veche, toate sursele trebuie privite cu același simț critic, dar și cu același interes ținînd seama de raritatea lor.

Întîmplări cu Nicolae Titulescu

Suita de evocări și mărturii inedite, articolele apărute în paginile revistei cu prilejul aniversării a 100 ani de la nașterea marelui diplomat și om politic român Nicolae Titulescu[1] s-au bucurat de o deosebită atenție din partea cititorilor noștri. Iată unele din scrisorile primite la redacție pe marginea acestor articole.

După cum se știe Nicolae Titulescu a debutat în cariera politică în anul 1912, cînd a fost ales deputat în Parlament din partea județului Romanați. În această calitate, Titulescu a făcut mai multe deplasări la Caracal, reședința județului Romanați, unde avea și o frumoasă casă, în care poposea cu prilejul acestor călătorii.

Edificiul, cunoscut și astăzi sub numele de „Casa Titulescu", este construit în stil baroc, cu o bogată ornamentație exterioară. Este o realizare arhitectonică deosebită nu numai pentru oraș, ci și pentru întreaga zonă a Olteniei. „Casa Titulescu" este amintită și în lucrarea lui Paul Rezeanu Artele plastice în Oltenia. 1821-1944, Craiova, 1980.

Titulescu a venit în cîteva rînduri în sprijinul locuitorilor orașului. La 17 septembrie 1913, ziarul Dimineața, publica știrea că la „Primăria orașului Caracal s-a primit din partea d-lui Nicolae Titulescu, deputat de Romanați, suma de 1 000 lei pentru combaterea holerei ce amenință orașul nostru".

Același ziar consemna, la 25 octombrie 1913: „Ni se comunică din Caracal următoarea faptă lăudabilă a d-lui Nicolae Titulescu, deputat de Romanați. Pentru a veni în ajutorul copiilor sîrguitari și săraci care erau amenințați să rămînă pe străzi neavînd loc în limitele vechii organizări a gimnaziului «Ioniță Asan» din Caracal, d-sa a făcut să se înființeze din inițiativa sa clasa I-a divizionară. D. Titulescu a dăruit 1400 lei, pentru mobilierul acelei divizionare".

Prof. Dumitru BOTAR,
Caracal

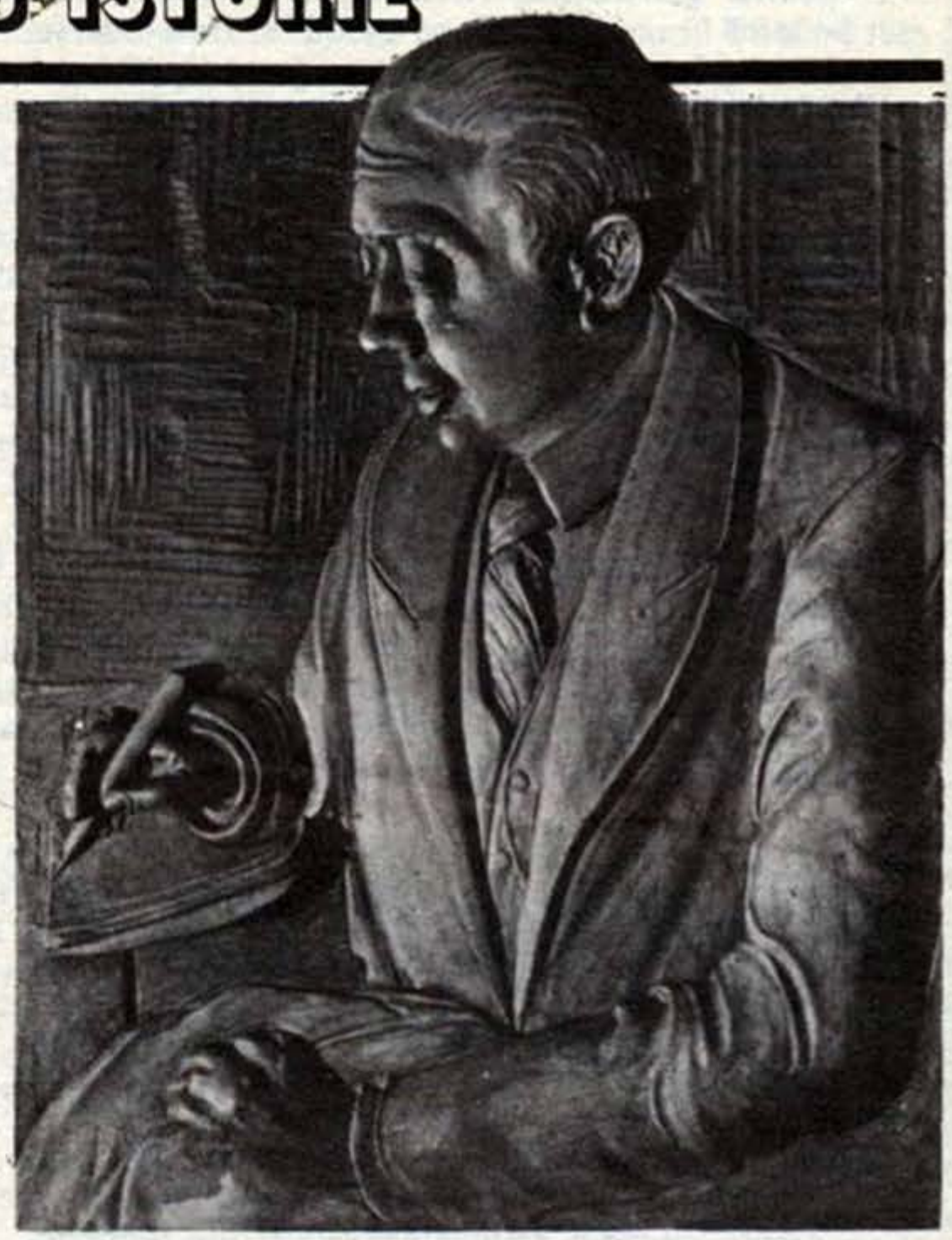

Între operele de artă care evocă figura marelui diplomat român Nicolae Titulescu se află și basoreliefut executat, în 1936, de sculptorul bucureștean Carol M. Babic. Artistul (1865-1941) a împodobit peste 100 monumente arhitecturale din țara noastră cu sculpturi în lemn (printre ele, Catedrala reîntregirii din Alba Iulia, Biserica Amzei din București). Se trage dintr-o veche familie bucureșteană; unul dintre strămoșii săi a fost staroste al brutarilor în timpul lui Caragea vodă (1812-1818). Tatăl lui C.M. Babic a fost, de asemenea, sculptor. Alți doi membri ai familiei au fost pictori, în vremea lui Al.I. Cuza. Fiica lui Carol, Cornelia Babic, a fost pictoriță, avînd o bogată activitate pînă în 1969, anul cînd a decedat. Basoreliefut (în imagine) se află în colecția Nicolae Ionescu-Berechet, din București

Activitatea antifascistă și antirevizionistă pusă în slujba apărării păcii desfășurată de Nicolae Titulescu a fost urmărită cu deosebită mîndrie și simpatie în județul Sălaj, pe atunci ținut de frontieră. Locuitorii acestui județ au ținut să-și exprime sentimentele lor față de neobositul apărător al păcii și al integrității teritoriale a statelor prin două acte omagiale. În iunie 1935, Nicolae Titulescu a fost declarat cetățean de onoare al comunei Crasna (reședință de plasă). În legătură cu acest moment, într-un document de orhivă, Cartea de aur a județului Sălaj, se consemna: „Consiliul comunal al comunei rurale Crasna, din jud. Sălaj, dorind a-și exprima recunoștința și stima față de marele bărbat de stat cu renume mondial; potrivit dreptului asigurat prin aliniatul 21 al articolului 104 din Legea pentru organizarea administrației locale;

Cu unanimitate de voturi și cu multă însuflețire a proclamat pe domnul Nicolae Titulescu, ministrul Afacerilor străine, de cetățean de onoare al comunei Crasna;

Avînd în vedere activitatea gigantică încoronată de aureola izbîndei, dezvoltată spre binele omenirii, pentru scopul cel mai nobil și sublim: menținerea păcii între popoare".

Un an mai tîrziu, în iunie 1936, în aceeași localitate, s-a inaugurat un monument cinstind activitatea marelui diplomat pentru a consolida independența, suveranitatea și integritatea patriei. Ziarul Dimineața, din 2 iulie 1936, scria: „Țăranii au sărbătorit printr-o adunare populară dezvelirea unui monument închinat lui N. Titulescu".

După cum ne povestea V. Pește anu, fost primpretor al plasei Crasna, în semn de admirație pentru Nicolae Titulescu „într-o ședință administrativă cu primarii și notarii din cele 30 comune din plasa

[1] Magazin istoric, nr. 3, 9/1981, 1-5/1982

Crasna... am propus să-i ridicăm in fața preturii o placă prin care să-i eternizăm numele pentru istorie și pentru generațiile viitoare. Propunerea mea a fost primită în unanimitate cu aplauze, ridicîndu-se cei prezenți în picioare... Suma a fost dăruită cu dragoste, cu stimă și respect din partea cetățenilor plaiei Crasna. Cele de mai sus le-am comunicat lui Geneva lui N. Titulescu, cerîndu-i un text pentru acel monument cu placa comemorativă. Am primit răspuns și aprobarea cuvenită cu textul cerut, pe care l-am întipărit pe placă".

Prof. I. IVĂNESCU,
Jibou, jud. Sălaj

Artizan al operei de pacificare

Iată alte cîteva mărturii ale aprecierii internaționale de care s-a bucurat în perioada interbelică marele diplomat român, pe care le-am aflat în arhive și biblioteci din țară și străinătate. Astfel, la 29 martie 1933, ziarul englez The Evening Standard îl numea „Winston Churchill al României". Cu prilejul vizitei întreprinse de Titulescu la Atena în octombrie 1933 presa greacă îl saluta drept „una din eminentele figuri ale diplomației europene". Președintele Greciei, Constantin Tsaldaris îl considera pe Titulescu „artizanul unei opere imense de ordine și pacificare".

Cotidianul francez Le Figaro, din 18 aprilie 1934, scria: „De ieri se află la Paris un mare european, cu atît mai mare cu cît el este un mare patriot, înfocat și lucid: dl. Titulescu". Le Temps remarca „rolul pe care dl. Titulescu îl joacă cu o incontestabilă autoritate personală pe terenul internațional, influența pe care o exercită în sînul Micii Înțelegeri, succesul care a încoronat eforturile sale în vederea formării unei Înțelegeri Balcanice, în sfîrșit energia cu care reacționează împotriva campaniei în favoarea revizuirii tratatelor".

În 1935, Arminda Monteiro, ministrul afacerilor străine al Portugaliei, declara: „Figura mondială a domnului Titulescu este astăzi atît de venerată peste tot, încît ar fi inutil să încercăm a exprima prin cuvinte gradul de stimă și admirație pe care colegii mei și cu mine îl resimțim pentru el". La 4 octombrie 1936, New York Herald Tribune elogia, de asemenea, personalitatea lui Titulescu: „El a fost mintea călăuzitoare și inima înflăcărată, cel mai elocvent reprezentant al operei pentru securitatea colectivă. El poate fi pe drept cuvînt socotit ca cel mai mare orator în viață care folosește în mod obișnuit limba franceză: cînd vorbea la Geneva, fie la Consiliu, fie la Adunare, toți îl ascultau vrăjiți".

La 19 martie 1941, la două zile după moartea lui Titulescu, The New York Times scria: „Titulescu a fost unul din cei mai mari oratori ai vremii și discursurile sale la Societatea Națiunilor nu vor fi niciodată uitate de cei care le-au auzit".

Laura BRĂILOIU,
București

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

● **Nicolae Bălcescu — ROMÂNII SUB MIHAI-VOIEVOD VITEAZUL** *(ediție îngrijită de* **Andrei Rusu**).

Editura Minerva, București, 1982, 512 pp., 18,50 lei: *o nouă reeditare a cunoscutei scrieri a gînditorului și revoluționarului pașoptist.*

● **Mihai Gramatopol — ARTĂ ȘI ARHEOLOGIE DACICĂ ȘI ROMANĂ.**

Editura Sport-Turism, București, 1982, 240 pp., 38 lei.

● **IN MEMORIAM NICOLAE TITULESCU** *(studiu introductiv, texte alese, traduceri de dr.* **Ion Grecescu**).

Editura politică, București, 1982, 252 pp., 11 lei: *articole omagiale, discursuri și evocări ale unor proeminente personalități din țară și de peste hotare despre marele diplomat român.*

● **Dr. Petru Bunta — GABRIEL BETHLEN.**

Editura militară, București, 1981, 248 pp., 7 lei: *domnia principelui Transilvaniei (1613-1629).*

● **Virgil Cândea, Constantin Simionescu — PREZENȚE CULTURALE ROMÂNEȘTI.**

Editura Sport-Turism, București, 1982, 120 pp., 60 lei: *mărturii de mare putere evocatoare din Istanbul, Ierusalim, Paros, Patmos, Sinai, Alep.*

● **Dan Simonescu, Gheorghe Buluță — PAGINI DIN ISTORIA CĂRȚII ROMÂNEȘTI.**

Editura Ion Creangă, București, 1982, 192 pp., 32 lei: *incursiuni în istoria tiparului și tipăriturilor din țara noastră.*

● **Duiliu Zamfirescu — OPERE VOL. V** *(ediție îngrijită de* **Mihai Gafița** *și* **Ioan Adam**).

Editura Minerva, București, 1982, 722 pp., 41 lei: *publicistica scriitorului dintre 1881 și 1908.*

● **Ion Pușcă, Anton Paragină, Vasile Popa, Gheorghe Constantinescu — PANCIU, FILE DE ISTORIE.**

Editura Sport-Turism, București, 1982, 152 pp., 25 lei: monografia renumitei zone viticole.

● **Constantin Daniel — CIVILIZAȚIA ASIRO-BABILONIANĂ.**

Editura Sport-Turism, București, 1981, 404 pp., 18 lei: *sinteză asupra culturii din Valea Tigrului și Eufratului în mileniul patru î.e.n.*

● **Elena Ene, Georgeta Smeu, Rea Silvia Bărbuleanu, Gloria Cecalopol — METODICA PREDĂRII ISTORIEI ROMÂNIEI.**

Editura didactică și pedagogică, București, 1981, 240 pp., 10,70 lei.

● **E. Jefferson Murphy — ISTORIA CIVILIZAȚIEI AFRICANE** *(traducere de* **Cornelia Rudescu**; *prefață de* **Elena Volculescu** *și* **Marin Volculescu**).

Editura Minerva, București, 1981, vol. I — 298 pp., 5 lei, vol. II — 366 pp., 5 lei.

Printre numeroasele lucrări dedicate luptei poporului francez împotriva ocupanților nazişti se înscrie şi cartea lui Daniel Mayer intitulată Les Socialistes dans la Résistance. Născut în 1909, autorul a fost în 1933-1939 redactor la ziarul Le Populaire. organul central al partidului socialist. În timpul ocupației naziste a devenit secretarul general al pa tidului socialist aflat în ilegalitate şi membru al Consiliului Național al Rezistenței. După eliberare, a fost ministru al muncii (1946-1949) şi deputat în câteva legislaturi.

D. Mayer evocă momente trăite din lupta socialiştilor francezi alături de ceilalți patrioți, începînd din toamna anului 1940 şi pînă la eliberarea Parisului, în august 1944. El relatează, între altele, împrejurările în care, după invadarea Franței de către trupele naziste, acționează, împreună cu alți militanți, în zona de sud a țării, neocupată de Wehrmacht, pentru reconstituirea în ilegalitate a partidului socialist. După o primă reunire în martie 1941 a unui grup de nouă militanți, la 21 iunie același an, la Toulouse, se pun bazele organizatorice ale partidului ilegal, creîndu-se un comitet de conducere, alcătuit din Suzanne Buisson, Felix Gouin, Lucien Hussel şi Daniel Mayer, ultimul fiind desemnat secretar pentru zona neocupată.

În august 1942, Léon Blum, fostul lider al partidului, deținut în închisoare de guvernul de la Vichy, transmite, printr-o scrisoare, îndemnul ca „partidul socialist să pregătească şi să negocieze o largă înțelegere, o concentrare populară, în jurul unui program comun de acțiune imediată" împotriva hitleriştilor. Aceeași linie o exprimă, în noiembrie 1942, şi ziarul Le Populaire, care apare în ilegalitate, arătînd că socialiştii „cheamă mişcările de rezistență şi organizațiile politice clandestine să se unească într-un singur țel — eliberarea teritoriului" francez de sub ocupația nazistă.

În aprilie 1943, D. Mayer se întîlneşte la Londra cu generalul de Gaulle pentru a stabili participarea la mişcarea unificată a organizațiilor care luptau împotriva ocupanților germani, iar în mai 1943, cînd se creează Consiliul Național al Rezistenței, el reprezintă partidul socialist în acest organism, din care făceau parte toate partidele şi grupările antifasciste şi organizațiile militare antinaziste ilegale din Franța[1]. Din Les Socialistes dans la Résistance am ales pentru cititorii noştri câteva fragmente privind evenimente petrecute în toamna anului 1943 şi primăvara anului 1944. Subtitlurile aparțin redacției Magazin istoric.

[1] *Magazin istoric*, nr. 8/1972.

Socialiştii francezi în Rezistență

MESAGERUL DOMNULUI BERTRAND

DANIEL MAYER

Întîlnirea de la casa de mode

Primele luni ale anului 1944 au fost, literalmente, catastrofale pentru organizaţia clandestină a partidului. Laţul întins de miliţia fascistă franceză şi de Gestapo se strîngea tot mai mult. Unui tovarăş arestat în februarie i s-au arătat două fotografii: una a lui Henri Ribière, cealaltă — a mea, şi a fost întrebat dacă îi cunoaşte pe cei doi „teroriştі". El a răspuns negativ; am cîştigat, astfel, un răgaz.

Încă din toamna anului 1943 era cît pe aci să cad într-o capcană. În acea vreme, aveam o întîlnire conspirativă cu un reprezentant al Comitetului francez al eliberării naţionale*. Locul fixat era casa de mode „Lucien Lelong", de pe strada Matignon din Paris, unde exista o agentă de legătură, numită Suzanne. Parola pe care trebuia s-o rostesc era: „Vin din partea domnului Bertrand".

Forţele de represiune ale guvernului de la Vichy în căutarea patrioţilor din Rezistenţă

Pe înserat, m-am dus acolo, avînd asupra mea documente secrete compromiţătoare şi am întrebat la poartă de doamna Suzanne. „Din partea cui veniţi?", am fost chestionat. „A domnului Bertrand". Omul m-a privit curios şi mi-a spus să urc la primul etaj. Am ajuns într-un mic salon, unde, peste cîteva clipe, a apărut o femeie, al cărui chip mi-a rămas întipărit în minte şi care mi-a zis: „Nefericitule, de ce ai venit aici?" Nu ştiu de ce, dar femeia mi-a inspirat deplină încredere. I-am înmînat imediat tot ce aveam asupra mea: afişe, scrisori, documente. Le-a luat în grabă şi a ieşit, lăsîndu-mă singur.

Puţin mai tîrziu, am auzit paşi pe culoar. Dacă cineva mi-ar spune că nu ştie ce este frica, i-aş povesti cum s-a manifestat la mine: un gol în stomac, pe care apăsa parcă un capac de oţel, nervii întinşi la maximum, precum şi o neliniştе îngrozitoare — voi fi capabil să rezist fără a dezvălui secretele pe care le cunosc? Am rămas în aşteptare. Nu prea mult şi uşa s-a deschis din nou. A apărut o fiinţă fermecătoare — franţuzoaică după toate aparanţele —, înaltă, blondă, tînără, seducătoare, urmată de cea care fusese mai înainte şi care mi se părea, în mod vizibil, de partea noastră.

Noua venită, după ce m-a anunţat că doamna Suzanne fusese arestată în ajun, a început să-mi ia un lung interogatoriu. M-am liniştit puţin, deoarece m-a întrebat, în primul rînd, cine era „domnul Bertrand" din partea căruia spusesem că vin. Am tras concluzia, că nu cunoştea faptul că acele cuvinte nu reprezentau decît parola de recunoaştere. Nu ştiam cum se va sfîrşi toată întîmplarea, dar trebuia să scap din pericol. Aşa că am început să inventez un „domn Bertrand", căruia i-am dat adresa (la Montluçon — pînă se verifică, durează o vreme), meseria, componenţa familiei. Femeia a reluat întrebările, le-a formulat altfel, a încercat să-mi întindă alte curse. M-am prins în acest joc; trebuia să-i dau impresia că sînt un prostănac. Am uzat de un vicleşug, care m-a făcut să-mi dau seama că-mi recăpătasem sîngele rece. Cînd m-a întrebat dacă aş putea să revin a doua zi, pentru a confirma „domnilor din serviciile germane" ceea ce îi spusesem ei, mi-am luat impermeabilul şi i-am zis că nu mi-ar conveni şi că aş prefera să stau de vorbă cu ei chiar pe loc. Asta a convins-o, măcar pentru moment, că eram într-adevăr ceea ce îi înşiraseм pînă atunci: un reprezentant comercial din Allier, în trecere prin Paris, venit să facă un comision fără importanţă pentru doamna Suzanne, din partea fiicei lui Bertrand, un onorabil negustor din Montluçon.

Mi-am dat seama, după aceea, că încrederea ei în mine nu fusese totală. După ce am ieşit, am fost urmărit de un tînăr; m-am oprit îndelung în faţa vitrinei unui magazin de artă (un om cu conştiinţa curată n-avea de ce să se grăbească să părăsească împrejurimile). Am privit cu falsă luare aminte un tablou care reprezenta un homar, apoi m-am îndreptat agale spre staţia de metro. A trebuit să schimb de cîteva ori metroul, fără a putea scăpa de „umbra" mea. De-abia la staţia Sully-Morland, forţînd puţin uşa, după plecarea vagonului, am sărit din mers şi mi-am pierdut „umbra". M-am dus apoi la gara Austerlitz, unde trebuia să mă întîlnesc cu soţia mea. Ea tocmai se înapoia din departamentul Tarn, unde îi înmînase lui Vincent Auriol [fruntaş al partidului socialist] o carte de identitate falsă cu ajutorul căreia el a putut ajunge într-un sat, de unde s-a îmbarcat, pe ascuns, într-un avion cu care a ajuns în Anglia.

Între clipa cînd intraşem în casa de mode „Lelong" şi cea a sosirii trenului se scurseseră cel puţin trei ore. Totuşi, cum m-a zărit, soţia m-a întrebat: „Ce e cu tine? Eşti foarte palid". Pe cînd îi explicam ce se întîmplase, mă gîndeam la ce îşi putuse închipui despre mine Josette Widmar, femeia care mă salvase. Desigur, auzindu-mă descriindu-l cu atîtea amănunte pe „domnul Bertrand", mă luase drept un trădător.

---

* La 23 iunie 1943 se constituie la Alger „Comitetul francez al eliberării naţionale, condus de generalii Charles de Gaulle şi Henri Giraud.

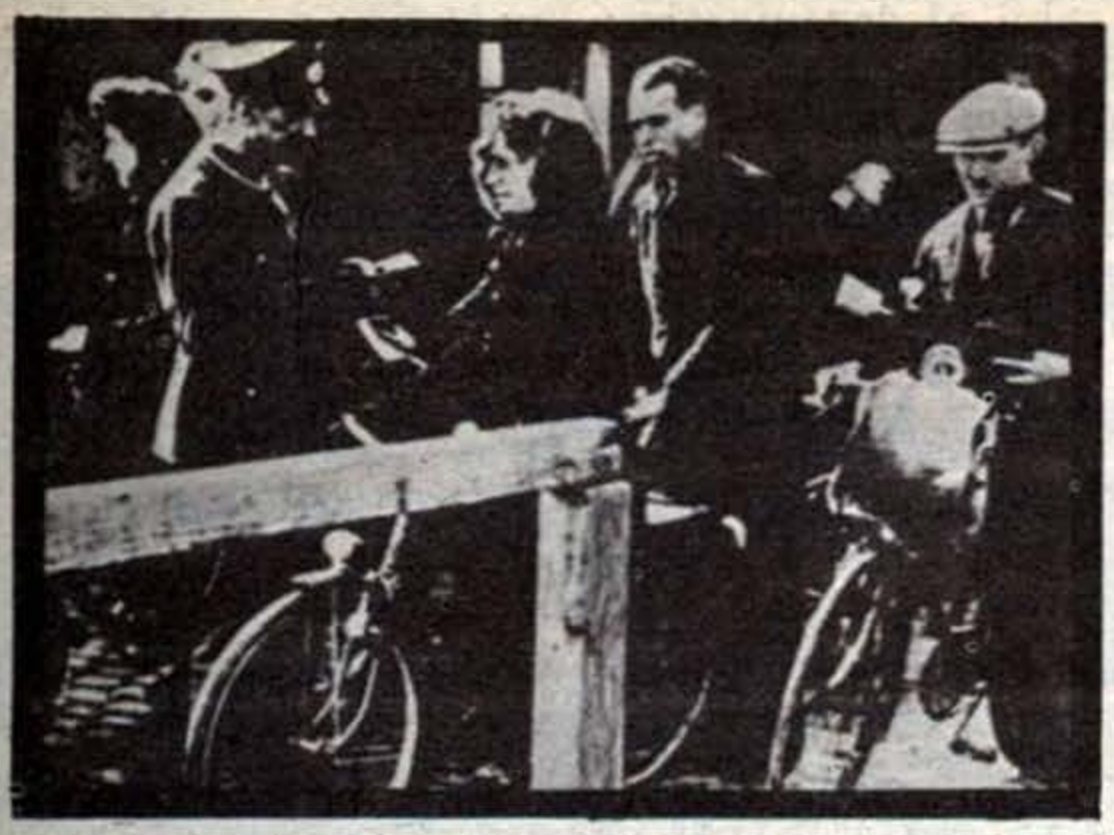

Poliția hitleristă controlează actele francezilor la granița dintre zona ocupată și cea neocupată de armata germană

Mult timp după eliberare, m-am întîlnit cu ea. Mi-a spus: „Știam foarte bine că «domnul Bertrand» era o parolă, deoarece eu o înlocuiam pe Suzanne, după ce fusese arestată". De la Josette am mai aflat că femeia care mă interogase era amanta unui subofițer de la Gestapo, pentru care lucra, trădîndu-i pe cei din mișcarea de rezistență.

Pe marginea prăpastiei

Dacă toamna lui 1943 fusese bogată în asemenea întîmplări, care ar fi putut avea pentru mine urmări foarte grave, în primăvara și vara lui 1944 situația a devenit dezastruoasă. Încă de la 13 ianuarie, arestări masive au zdruncinat mișcarea clandestină socialistă.

În acea zi, aveam o reuniune ilegală la Paris, cu delegații socialiști în localul din strada L'Hôpital — Saint-Louis. Eram încă slăbit după o gripă zdravănă. De aceea, deși locuiam în apropiere de locul întîlnirii, soția mea ținuse să mă însoțească pînă acolo.

Era în jur de 13.30. Pe strada respectivă, domnea o oarecare animație, ceea ce a surprins-o pe soția mea. I-am zis că, fiind ora prînzului, îmi închipuiam că oamenii care stăteau grupuri-grupuri erau, probabil, lucrători și funcționari care așteptau să reintre în numeroasele ateliere de pe această stradă. Chiar în acel moment l-am zărit pe Jean Biondi, fost deputat și primar în orașul Creil, unul din „Cei 80"[1]. Am pornit-o către el. Soția m-a strîns de braț și mi-a șoptit: „Nu te duce!" Trezit la realitate, am observat că Biondi își întorsese privirile de la noi, nevoind să ne bage în seamă. Totul mi-a devenit clar: fusese arestat și servea ca momeală. O mașină a poliției era parcată la cîțiva metri. Oricine ar fi intrat în vorbă cu el ar fi fost prins în capcană. Pentru noi, obligația cea mai urgentă era de a-i preveni pe cei care urmau să sosească de atunci încolo. Mai întîi am intrat — cîtă imprudență din partea noastră! — în clădirea unde trebuia să aibă loc ședința. Dar acolo nu se afla nimeni.

Revenind în stradă ne-am grăbit să-i avertizăm pe cei ce soseau. Ne-am plimbat dintr-o parte într-alta a străzii și, cum zăream unul de-ai noștri, îi făceam semne discrete să se întoarcă din drum. Așa s-au salvat Henri Ribière, Gérard Jaquet, Elie Bloncourt, Robert-Verdier și alți cîțiva.

Biondi a fost deportat, mai întîi în lagărul de la Mauthausen, apoi în cel de la Ebensee, revenind în țară la 25 mai 1945. Din nefericire, mai mulți dintre tovarășii din provincie care veniseră la întîlnire au fost arestați puțin mai tîrziu, ca urmare a imprudenței unui delegat din departamentul Marna: asupra lui poliția a găsit o listă cu cei convocați la ședință.

Cea mai grea lovitură pentru noi a fost drama petrecută la Lyon, la sfîrșitul lui martie 1944. În ziua de 29, Gestapoul a năvălit în sediile clandestine — aflate toate în aceeași clădire — ale rețelelor „Brutus" și „Libération", precum și în cel al partidului socialist ilegal. Fără îndoială, grupînd atîtea activități într-o clădire, făcusem o imprudență. De asemenea, o împărțire a sarcinilor între mai mulți militanți, o mai severă conspirativitate ar fi fost elemente în plus de asigurare a activității noastre.

În aceeași clădire, fusese fixată, cu mult înainte, o ședință a Comitetului director al partidului, pentru 1 aprilie. Suzanne Buisson, membră a acestui comitet, care locuia la Lyon, știind de arestările ce avuseseră loc în acea zi, a luat măsuri de prevenire. Ieșirile din gări, principalele puncte ale eventualelor sosiri au fost supravegheate de ai noștri dar, fără îndoială, și de dușmani. Sosind de la Paris, la 31 martie, și ieșind din gară, o tovarășă m-a alertat, punîndu-mă la curent cu catastrofa petrecută cu două zile înainte și cu pericolul care ne aștepta. Am hotărît schimbarea locului de întîlnire: aceasta urma să aibă loc în fața spitalului „Grange-Blanche". În fond, nu mai era vorba de o reuniune, ci de o plimbare în grupuri de cîte doi, care nu trebuiau să se oprească ci, încrucișîndu-se, să stabilească din mers locul și data unei viitoare întîlniri.

La 10 dimineața, cuplurile — așa cum prevăzuserăm — au început să se plimbe prin fața spitalului. La ora 11, aveam confirmarea arestării lui Léger, fost primar la Evian. Un sfert de oră mai tîrziu ne-a parvenit știrea prinderii de către poliție, cu mai puțin de o jumătate de oră înainte, a farmacistului Bourthoumieux, tată a trei copii, (care avea să moară în deportare).

Într-adevăr, Gestapoul era foarte activ. Am aflat apoi că o echipă specială venise pentru a opera împotriva noastră. Arestările din 29 martie nu-i fuseseră de ajuns. Atunci îi prinseseră pe Dutrillon, Gaillard (tatăl și fiul), Orsoni, Emile Gabriel și alții. Soția lui Emile Gabriel (sora soției mele), aflînd de arestarea bărbatului său, a avut grijă să ne parvină sacul care cuprindea infor-

[1] La 10 iulie 1940, mareșalul Pétain a cerut Parlamentului (din care anterior fuseseră excluși comuniștii), să-i acorde puteri depline, ca șef al statului. Un număr de 80 parlamentari, dintre care 36 socialiști, au refuzat acest lucru.

mații și rapoarte secrete, și care trebuia să ajungă, în secret, la Londra.

Soarta celor arestați a fost, pentru cei mai mulți, torturarea și apoi asasinarea. La începutul lui iunie; o tovarășă din Lyon, Emilienne Moreau, mi-a trimis la Paris o fotografie a cumnatului meu, după ce fusese torturat la centrul Santé din strada Berthelot. La 9 iunie, alături de alți 17 deținuți, au fost scoși din fortul Montluc și

Partizani în lupta împotriva ocupanților nazişti

urcați într-o camionetă, chipurile, pentru a fi duși la baie. Mai apoi. au fost dați jos și împușcați în marginea drumului. Locuitorii din mica comună Communay, care i-au găsit morți, i-au îngropat. După eliberare, tot ei au ridicat un monument pe care sînt gravate numele martirilor, cu excepția a doi care n-au fost identificați.

Magazinul de pe strada Thénard

La 1 aprilie 1944, la prînz, punctuala Suzanne Buisson n-a venit la întîlnirea fixată. Și n-am mai văzut-o niciodată. Iată cum s-a sacrificat ea. În ultimul moment, își adusese aminte că unul dintre tovarășii noștri, Lucien Hussel, trebuia să vină cu bicicleta. Pentru a-l preveni de pericol, Suzanne Buisson a început să se plimbe prin fața imobilului ocupat de fasciști. A stat timp de trei sferturi de oră, așteptîndu-l pe acest tovarăș, care, din nu știu ce motiv, n-a mai venit. Statura corpolentă a Suzannei a atras pînă la urmă atenția agenților hitlerişti care supravegheau casa și ei au arestat-o. Despre activitatea ei nu existau decît informații fragmentare și chiar contradictorii. Hitleriștii au descoperit că numele ei de fată era Levy, și faptul că era evreică i-a pecetluit soarta? Circumstanțele morții ei ne sînt necunoscute. Nu ne-au rămas de la ea decît o emoționantă și duioasă amintire și o placă comemorativă pe care îi este scris numele, pe grilajul unui părculeț parizian.

Arestarea altui militant, André Kleinpeter, s-a datorat acțiunii nefaste a unui fascist francez care lucra pentru Abwéhr. Tînăr institutor, André era în același timp responsabil al organizației clandestine a partidului socialist din departamentul Seine-Oise, al rețelei „Brutus" pentru nordul aceluiași departament și al organizației „Libération-Nord". El a cules și transmis informații foarte prețioase despre amplasarea unităților armate hitleriste în nordul și estul Franței, despre rezervele și depozitele acestora, precum și despre situarea fabricilor și producția lor pentru inamic. Numeroși partizani, aflați în subordinea lui, au participat mai tîrziu la acțiunile de sabotaj în uzine și pe rețeaua feroviară, în special după debarcarea Aliaților, la 6 iunie 1944.

Dar, la recomandarea unor prieteni, el a primit ca om de legătură, în 1943, pe un anume Michel Buisson, care, în realitate, se numea Bernard Vallée și era spion al Abwehrului. Trădătorul a mijlocit arestarea a numeroși membri ai organizațiilor conduse de Kleinpeter, ca, pînă la urmă, la 21 iunie 1944, să-i dea pe mîna naziștilor chiar pe André. Acesta a murit în lagărul de la Buchenwald.

Se pare că, același trădător, B. Vallée, a provocat și arestările de pe rue Thénard, din Paris. O altă ipoteză este că un tovarăș care se ocupa de ziarul clandestin *Résistance Ouvrière*, supus torturilor, a dat anumite nume. Oricum, la 8 mai 1944, miliția fascistă franceză a făcut o descindere în rue Thénard, 9, unde un militant de-al nostru, Bonnet, ținea un magazin de instrumente chirurgicale. Prăvălia era casă conspirativă pentru primirea și transmiterea de informații secrete; alături, o cameră mai izolată, unde se alcătuiau cărți de identitate false și unde se aflau și fotografiile celor ce beneficiau de noile documente. În afară de această activitate, Bonnet participase și la organizarea de sabotaje. La un moment dat, serviciile de informații engleze i-au cerut ca la o anumită uzină de rulmenți din Ivry să fie scoase din funcție anumite sectoare; în caz contrar, fabrica urma să fie bombardată. Cu 48 ore înainte de termenul fixat, sabotajul a avut loc Cîte vieți a reușit Bonnet și oamenii săi să salveze în acest fel?

În momentul în care milițienii fasciști au intrat în magazinul de pe rue Thénard, aici se aflau Lucienne, fiica lui Bonnet, și doi oameni de legătură. Fără să-și piardă cumpătul, fata s-a prefăcut că dă restul celor doi „clienți". Unul, avînd o carte de identitate falsă, de muncitor, a scăpat nearestat. Dar lucrurile s-au complicat. Bonnet, tatăl, era internat într-un spital, a cărei adresă era cunoscută de poliția fascistă. Tovarășii au încercat să-l scoată de acolo, înainte de a fi arestat, dar au făcut imprudența ca în grupul de oameni însărcinat cu această misiune să-l încadreze și pe omul de legătură amintit mai sus. Pînă la urmă, Bonnet tatăl, Lucienne, precum și întregul grup trimis la spital au fost prinși și trimiși în lagăre. Bonnet a murit la Auschwitz, dar Lucienne a reușit să supraviețuiască, revenind în mai 1945 în Franța.

Introducere și traducere de
Ioan DRAGOMIRESCU

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

ÎN DRUM SPRE NÜRNBERG: GÖRING, PAPEN ŞI FRANK

JOE HEIDECKER, JOHANNES LEEB

Hermann Göring...

...Franz von Papen...

...şi Hans Frank, în boxa acuzaţilor de la Nurnberg

Vreme de cîţiva ani, la Nürnberg, în timpul celor treisprezece procese care se succed, reprezentanţii principalelor ţări care au alcătuit coaliţia antihitleristă judecă pe criminalii de război naziști. Pe banca acuzaţilor se perindă 199 căpetenii ale celui de-al treilea Reich, dintre care 161 vor fi condamnate.

La marele proces de la Nürnberg, care începe la 20 noiembrie 1945, mii de documente oficiale germane dezvăluie panorama întunecată a celui de-al treilea Reich: ordine de cotropire a unor naţiuni străine, de asasinare a prizonierilor de război, a evreilor, a preoţilor catolici, a „raselor inferioare", a „gurilor de prisos", a adversarilor reali sau pretinşi ai regimului nazist. Alături de jurnalele personale, cum ar fi cel al guvernatorului Poloniei, Hans Frank, aceste ordine şi dispoziţii reprezintă ele însele grave acte de acuzare împotriva nazismului.

În publicistica universală, s-au făcut numeroase tentative de a prezenta, într-o formă rezumativă, giganticul material aflat la dispoziţia tribunalului din vechiul oraş medieval german. Unele dintre aceste încercări s-au reflectat şi în paginile revistei noastre[1].

Marelui număr de lucrări despre prinderea şi judecarea criminalilor de război naziști li s-a adăugat recent o nouă carte, Procesul de la Nürnberg, **aparţinînd autorilor germani Joe Heidecker şi Johannes Leeb. Cei doi autori se străduie, cum se arată în prefaţa lucrării menţionate, să reînvie atmosfera apăsătoare din ajunul imediat al războiului cît şi din timpul lui, precum şi preistoria procesului, pentru a pune la dispoziţia generaţiilor mai tinere, care nu au cunoscut nemijlocit ororile marii conflagraţii, un material cît mai complet şi convingător, avertizîndu-le astfel asupra asprelor lecţii ale istoriei. Sînt puse alături documente, mărturii, procese-verbale, depoziţii, cronologia istorică, memorii ale participanţilor la marea conflagraţie, studii, declaraţii ale căpeteniilor naziste, apărute în presa timpului. Heidecker şi Leeb au studiat materialele procesului, literatura de specialitate, au întreprins numeroase călătorii în străinătate, pentru a căuta surse şi arhive risipite pretutindeni, au stat de vorbă cu participanţi la proces — magistraţi, avocaţi, martori —, şi-au procurat benzile pe care au fost înregistrate dezbaterile. Numai procesul-verbal al procedurii judecătoreşti cuprinde 42 volume publicate, la care se adaugă zeci de mii de pagini — în manuscris sau tipărite — ale altor rapoarte, neaflate pe atunci la dispoziţia anchetatorilor. În plus, Joe Heidecker îşi valorifică în carte experienţa personală, dat fiind că, în timpul celor zece luni ale procesului, a fost prezent în sala de şedinţe, ca reporter de presă şi radiodifuziune.**

Lucrarea semnată de Heidecker şi Leeb, din care reproducem, într-o formă condensată, cîteva pagini, se află — în traducerea Adelei Motoc şi Ilenei Bărbat-Sgarbură — sub tipar la Editura politică. Titlul şi subtitlurile aparţin redacţiei Magazin istoric.

[1] *Magazin istoric*, nr. 9-12/1970.

Mai 1945. Vînătoarea de criminali naziști întreprinsă de forțele aliate este în toi. În Alpii bavarezi, se află Reichsmarschallul Hermann Göring. După ce Hitler luase hotărîrea de a nu părăsi Berlinul, Göring i-a cerut să-i predea conducerea generală a Reichului. Drept răspuns, a fost imediat arestat pentru înaltă trădare. La moartea Führerului urma să fie împușcat ca trădător. Gardienii SS-iști nu au îndrăznit însă să execute această dispoziție. Morfinoman, prizonierul suferă de pe urma privării de otrava atît de necesară, astfel încît va prefera să se pună sub protecția Aliaților.

În dimineața de 9 mai, la Divizia 36 a Armatei 7 americane sosește colonelul german Bernd von Brauchitsch, „în calitate de negociator, din însărcinarea Reichsmarschallului Hermann Göring". Condus în fața comandantului diviziei, generalul-maior John E. Dahlquist, von Brauchitsch declară că este împuternicit de mareșal, aflat la Zell am See, în apropiere de Rastatt, să anunțe că acesta se predă. Cîteva zile mai tîrziu,

Reporterii îl încolțesc pe Göring cu întrebările lor

prizonierul este luat în primire de generalul de brigadă american Stack, care îl conduce la comandantul diviziei, ce se va ocupa personal de „peștele cel gras". Ce află Dahlquist de la Göring?

O insolită conferință de presă

„Hitler era un mărginit, Rudolf Hess un excentric, iar Ribbentrop un ticălos. De ce a fost ministru de externe Ribbentrop? Îmi amintesc că mi s-a raportat odată o remarcă a lui Churchill, care suna cam așa: «De ce mi l-or trimite mereu pe acest Ribbentrop, și nu pe un tînăr capabil cum e Göring?».

Iată-mă acum aici. Cînd mă duceți la Cartierul general al lui Eisenhower?"[1]

Dahlquist își dă seama că Göring își închipuie într-adevăr că poate trata cu Aliații în calitate de reprezentant al Germaniei. Prizonierului nici măcar nu-i trece prin minte cît de grav se înșală. Oare omul acesta, odinioară cel mai influent după Hitler, nu înțelege situația reală? Vorbește cu lux de amănunte despre puternica sa Luftwaffe[2] și habar n-are că, în același timp, succesorul său în funcție, fostul comandant al forțelor armate de uscat, Robert Ritter von Greim, este făcut prizonier la Kitzbühel, unde se prezintă cu cuvintele clasice: „Sînt șeful aviației militare germane, dar n-am aviație".

„Cînd voi fi primit de Eisenhower?" — întreabă încă o dată Göring. „Vom vedea" — se eschivează Dahlquist.

După această discuție, Göring se îndreaptă spre o farfurie mare cu friptură de pasăre, piure de cartofi și fasole, ce i-a fost adusă în cameră. Cu o poftă de mîncare care îl uluiește pe Dahlquist, Reichsmarschallul devorează tot, se delectează apoi cu un castron plin cu salată de fructe, ca desert, și are cuvinte de laudă despre cafeaua americană.

La sosirea lui Göring, generalul de brigadă Quinn din Armata 7 dispune cazarea prizonierului într-o casă particulară de lîngă Kitzbühel. Șapte soldați texani, foști combatanți la Salerno și Monte Cassino, îl conduc pe mareșal spre noua locuință. Pe drum, el se întoarce zîmbind spre escorta sa: „Nu mă slăbiți din ochi!" Se exprimă în engleză, dar bărbații ăștia din trupele combatante nu prea știu ce-i gluma. „Răspunsul lor nu poate fi reprodus", notează un reporter american care însoțește grupul. Căci, bineînțeles, sînt și reporteri de față.

Știrea despre arestarea lui Göring îi alertează pe corespondenții de război din toate colțurile lumii. Acum se grăbesc spre Kitzbühel, pentru că Quinn, un prieten al presei, le-a promis un interviu cu Reichsmarschallul.

Între timp Hermann Göring vizitează satisfăcut casa ce i s-a pus la dispoziție. Îi sosește familia, i se aduc și bagajele, încărcate în 17 camioane. Stă aproape ca la hotel. Reichsmarschallul face o baie prelungită, după care își îmbracă cu tot ritualul de rigoare uniforma preferată, de un gri deschis, ale cărei ceaprazuri aurii l-au fascinat dintotdeauna în mod deosebit. Proaspăt ras, bine dispus, cu pasul aproape elastic, iese în fața casei, în soarele prietenos de după-amiază, și le face degajat semne cu mîna celor douăzeci de reporteri aflați acolo.

Corespondenții se așază în semicerc. Lîngă zidul casei, s-au pus o măsuță rotundă și un fotoliu cu o tapiserie înflorată și cu rezemători laterale. În el va lua loc proeminentul prizonier. Se montează repede un microfon. Aparatele de fotografiat țăcăne. „Hello, domnule mareșal, zîmbiți, vă rog." „Aici, întoarceți capul în partea asta!" „Mulțumesc". „Încă o fotografie cu cascheta."

---

[1] Amîndoi se născuseră în 1893.
[2] *Magazin istoric*, nr. 3/1982.

Göring își pune cascheta cu insigna de aur masiv. Dă semne de nerăbdare. „Vă rog să vă grăbiți — le spune fotografilor —, mi-e foame." Întrebările cad ca grindina. Mai întîi cele uzuale: „Unde este Hitler?" „Credeți că a murit?" „De ce nu s-a încercat o debarcare în Anglia?" „Cît de puternică era aviația militară la începutul războiului?"

„Cred că a fost cea mai puternică aviație militară din lume", răspunde țanțoș Göring. „Cîte avioane avea cu aproximație?" — vrea să știe neapărat un reporter. „Sînt șase ani de atunci, spune Göring, și nu sînt pregătit pentru această întrebare. N-aș putea să vă spun cîte avioane aveam atunci." „Ați ordonat bombardarea Coventryului?"[1] „Da. Coventry era centru industrial și mi se raporta că acolo se aflau și mari fabrici de avioane." „Și Canterbury?"[2] „Bombardarea Canterburyului a fost ordonată la nivel mai înalt, drept represalii pentru atacarea unui oraș universitar german." „Care anume?" „Nu-mi pot aminti." „Cînd ați înțeles pentru prima oară că războiul este pierdut?" „La scurtă vreme după ruperea frontului de către ruși în Est". „Hitler a fost informat despre lipsa de perspectivă a războiului?" „Da. Diverși militari i-au explicat că războiul ar putea fi pierdut. Hitler a reacționat însă într-un mod foarte negativ, iar mai tîrziu discuțiile pe această temă au fost interzise." „Cine le-a interzis?" „Însuși Hitler. A refuzat să aibă în vedere posibilitatea unui război pierdut." „Cînd le-a interzis?" „Cînd oamenii au început să vorbească insistent despre eșec, pe la mijlocul lui 1944." „Credeți că Hitler l-a numit ca succesor pe amiralul Dönitz?" „Nu. Telegrama adresată lui Dönitz poartă semnătura lui Bormann." „Cum se face că un individ șters ca Bormann a avut o influență atît de mare asupra lui Hitler?" „Bormann era zi și noapte lîngă Hitler. Și, cu timpul, l-a subjugat într-atît, încît îi domina întreaga viață". „Cine a ordonat atacul împotriva Rusiei?" „Însuși Hitler." „Cine poartă răspunderea pentru lagărele de concentrare?" „Hitler personal. Toți cei care au avut vreo legătură cu aceste lagăre erau subordonați direct lui Hitler." „Ce credeți că va aduce Germaniei viitorul?" „Prevăd un viitor întunecat Germaniei și întregii lumi. Toți oamenii vor pace, dar e greu de spus ce se va mai întîmpla." „Reichsmarschallul mai are ceva de spus, ceva ce ar vrea să-și ia de pe suflet?" „Aș vrea să se înțeleagă că poporul german trebuie ajutat; eu îi sînt recunoscător că a rămas sub arme, chiar atunci cînd și-a dat seama că nu mai există nici o șansă."

Corespondenții se îndepărtează în grabă. Vor să telegrafieze cît mai repede interviul către ziarele lor. Dar au ghinion. Din ordinul generalului Eisenhower, cenzorul de la Cartierul general aliat oprește telegramele. Și interdicția se menține. Abia nouă ani mai tîrziu, în mai 1954, generalul de brigadă Quinn va da spre publicare unei reviste americane stenograma secretă a acestei conferințe de presă.

În orice caz, o întrebare pusă lui Göring înainte de conferință se strecoară în presa americană: „Știți că sînteți pe lista criminalilor de război?" „Nu, răspunde Göring. Mă surprinde teribil, căci nu știu pentru ce."

Într-o cabană de munte

Vînătoarea de naziști continuă. Comisia americană pentru cercetarea crimelor de război a sporit numărul germanilor căutați de la un milion la circa șase milioane. Unde este Heinrich Himmler? Unde sînt Ribbentrop, Rosenberg, Ley, Bormann, Frank, Streicher?

S-au dat la fund, au dispărut de pe fața pămîntului, înghițiți de haosul șirurilor de refugiați sau de ruinele lăsate de bombe. Fotografiile și mandatele lor de arestare sînt afișate în toate cazărmile și tot nu li se poate da de urmă. Serviciile americane și britanice știu că Radio Moscova critică aproape în fiecare zi încetineala cu care occidentalii desfășoară operațiunile de căutare. Această cercetare fără succes amenință să se transforme într-un scandal politic. În cele din urmă, Moscova cere oficial ca vînătoarea de căpetenii naziste să se desfășoare mai energic. Dar serviciile de urmărire ale lui Eisenhower și Montgomery nu pot face minuni. Cei însărcinați cu această acțiune se bucură de fiecare nume de rezonanță care le pică în mînă.

Aparent — un bătrînel pașnic, în realitate — un criminal feroce: von Papen în momentul arestării sale

Iată-l, de pildă, pe Franz von Papen[3], despre care se spune că „l-a ajutat pe Hitler

---

[1] Oraș englez cu o bogată cronică medievală, Coventry devenise, după 1914, un important centru de construcții aeronautice și de fabrici de muniții (vezi articolul *Civilii în război*, în *Magazin istoric*, nr. 9/1980).

[2] Reședința arhiepiscopului, primat al bisericii anglicane, Canterbury, are o catedrală celebră, care păstrează cea mai importantă serie de vitralii medievale engleze (sec. XII-XIII).

[3] *Magazin istoric*, nr. 10/1977.

să pună piciorul în scară". Fostul cancelar al Reichului, vicecancelar, apoi ambasador al Germaniei la Viena şi, mai tîrziu, la Ankara, este arestat în Westfalia. Franz von Papen şi familia sa, aflaţi sub supravegherea Gestapoului pentru că Hitler nu avea încredere în tagma diplomaţilor, se refugiaseră, în zilele prăbuşirii fronturilor de v est, într-o cabană retrasă de munte, la baronul Max von Stockhausen, ginerele lui Papen. Bărbaţii stau de pază, înarmaţi cu carabine de vînătoare; printre ei se află şi fiul lui Papen, Friedrich Franz von Papen.

Franz von Papen este sigur că, pentru el, sosirea americanilor va însemna ceasul eliberării. Dar se întîmplă altfel. După ocuparea localităţii Stockhausen, soldaţii Armatei 9 descoperă cabana singuratică. Un plutonier intră în casă cu pistolul în mînă. Bărbaţii sînt declaraţi prizonieri. „Cine eşti dumneata?", întreabă americanul pe bărbatul mai în vîrstă, care stă pe o bancă de lemn, într-un colţ al odăii. „Franz von Papen", răspunde acesta şi întinde mîna după actele sale. „Şi dumneata eşti prizonier", spune scurt plutonierul. „Dar eu nu am funcţie militară şi am peste şaizeci şi cinci de ani..." „Nu-i nimic, hotărăşte omul cu pistolul. Eşti arestat."

Papen se supune destinului. Îi roagă pe soldaţi să ia loc şi obţine permisiunea de a mai mînca o farfurie cu supă şi de a-şi strînge lucrurile într-un rucsac. Apoi fostul cancelar al Reichului este încărcat împreună cu alţi prizonieri într-un jeep şi dus la Rüthen, la comandamentul diviziei.

Acolo, ofiţerii îl tratează cu o politeţe aleasă, dar nu îi dau speranţe. În plus, ei trebuie să verifice dacă numele său figurează sau nu pe listele cu criminali de război, întocmite de forţele aliate. Da. Prezentarea importantului prizonier este aşteptată chiar la Cartierul general al lui Eisenhower.

Jurnalul călăului

Armata 7 americană poate raporta şi ea un succes. La 6 mai 1945, Divizia 36 infanterie ia peste 2 000 prizonieri, o masă cenuşie, amorfă. Bărbaţii sînt percheziţionaţi, înregistraţi, instalaţi într-o baracă de lagăr. Chestie de rutină.

În aceeaşi noapte, în camera în care doarme căpitanul Philip Broadhead, şeful administraţiei militare de la Berchtesgaden, sună telefonul. La capătul firului se află ofiţerul de serviciu al lagărului de prizonieri. „Unul dintre tipii ăştia a încercat să se sinucidă", raportează locotenentul. „Ei şi?", întreabă căpitanul Broadhead morocănos. Nu-i place deloc să fie trezit din somn pentru nimicuri. „Pare a fi un peşte gras, îşi dă cu părerea ofiţerul lagărului, netulburat deloc de tonul lui Broadhead. Conştiinţă încărcată şi aşa mai departe." „Cum îl cheamă?" „Un moment. Da, Frank, Hans Frank."[1]

Broadhead sare din pat. Cîteva minute mai tîrziu, se află în spaţiul improvizat ca infirmerie a lagărului, lîngă fostul guvernator general al

[1] *Magazin istoric*, nr. 2, 6/1970.

Hans Frank, călăul Poloniei

Poloniei, care zace fără cunoştinţă. Braţul stîng al acestuia este bandajat pînă în vîrful degetelor. Faţa rotundă e trasă şi albă ca varul. Respiră liniştit, abia perceptibil. „Lamă de ras, căpitane, spune competent doctorul. Dar îl vom salva".

Şi îl salvează. Mîna stîngă a lui Frank rămîne paralizată, braţul abia şi-l mai poate mişca. Cînd şi-a deschis venele, şi-a atins tendoanele. Ştirea despre identificarea lui Frank face senzaţie în întreaga lume. De numele acestui ins, sub a cărui guvernare s-au comis cele mai odioase crime, se asociază groază, violenţă şi masacre sistematice: călăul Poloniei, ucigaşul evreilor de la Cracovia.

Frank arată, de bunăvoie, americanilor locul unde a depozitat obiectele de artă luate din Polonia. După primele estimări, ele au o valoare de „cîteva milioane dolari". Dintre obiectele proprii, Frank predă americanilor jurnalul său. Cuprinde 38 volume şi reprezintă cea mai înfricoşătoare acuzaţie pe care un om şi-a adus-o vreodată sie însuşi. Zguduiţi, specialiştii care le cercetează citesc în el fraze ca acestea: „Dacă aş fi venit în faţa Führerului şi i-aş fi raportat că am ucis iarăşi 150 000 polonezi, mi-ar fi spus: «Bine, dacă a fost nevoie». După părerea mea, odată războiul cîştigat de noi, din polonezi, ucraineni şi din ce mai e pe acolo se poate face carne tocată". Sau: „Să nu scăpăm din vedere că noi toţi figurăm pe lista criminalilor de război a domnului Roosevelt. Eu am onoarea să fiu numărul unu..."[1].

E clar: Frank este edificat. Ştie el de ce şi-a deschis venele în noaptea de după capturarea sa. Dar iată că i se dau toate îngrijirile, pentru a fi pus din nou pe picioare — pentru Nürnberg.

[1] Jurnalul lui Frank a servit drept „materie primă" scriitorului francez Robert Merle pentru romanul *Moartea e meseria mea*, apărut şi în versiune românească.

COLECŢII STRĂINE DESPRE TRECUTUL ROMÂNILOR

VIRGIL CÂNDEA

Primul volum al revistei Magazin istoric pentru Dacia, *publicat la Bucureşti în 1845, se deschidea cu un* Cuvînt preliminariu *despre izvoarele istoriei românilor, în care Nicolae Bălcescu scria: „Noi ştim cu bună seamă că o mulţime [de documente] se află prin bibliotecile Poloniei, Vienei, Moscovei, Petersburgului şi Stockholmului". El îşi propunea depistarea sistematică a acestor documente: „Noi ne vom sili să adunăm cîte vom putea, însă mijloacele noastre nu ne iartă a întreprinde călătorii prea îndepărtate ca să adunăm toate cîte se vor găsi. Spre aceasta, părerea noastră şi a mai multor români ce se interesează la [de] istoria naţiunii este de a se întocmi o societate istorică care să aibă fondurile trebuincioase ca să poată trimite oameni în deosebite părţi pentru asemenea descoperiri".*

Acest proiect al lui Bălcescu a avut ca precursori pe Samuil Micu Clain, Petru Maior şi Gheorghe Şincai, care în cursul călătoriilor lor de studii în Italia şi Austria au cercetat arhive, biblioteci şi muzee străine, putîndu-se astfel convinge atît despre importanţa izvoarelor externe privind istoria României, cît şi despre numărul însemnat de documente, monuscrise şi opere de artă româneşti ajunse, vreme de secole, în colecţii de peste hotare.

În a doua jumătate a sec. XIX a fost inaugurată o activitate sistematică şi continuă de căutări de documente privind trecutul românesc în colecţii străine. Eudoxiu Hurmuzachi, Alexandru Odobescu, N. Densuşianu, Grigore Tocilescu, iar la începutul secolului nostru, Nicolae Iorga, Alexandru Ciorănescu, Ilie Corfus, Marcu Beza şi numeroşi alţi istorici au reuşit, adeseori cu socrificii materiale personale, să îmbogăţească, în mod considerabil, atît numărul izvoarelor externe privind istoria României, cît şi informaţiile despre operele literare sau de artă româneşti păstrate în colecţii din alte ţări. S-a putut, astfel, reaşeza în contextul naţional de istorie a artei superbul Tetraevanghel *scris şi ornamentat la Neamţ în 1429 de Gavril Uric, păstrat în prezent la Biblioteca Bodleiană din Oxford. S-au localizat manuscrisele lui Dimitrie Cantemir în biblioteci şi arhive din Turcia şi U.R.S.S. A fost identificată, în sala armelor de la Topkapî Sarayi, la Istanbul, spada lui Ştefan cel Mare, iar în muzeele din Stockholm şi Madrid săbii de paradă ale lui Constantin Brîncoveanu. Portretul aceluiaşi, împreună cu splendide manuscrise ornamentate în scriptoriile româneşti, au fost descoperite la mănăstirea Sf. Ecaterina de la Muntele Sinai, iar manuscrisele slavon şi grec ale Învăţăturilor lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie în biblioteci din Sofia şi de la Muntele Sinai. În colecţiile tuturor ţărilor europene, de la Paris şi Berlin pînă la Roma, Belgrad şi Atena, dar şi în ţări din Orientul Apropiat, în Siria, Liban şi Israel sau din America de Nord, la Washington, New York, Cleveland sau Detroit au fost indentificate opere literare sau de artă româneşti, manuscrise, broderii, picturi sau sculpturi, documente provenind din cancelariile domneşti din ţara noastră sau izvoare străine privind istoria poporului român*[1].

Semnalate cercetătorilor, descrise, copiate, adeseori publicate în corpusuri de documente sau în ediţii critice şi albume de artă, aceste izvoare şi creaţii spirituale au început a fi, de cîţiva ani, aduse în ţară, pentru a fi cunoscute şi admirate de toţi iubitorii trecutului românesc. O primă expoziţie, cuprinzînd obiecte arheologice şi vechi manuscrise din ţara noastră păstrate azi în colecţiile din Viena, a fost organizată la Bucureşti în august 1980, cu prilejul celui de-al XV-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice. Altă expoziţie cu piese de aceeaşi proveniență păstrate în colecţii britanice a avut loc la Bucureşti, la Muzeul de artă al R.S. România în perioada aprilie-iunie 1982.

Valoarea ştiinţifică şi artistică şi însemnătatea deosebită a acestor izvoare istorice şi creaţii spirituale pentru cunoaşterea trecutului naţional apar din reproducerile de documente, manuscrise şi apere româneşti aflătoare peste hotare, piese înstrăinate ale patrimoniului nostru cultural naţional. O parte din ele vor fi prezentate în revista Magazin istoric, *începînd chiar cu acest număr.*

[1] *Magazin istoric*, nr. 1/1970, 8-10/1973, 12/1974, 4/1977, 3-4, 8/1978.

O ELOCVENTĂ IMAGINE A RELAŢIILOR ROMÂNO-BRITANICE

Relaţiile dintre ţara noastră şi insulele britanice au o vechime mai mult decît milenară. Inscripţii din sec. II e.n. avînd ca emblemă celebra sabie încovoiată — sica dacică — menţionează existenţa soldaţilor daci în provincia romană Britannia[1]. *La rîndul lor, anglo-saxonii fugiţi din calea normanzilor, după bătălia de la Hastings (1066), au ajuns în regiunile*

[1] *Magazin istoric*, nr. 3/1978.

de la Marea Neagră[1]. Evul de mijloc a lărgit considerabil aceste contacte.

Suficiente motive pentru a considera recenta expoziție Documente privind istoria României din colecții britanice, deschisă în perioada aprilie-iunie la Muzeul de artă al R.S. România sub egida Consiliului culturii și educației socialiste și a Consiliului britanic (British Council), drept un eveniment cu profunde semnificații culturale. La realizarea lui au contribuit prestigioase instituții britanice: Biblioteca britanică de la British Museum din Londra, Biblioteca Bodleiană din Oxford, Biblioteca Școlii de studii slave și est europene din Londra, Biblioteca „Sydney Jones" a Universității din Liverpool, Muzeul „Victoria and Albert" din Londra și Muzeul din Carlisle. Vizitatorii români ai expoziției au avut prilejul să vadă prețioase opere de artă făurite de români și documente revelatoare pentru istoria relațiilor româno-britanice — și unele și celelalte aflate în colecții din Anglia. Câteva dintre cele mai semnificative: scrisoarea lui Petru Cercel către secretarul reginei Elisabeta I, John Wolley (pe plicul acestui document se află cel mai vechi sigiliu cu legenda în limba română[2]), Tetraevanghelul scris de Radu din Mănicești în 1574, un alt Tetraevanghel, realizat într-o scriptorie moldovenească în sec. XV-XVI — ambele cu splendide miniaturi și ornamente; manuscrisul lucrării lui Gheorghe Palamede, Istoria domniei lui Mihai Viteazul, împodobit cu două portrete în culori ale marelui voievod; manuscrise ale unor voievozi — Constantin Brâncoveanu, Nicolae Mavrocordat ori ale unor cărturari de seamă — Mihail Moxa, Ieremia Cacovela.

Expoziția a găzduit, de asemenea, semnificative mărturii britanice despre istoria noastră, documente din cancelaria regală, relatări de călătorie (William Wey, Robert Bargrave, Lady Craven), desene ilustrînd portul din Transilvania, hărți și diferite portulane, stampe ale unor artiști englezi care au străbătut țările române sau relatările unor cărturari străini, ale căror scrieri se află în colecții din Marea Britanie: manuscrisul cronicii lui Gardizi, din sec. XI, cuprinzînd informații despre români, însemnările de călătorie ale lui Paul de Alep ș.a.m.d.

Normele de conservare și dificultatea asigurării unor mijloace adecvate de protecție au făcut, din păcate, imposibilă expunerea unor opere de excepțională valoare, precum copertele sculptate în fildeș ale Evangheliarului de la Lorsch (Codex Aureus)[3], ori ale Tetraevanghelului miniat în 1429[4] de Gavril Uric.

Tabloul relațiilor româno-britanice, așa cum este el ilustrat de arhivele istorice, a fost fericit completat grație unor instituții române (Colecția Batthyaneum din Alba Iulia, Biblioteca Academiei R.S. România, Muzeul de artă al R.S. România și Muzeul mănăstirii Sucevița) care au pus la dispoziția organizatorilor expoziției o seamă de piese deosebit de grăitoare. Printre acestea, în primul rînd, originalul, păstrat în România, al Evangheliarului de la Lorsch (datînd din sec. IX, acest exceptional manuscris a fost dezmembrat, în 1622, în patru părți: o parte — 238 pagini — se păstrează la Alba Iulia, cealaltă jumătate a manuscrisului la Biblioteca apostolică de la Vatican, o copertă sculptată în fildeș la Muzeul „Victoria and Albert" din Londra, iar cealaltă copertă la Museo Sacro din Vatican). Au fost expuse, de asemenea, un Tetraevanghel din 1435-1436 miniat de Gavril Uric în chip asemănător cu cel păstrat la Biblioteca Bodleiană din Oxford, un Tetraevanghel miniat în Țara Românească, în 1574, în vremea lui Alexandru II Mircea, ediția — princeps a lucrării lui Dimitrie Cantemir Istoria creșterii și descreșterii Imperiului otoman, tipărită pentru prima oară în lume la Londra, în anii 1734-1735 etc.

Gh. DAVID

[1-4] *Magazin istoric*, nr. 2/1978; 2/1980; 3/1969; 1/1971.

PLANSELE NOASTRE

① Dintr-o copie a **Istoriei domniei lui Mihai Viteazul**, scrisă de Gheorghe Palamede în 1607 și aflată la British Museum, reproducem, pentru prima oară în culori, portretul marelui domn (**Colecții străine despre trecutul românilor**, p. 31)

②③ Secvențe bucureștene din urmă cu o jumătate de veac. Fotografii din colecțiile Muzeului de istorie a Municipiului București (**În București, acum 50 ani**, p. 40)

④ Cetatea Deva, reședința și principalul centru de rezistență al voievozilor Transilvaniei: reprezentare din secolul XVIII, după o stampă aflată la Academia R.S. România; în medalion — ruinele construcției (**Cetatea Deva, — reședința unui volevod nesupus**, p. 33)

Un vehicul de doi cai putere, pe Calea Şerban Vodă

Piaţa Palatului cu Biblioteca Centrală Universitară (dreapta) şi vechea clădire a Academiei de înalte studii comerciale şi industriale, cu puţin timp înainte de a fi demolată în 1938

Terasa Oteteleşanu, dărîmată în 1933, pentru a face loc Palatului Telefoanelor

Garajul Ciclop și (în stînga) garajul Marghiloman, pe locul căruia s-a construit, în 1933, hotelul Ambasador

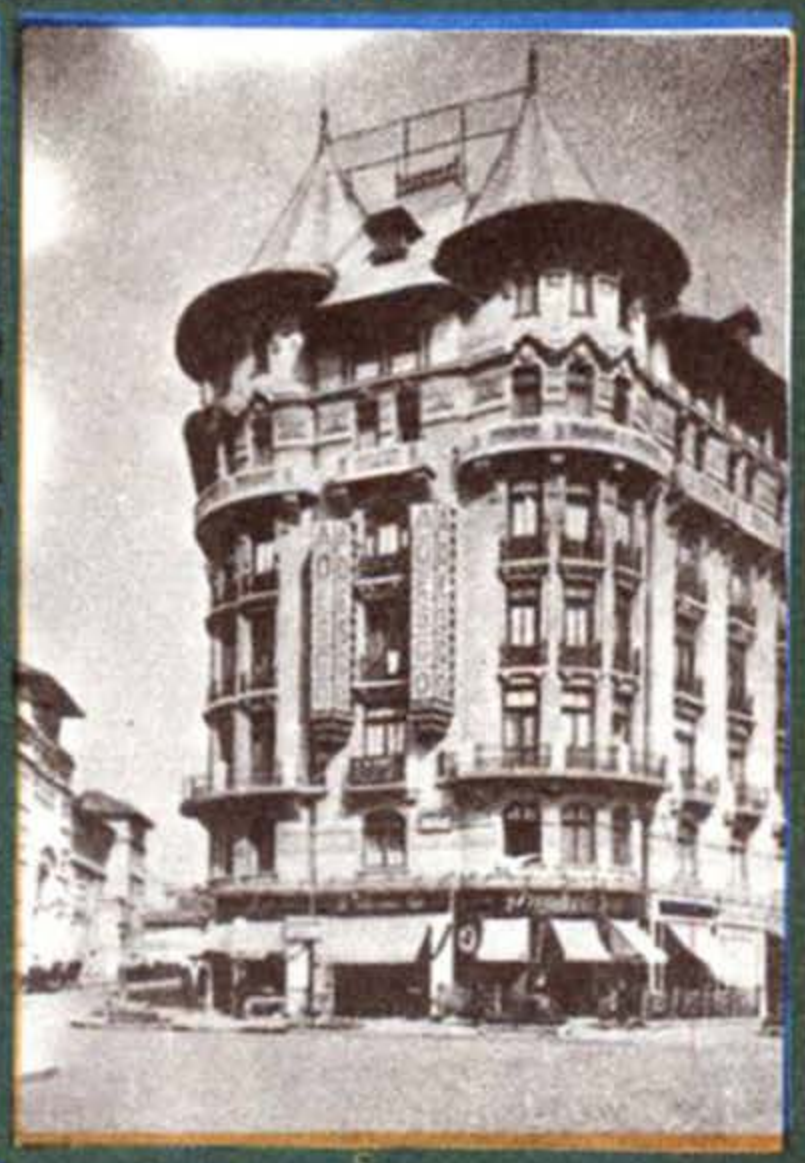

Strada Regală (actuala 13 Decembrie) la intersecția cu strada Academiei în 1937

Institutul de arhitectură (stînga) și fostul hotel Britania, pe locul căruia se află azi blocul Dunărea

Șoseaua Pantelimon

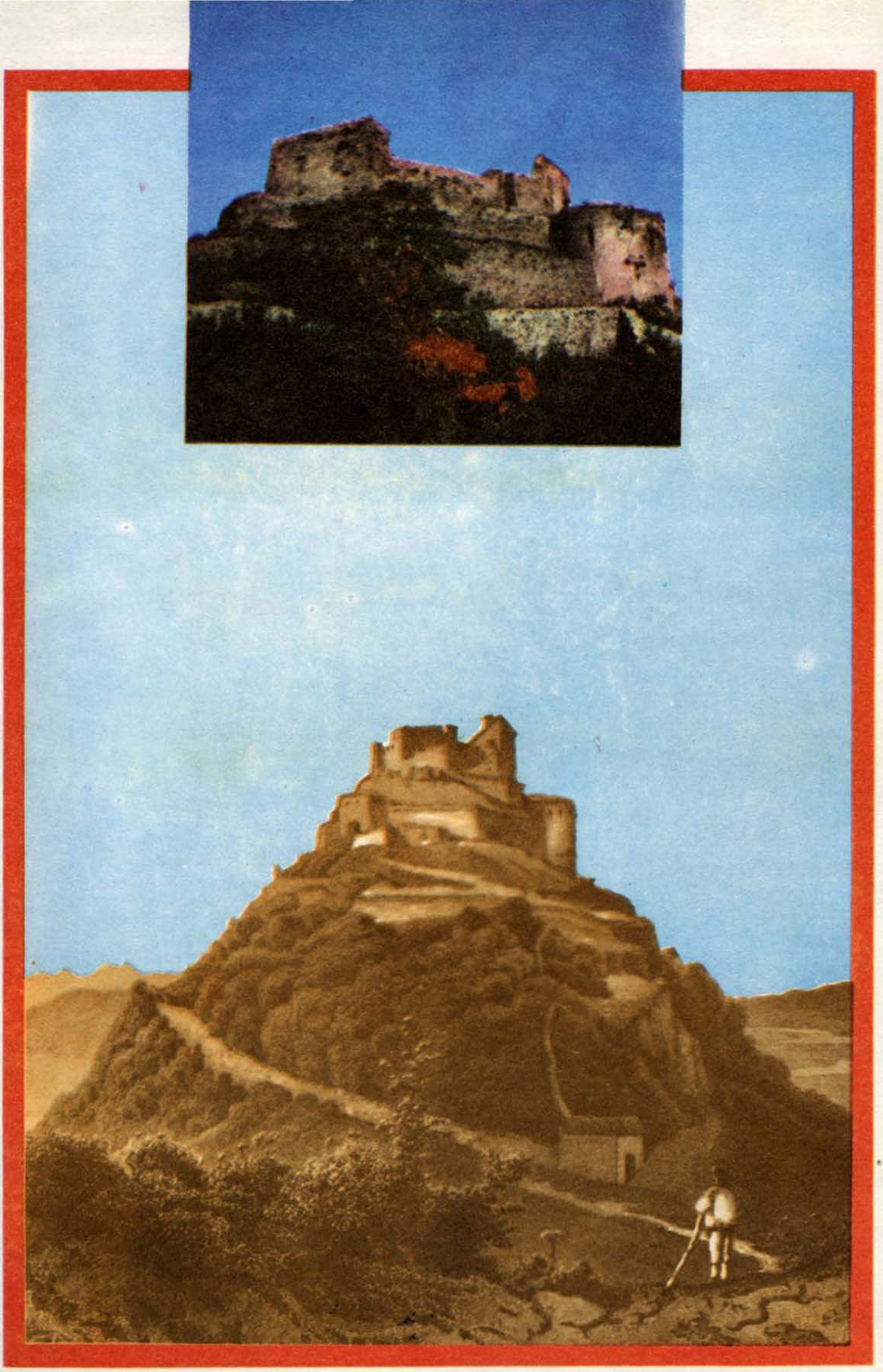

Curţi şi reşedinţe domneşti

CETATEA DEVA

REŞEDINŢA UNUI VOIEVOD NESUPUS

VASILE IONAŞ,
Arhivele statului, Deva

Reşedinţă voievodală timp de două decenii, la răscrucea veacurilor XIII-XIV, martoră a unor evenimente însemnate din istoria Transilvaniei, cetatea Deva evocă lupta voievozilor transilvăneni pentru autonomia acestei ţări româneşti pe care ei o conduceau.

Beneficiind de o aşezare pitorească pe Valea Mureşului aproape de intrarea acestuia în defileul dintre Munţii Apuseni şi Poiana Ruscăi, cetatea a avut, de-a lungul istoriei, o mare importanţă strategică. Aici se întretaie drumul care urmează valea Mureşului cu cele care vin dinspre Porţile de Fier ale Transilvaniei şi pasul Vulcan, unindu-se la Haţeg pentru a coborî pe valea Streiului. Tot aici se ajunge uşor peste culmea Dealului Mare în valea Crişului Alb şi Ţara Zarandului.

Natura şi-a revărsat dărnicia peste aceste meleaguri, resursele naturale ale împrejurimilor fiind deosebit de bogate: pămîntul fertil din mănoasa vale a Mureşului, lemnul din Munţii Hunedoarei, în trecut acoperiţi cu păduri dese, piatră de construcţie, minereul de fier de la Ghelar, aurul şi argintul de pe versantul sudic al Munţilor Apuseni.

Blocuri dacice în ziduri feudale

Bogăţia şi rodnicia locurilor au determinat o locuire intensă şi neîntreruptă din cele mai vechi timpuri, urmele aşezărilor omeneşti întîlnindu-se atît pe teritoriul oraşului Deva de astăzi, cît şi pe Dealul Cetăţii care îl domină. Cele mai vechi fragmente ceramice găsite pe acest deal aparţin culturii Coţofeni de la sfîrşitul epocii neolitice, urmate de cele din epoca bronzului şi din prima epocă a fierului. Cercetările arheologice sistematice şi descoperirile întîmplătoare au scos la iveală fragmente de obiecte de factură dacică, sugerînd ipoteza că dacii ar fi avut, în acest loc, o aşezare fortificată. Ipoteză cu atît mai îndreptăţită, cu cît în zidurile cetăţii feudale de mai tîrziu se găsesc încastrate blocuri de piatră tipice pentru zidul dacic. În perioada stăpînirii romane, pe Dealul Cetăţii s-a aflat un punct de observaţie menit să asigure supravegherea drumului de-a lungul Mureşului şi castrul roman de la Micia (Veţel), aflat la mică distanţă spre apus.

Înălţimea solitară, oferind un cîmp de vedere la mari distanţe, cu pante pietroase greu de escaladat, dar uşor de apărat — aşezată cum avea să scrie în sec. XVI călătorul italian Giovan Andrea Gromo — „la intrarea cea mai primejdioasă în Transilvania", a fost folosită drept punct militar şi în evul mediu.

Rosturile militare ale unui castru regal în acest loc şi în această vreme nu sînt greu de ghicit. Cetatea permitea apărarea importantelor căi de acces spre inima Transilvaniei, supravegherea transportului de sare pe Mureş de la Ocnele Turzii spre Cîmpia Panoniei, precum şi a exploatării minelor de fier, aur şi argint din apropiere. Vremurile nesigure au obligat regalitatea maghiară, aflată în plină expansiune feudală spre Transilvania,să-şi implanteze puncte de sprijin într-un ţinut organizat în puternice districte româneşti, cum erau şi cele ale Devei, Streiului, Hunedoara sau Dobrei. Supunerea obştilor de ţărani liberi români nu a fost însă un lucru uşor, dovadă şi apariţia tîrzie a comitatului Hunedoara (atestat documentar abia la 1276) în rîndul celorlalte formaţiuni similare din Transilvania. Comitatul, instituţie administrativ-politică de model apusean, introdusă de noii stăpînitori feudali, s-a suprapus vechilor districte şi cu timpul, le-a înlo-

cuit, dar rînduielile locale au dăinuit pînă prin veacul XV şi chiar după aceea, mai ales în organizarea judecăţilor.

Încă de la începutul existenţei sale ca formaţiune politică, voievodatul Transilvaniei a manifestat puternice tendinţe de autonomie faţă de regatul medieval, cu care nu se va contopi niciodată. Asemenea tendinţe s-au accentuat în a doua jumătate a sec. XIII şi în primele decenii ale celui următor, cînd voievozii, depăşind prerogativele limitate primite de la regi în cadrul dregătoriei lor, au încercat să transforme autonomia Transilvaniei în suveranitate. Un astfel de moment se înregistrează în vremea prinţului arpadian Ştefan, „duce" al Transilvaniei, care, în relaţiile cu tatăl său, regele Bela IV, se comporta ca un suveran cu drepturi depline.

În 1269, el a dăruit comitelui Chyl din Cîlnic nişte pămînturi aflate în comitatul Alba, pentru a-i răsplăti meritele dovedite „în tiinpul prigonirii şi nenorocirii noastre" (a lui Ştefan — *n.V.I.*), adică atunci „cînd părinţii noştri printr-o prigoană aspră şi crudă, au voit să ne alunge afară din regatul nostru, şi cînd numitul comite Chyl, părăsind toate bunurile sale cît şi pe copiii săi, ni s-a alăturat nouă şi a rămas cu noi sub cetatea Deva". Aceasta este prima menţiune a fortificaţiei feudale de pe Dealul Cetăţii.

Mai tîrziu voievodul Roland Borşa (1282-1293 cu întreruperi), profitînd de criza de autoritate din vremea regelui Ladislau II Cumanul, a lărgit autonomia politică a voievodatului. Într-un document din 8 iunie 1288, ţinutul aflat sub conducerea lui Roland Borşa este caracterizat drept „regnum Transilvanum", deosebit de „regnum Hungariae".

Acelaşi document aminteşte prima Dietă cunoscută în Transilvania *(generalis convocatio nobilium regni Transilvani)*, a cărei componenţă o cunoaştem mai amănunţit în 1291: „nobilii, saşii, secuii şi românii din părţile Transilvaniei". Prezenţa românilor într-o adunare obştească a ţării şi încă într-una importantă ca cea din 1291, semnifică, aşa cum arăta academicianul Ştefan Pascu, statornicia populaţiei româneşti în Transilvania şi faptul că ea se bucura în acea vreme de drepturi social-politice egale cu ale celorlalte populaţii ale Transilvaniei.

Denumirea ţării (regnum), existenţa unei adunări nobiliare paralelă cu Dieta Ungariei, numirea de către voievod a unui vicevoievod ales dintre oamenii săi şi care îndeplinea atribuţiile palatinului de la curtea regală — toate la un loc dovedesc gradul de dezvoltare autonomă atins de voievodatul Transilvaniei, care ajunsese a fi o entitate politică deosebită de regatul maghiar. Realitatea acestor stări de lucruri era recunoscută de însuşi regele Andrei III atunci cînd vorbea pe de o parte despre „regnum nostrum", adică regatul Ungariei şi pe de alta de „regnum Transilvanum".

Cel care va da puterii voievodale un prestigiu încă neatins pînă atunci va fi însă urmaşul lui Roland Borşa în fruntea voievodatului — Ladislau Kán (1294-1315). El a condus Transilvania cu autoritatea unui suveran deplin şi a înfruntat cu îndrăzneală

voinţa regelui şi a papei, intervenind, uneori cu rol decisiv, în luptele dintre pretendenţii la tronul Ungariei.

Falnica cetate a Devei a fost aleasă de Ladislau drept reşedinţă voievodală. Probabil în aceşti ani, ea a suferit transformări, aşa cum par să indice urmele unor elemente de construcţie de pe la începutul sec. XIV specifice stilului gotic. Pentru a sublinia mai mult caracterul suveran al stăpînirii sale, voievodul şi-a constituit la Deva o curte proprie; documentele amintesc, pentru prima dată în Transilvania, un jude al curţii *(iudex curiae)*, un stolnic *(dapifer)*, un protonotar *(protonotarius)* ajutat de notari, asemenea logofătului şi diecilor din celelalte ţări române.

Voievodul şi-a întins stăpînirea asupra unor bunuri care pînă atunci formau, de drept, proprietatea regelui (cetăţi, oraşe, domenii regale, saline), cutezînd să încalce drepturile unor pături privilegiate care pînă atunci stăteau în directă dependenţă faţă de rege. Ajuns în conflict cu vîrfurile bisericii catolice, după ce a ocupat, în 1307, toate moşiile şi bunurile Episcopiei de Alba Iulia, a impus, spre marea indignare a clerului, candidatura fiului său, un copil, la scaunul episcopal rămas vacant! La rezistenţa opusă de cler faţă de această candidatură, voievodul a răspuns prin arestarea canonicilor, eliberîndu-i numai pentru a putea participa la sinodul în care urmau să recunoască alegerea fiului său.

Un voievod contra unui rege

Rolul şi puterea politică a lui Ladislau Kán s-au evidenţiat în timpul luptelor pentru succesiunea la tronul Ungariei în urma morţii lui Andrei III, ultimul reprezentant al dinastiei arpadiene.

Nădăjduind în sprijinul puternicului voievod, ducele Otto de Bavaria, ales rege, dar nerecunoscut ca atare de papă, a venit în Transilvania pentru a cere mîna fiicei lui Ladislau. Acesta nu numai că nu a dat curs cererii lui Otto, dar l-a şi arestat! Mai mult, el a sechestrat „Sfînta Coroană" (faimoasa coroană a Sf. Ştefan) folosită, prin tradiţie, la ceremonia de încoronare a regilor Ungariei.

Se părea că îndepărtarea lui Otto a netezit calea lui Carol Robert de Anjou, candidatul pontifical la tronul aflat în dispută. Intenţiile lui Ladislau erau însă altele: în 1308, el şi-a căsătorit fiica cu Ştefan Uroş, fiul regelui Ştefan Milutin al Serbiei, preconizînd astfel o alianţă vădit ostilă lui Carol Robert.

Toate rugăminţile şi ameninţările adresate lui Ladislau de a restitui coroana, fără de care nu putea avea loc instalarea pe tron a lui Carol Robert, au rămas fără rezultat. Mai rămînea o ultimă armă pentru a-l determina să cedeze: excomunicarea. Cardinalul Gentile, trimis de papă în sprijinul candidatului său, a semnat la 25 decembrie 1309, un act ultimativ potrivit căruia, dacă nu restituia coroana pînă la 2 februarie 1310, Ladislau urma să fie excomunicat, cu întreg ceremonialul obişnuit, în „sunetul clopotelor şi cu

candelele aprinse". Motivarea unei asemenea măsuri grave pentru lumea creştină a fost l ne găsită: îşi căsătorise fiica, născută din părinţi catolici, cu Ştefan Uroş, „rătăcit de la dreapta credinţă" (ortodox). Păcatului de a fi permis o căsătorie împotriva preceptelor bisericii, actul de excomunicare îi mai adăuga nerestituirea bunurilor regale deţinute cu sila, fapte care, lăsate nepedepsite, a fi îndemnat la nesupunere şi pe alţi nobili.

Ameninţarea cu pedeapsa excomunicării, cu urmări nu numai asupra voievodului, ci şi a vasalilor care l-ar fi urmat, şi-a produs efectul dorit. Ladislau a promis că va restitui coroana împreună cu celelalte bunuri, dar cu condiţia ca cererile înaintate de el regelui să fie îndeplinite. Ce anume va fi pretins voievodul pentru sine — documentele nu precizează. Se ştie numai că pretenţiile sale n-au fost satisfăcute niciodată, iar după restituirea coroanei, relaţiile dintre ambiţioşii rivali au continuat să se înrăutăţească.

În cadrul politicii sale constante de centralizare a statului şi de restaurare a autorităţii regale, Carol Robert a redus treptat puterea, pînă atunci nelimitată, a voievodului transilvan. Prilejul de a-l destitui din demnitatea voievodală s-a ivit în 1315, cînd Ladislau s-a împotrivit intenţiei regelui de a aşeza garnizoane în cetăţile din Transilvania. Înlăturarea lui Ladislau Kán din fruntea voievodatului nu a însemnat însă şi dispariţia acestuia de pe scena politică transilvană. Găsindu-şi aliaţi în reprezentanţii unor puternice familii nobiliare ungare, Ladislau a organizat o răscoală cu scopul de a-l răsturna pe Carol Robert de pe tronul Ungariei şi a aduce în locul lui pe Andrei, principele de Halici. Răzvrătirea a început în primăvara lui 1317, da , rînd pe rînd, nobilii răsculaţi au fost unii înfrînţi, alţii cumpăraţi de rege, sprijinit de voievozii Doja de Debreţin şi Toma de Szécsény. În 1321, răsculaţii mai ţineau în mîinile lor cetăţile Lita (lîngă Turda), Ciceu şi Deva. Apărătorii primelor două le-au predat regelui, pentru aceasta fiind iertaţi de încălcarea credinţei datorate coroanei regale. Singura care a mai rezistat a fost Deva, apărată de fiii fostului voievod, dar cucerită şi ea în vara anului 1324 de rege.

Ani de-a rîndul după alungarea lor din Deva, fiii lui Ladislau au atacat „împreună cu alţi duşmani şi necredincioşi" domeniile regelui, cauzîndu-i mari pagube. Unii istorici cred că între „duşmanii şi necredincioşii" regelui amintiţi într-un document din 1329 se găsea şi Basarab I, domnul Ţării Româneşti, la care ar fi primit găzduire fiii lui Ladislau. În sprijinul acestei afirmaţii, vine un pasaj din valoroasa *Cronică Pictată de la Viena*, povestind campania lui Carol Robert în Ţara Românească din anul 1330, terminată prin dezastrul de la Posada. Expediţia, spune cronica, ar fi fost pornită de rege „la sfatul voievodului transilvan Toma", îndemn considerat de istoricul I. Lupaş ca pornit din dorinţa voievodului de a se răfui definitiv cu familia răzvrătitului Ladislau.

După lupta de la Posada, fiii fostului voievod nu mai sînt amintiţi în contextul frămîntărilor politice din voievodatul Transilvaniei. Cu Ladislau Kán s-a încheiat un episod din lupta pentru autonomie purtată de voievozii Transilvaniei. Tendinţele de autonomie vor fi prezente de-a lungul veacurilor şi Transilvania va continua să-şi păstreze în epoca voievodatului şi apoi a principatului un particularism politic puternic înrădăcinat în realităţile sociale şi politice ale acestei ţări.

Reşedinţa lui Ladislau Kán nu cuprindea însă întreaga cetate, aşa cum o vedem astăzi. Zidurile actuale care înconjură parcă întreg dealul sînt rezultatul adăugirilor din sec. XIV-XVIII. La începuturile sale, castelul (fortăreaţa şi reşedinţa voievodului Transilvaniei) se rezumau doar la construcţia de pe platoul central la care se ajungea trecînd peste un pod mobil, azi dispărut. Încăperile ce înconjurau incinta interioară (astăzi în bună parte distruse) se înălţau pe două etaje. Pe latura de vest şi de sud se aflau încăperile ce serveau drept apartamente şi săli ale curţii voievodale. Sub ele se găseau pivniţele şi — mai tîrziu — depozitele de muniţii. La est, erau dispuse încăperile cu rosturi militare, destinate garnizoanei cetăţii, iar la nord, camera de gardă, temniţa şi bucătăria. Celelalte trei incinte cvasiconcentrice reprezintă adăugiri ulterioare, determinate de rolul mereu crescînd al cetăţii în apărarea ţării, ca şi de necesitatea înălţării unor noi ziduri protectoare. Impresia de unitate pe care întreaga construcţie o crează se datoreşte reparaţiilor generale efectuate în 1817, şi, mai cu seamă, puternicei explozii a depozitelor de muniţii din 1849, care a avut „darul" să uniformizeze ruinele.

Deşi după domnia lui Ladislau Kán şi înfrîngerea rezistenţei opuse de el şi fiii acestuia, Deva a încetat să mai fie reşedinţă voievodală, cetatea a continuat să joace un rol important în viaţa politică şi militară a ţării, fiind martoră la numeroase evenimente din istoria Transilvaniei. În 1444, cînd Iancu de Hunedoara era voievod al Transilvaniei, cetatea şi castelul de la Deva au intrat în proprietatea sa, rămînînd în posesia familiei pînă la stingerea acesteia, în 1504. Ajunsă cetate nobiliară, în care îşi găseau refugiul nobilii maghiari în clipe de restrişte provocate fie de incursiunile otomane, fie de mişcările ţărăneşti, Deva a cunoscut şi momente de înălţătoare glorie.

În 1607, ţinînd seama de marea importanţă strategică a cetăţii, Dieta Transilvaniei a hotărît să nu mai fie cedată în proprietate particulară, ci să rămînă în stăpînirea principilor. În 1687 împreună cu alte 11 cetăţi transilvănene, Deva a fost ocupată de trupele austriace, stăpînire statuată din 1699, după Tratatul de pace de la Karlowitz, cînd Transilvania a devenit provincie a Imperiului habsburgic. În sec. XVIII-XIX, cetatea a cunoscut tumultul marilor frămîntări sociale, fiind asediată pe rînd de curuţii lui Francisc Rákóczi (1706), de iobagii răsculaţi în 1784, de revoluţionarii lui Bem în 1849. Acest din urmă moment a marcat sfîrşitul cetăţii, distrusă de o violentă explozie a depozitelor de muniţii.

O MINCIUNĂ E O MINCIUNĂ, CHIAR PE LATINEŞTE

NICOLAE MINEI

În antologia The Historian as Detective **(istoricul ca detectiv), despre care am început să relatăm în numărul trecut, autorii se străduiesc să definească noţiunea de** probă sau dovadă **în istoriografie. După ce a născocit un miniroman poliţist şi a arătat cum ar trebui să procedeze istoricul pe post de detectiv, Robin W. Collingwood analizează un proces pe care îl consideră hotărîtor în cercetarea istorică — ceea ce el numeşte „activitatea de punere a întrebărilor".**

Fiecare pas în istoriografie reprezintă răspunsul la o întrebare pusă şi, după fiecare răspuns, se pune o nouă întrebare. Anchetatorul, în cazul amintit, nu a repetat pînă la saţietate: „Cine l-a omorît pe John Doe?" El a mers din aproape în aproape, punînd mereu cîte o altă întrebare şi punîndu-le, una după alta, într-o anumită ordine.

Întrebările nu se adresează de către cercetător unei alte persoane, în speranţa că aceasta îl va lămuri, aşa cum nici detectivul nu întreabă, în dreapta şi în stînga: „Tu l-ai omorît pe John Doe?" sau: „Cine crezi că l-o fi omorît pe John Doe?" Asemenea detectivului, asemenea oricărui om de ştiinţă, istoricul îşi adresează întrebările lui însuşi. **Este ideea socratică pe care Platon o caracteriza drept „dialogul sufletului cu sine însuşi". Căci atunci cînd îi chestiona pe învăţăceii săi, Socrate îi deprindea să-şi pună singuri întrebări şi le demonstra cum pînă şi cele mai dificile subiecte pot fi elucidate atunci cînd cineva, în loc să le contemple pur şi simplu, le supune unui interogatoriu inteligent.**

Îndoieli despre Plinius cel Tînăr

Istoricul pe care Collingwood îl numeşte „de foarfece şi lipici" nu ia în considerare decît afirmaţii gata făcute de către alţi autori; în cel mai bun caz, pe unele dintre ele le respinge. Dimpotrivă, istoricul „de ştiinţă" se întreabă, ori de cîte ori are de-a face cu afirmaţia unui confrate (fie el şi autor clasic, unanim admirat): „Această afirmaţie este adevărată sau falsă?" Cu alte cuvinte, istoricul de ştiinţă tratează afirmaţiile nu ca pe nişte afirmaţii, ci ca pe nişte probe, ca pe nişte dovezi care urmează a fi verificate. Astfel, în „fabula" poliţistă folosită ca ilustraţie, declaraţia fetei că l-a ucis pe John Doe este interesantă nu ca atare, nu ca recunoaştere a unui adevăr, ci pentru că stîrneşte imediat o întrebare: „De ce îşi asumă ea o vină pe care nu poate s-o aibă?" În cazul de faţă, detectivul dispune de o probă care nu e mărturisirea fetei („L-am omorît pe John Doe"), ci propriul său raţionament („Fata preotului îmi *spune* că l-a ucis pe John Doe— de ce?").

În istoriografia de foarfece şi lipici, o sursă este de obicei un text care conţine una sau mai multe afirmaţii pe o anumită temă. De îndată ce şi-a ales subiectul lucrării, istoricul nu are decît să parcurgă bibliografia respectivă şi să-şi aleagă studiile cuprinzînd pasaje ce îi sînt utile.

În istoriografia de ştiinţă, prin sursă trebuie înţeleasă proba pe care urmează a se sprijini o afirmaţie. Desigur, istoricul foloseşte şi într-o astfel de împrejurare documente de arhivă, liste bibliografice, studii deja publicate, dar le foloseşte doar ca *puncte de plecare ale propriilor sale afirmaţii*. Pentru istoricul de foarfece şi lipici, adevărul sună aşa: „În anul cutare şi locul cutare, s-a întîmplat evenimentul cutare (vezi Tacitus, volumul cutare)". Pentru istoricul de ştiinţă, adevărul sună aşa: „Tacitus *susţine* că în anul cutare şi în locul cutare, s-a întîmplat evenimentul cutare". Această afirmaţie nu mai este servila repetare a afirmaţiei lui Tacitus, ci propria afirmaţie a istoricului nostru. După părea lui Collingwood, istoricul de ştiinţă, ca orice savant, trebuie să înceapă prin *a şti să-şi aleagă întrebările*, adică să le pună pe acelea la care are o şansă rezonabilă de a găsi şi răspunsuri. A pune întrebări la care nu ai nici o şansă să dai răspunsuri este o erezie ştiinţifică. Dar nu se poate concepe ştiinţă fără gîndire, iar *a gîndi înseamnă a te întreba şi a-ţi răspunde*.

Profesor de drept penal și, în același timp, pasionat cercetător al Romei antice, Thomas Spencer Jerome, alt colaborator al antologiei alcătuite de Robin W. Winks, se ocupă de valoarea ce trebuie acordată mărturiilor conținute în arhive. După părerea lui, unii istorici pun prea mult temei pe scrierile unor participanți la evenimente, pe motiv că „din moment ce au fost de față, relatarea lor trebuie să fie fidelă". Or, experiența arată că, chiar atunci cînd persoana respectivă este de perfectă bună credință, deficiențe ale spiritului de observație, ale imaginației și ale memoriei pot denatura relatarea.

T.S. Jerome citează un exemplu concludent. În 1911, a apărut într-o revistă britanică descrierea amănunțită a erupției Vezuviului din 1906. „Cea mai interesantă trăsătură a acestui articol, scrie Jerome, este că, exceptînd erupția propriu-zisă și prezența autorului la Capri, nici una dintre observațiile consemnate nu corespundea adevărului. De acest cusur sufereau nu numai interpretările, ci înseși faptele povestite".

Autorul articolului menționat — relevă de pildă Jerome — scrie că, în săptămînile și lunile premergătoare erupției, *vulcanul părea cu desăvîrșire stins;* realitatea este că *prin craterul său ieșea un fum, care,* în toți cei trei ani precedenți, *se îngroșase tot mai mult.* Autorul mai scrie că, după erupție, *marea a devenit* atît de *agitată* încît toate legăturile insulei Capri cu continentul au fost întrerupte, timp de peste o săptămînă. Fals! *Marea a rămas perfect calmă* și nu a trecut nici o singură zi fără ca cel puțin o navă să nu sosească de la Napoli. În sfîrșit, în articol se mai arată că insula Capri a fost practic „înmormîntată sub cenușa vulcanică" și că „în grădina și pe acoperișul casei noastre, grosimea cenușii atingea *jumătate de metru*". Toate măsurătorile efectuate însă după erupție au arătat că stratul maxim de cenușă atingea cel mult *un centimetru.*

„Și totuși articolul, continuă Jerome, a fost scris de un tînăr a cărui bună credință nu poate fi pusă la îndoială. Dacă în numai cinci ani, amintirile se pot denatura în așa hal, devine destul de legitimă bănuiala că relatarea lui Plinius cel Tînăr, scrisă la vreo 25-30 ani după catastrofa Pompeiului, ar putea să sufere și ea de păcate similare".

Experiența de la Göttingen

Pledînd mai departe pentru tratarea cu oarecare rezervă a depozițiilor făcute de martorii oculari, Jerome invocă unele experiențe psihologice. Trei fotografii alb-negru, cu subiecte foarte simple, au fost arătate, pe o durată de 35 secunde, unui număr de treizeci de adulți cultivați, cărora li s-a cerut să scrie ce au văzut în fotografii, mai întîi imediat după prezentarea lor, apoi la intervale din ce în ce mai lungi. Li s-a cerut, de asemenea, să sublinieze acele aspecte pentru care ar fi fost gata să jure, în fața unui tribunal, că sînt perfect corespunzătoare adevărului.

Rezultatele obținute nu au fost de natură să stîrnească o încredere deosebită în capacitatea martorilor oculari de a reproduce corect cele văzute. Din totalul de 282 „depoziții", numai 17 erau pe deplin corecte și, dintre ele, 15 fuseseră scrise imediat după arătarea fotografiilor. Începînd cu a cincea zi, proporția de greșeli atingea aproape 25% din elementele descrise. Dintre cele 63 observații pentru care martorii se declarau gata să depună cu jurămînt în fața unui tribunal, numai 13 nu erau false. Numeroase au fost cazurile în care privitorii au introdus elemente cu desăvîrșire absente din imaginile arătate. Astfel, la trei săptămîni distanță, unul dintre privitori a descris în felul următor o fotografie: „Vedem un bătrîn care șade pe o bancă de lemn. La stînga lui se află un băiețaș. *El se uită la bătrîn, care hrănește un porumbel. Pe acoperiș stă un alt porumbel, care se pregătește să coboare pentru a mînca și el*". Întregul pasaj subliniat de noi este cu desăvîrșire născocit. Băiețașul nu se uită la bătrîn și nu există nici urmă de porumbel în fotografie, unde, în

Vulnerabilitatea memoriei: după 35 secunde...

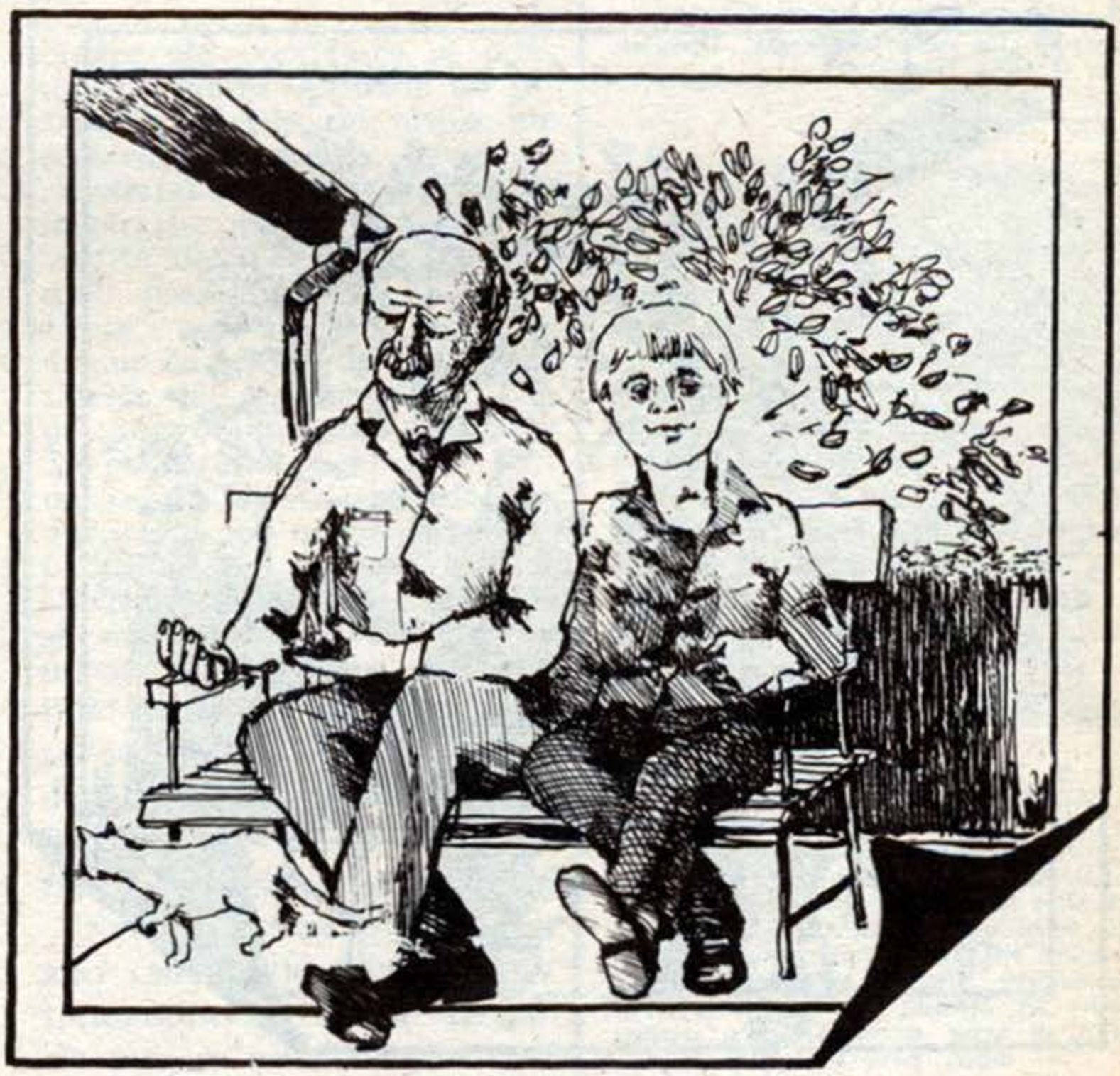

schimb, se află o pisică. Probabil că prezența ei i-a sugerat privitorului existența porumbeilor.

Un alt experiment, poate și mai grăitor, a avut loc cu prilejul unui congres de psihologie ținut la Göttingen. În acele zile, pe străzile vechiului oraș german avea loc un carnaval. La un moment dat, în sala congresului au năvălit un clovn și un „negru" care ținea un revolver în mînă. Cei doi s-au oprit pe un culoar central, s-au ocărît reciproc, apoi clovnul a căzut, „negrul" a sărit peste el, a tras un foc de armă și, pe neașteptate, amîndoi au părăsit în fugă sala.

Incidentul nu a durat mai mult de douăzeci de secunde. Președintele ședinței a cerut celor de față să întocmească relatări personale asupra celor întîmplate, deoarece era de așteptat o anchetă judiciară. Patruzeci de congresiști au considerat că văzuseră lucrurile destul de bine pentru a redacta cîte o depoziție. E de la sine înțeles că scena fusese aranjată dinainte, ba chiar fotografiată cu prilejul unei repetiții, pentru a nu lăsa loc nici unei îndoieli. Totuși, rezultatele testului au fost surprinzătoare. Din cele 40 „depoziții", numai una avea mai puțin de 20% greșeli; 14 aveau 20-40% greșeli; 12 aveau 40-50% greșeli și 13 peste 50% greșeli. Mai mult decît atît, în 24 relatări, 10% din detalii erau pure invenții, iar în alte 10 relatări născocirile depășeau proporția de 20%.

Să nu uităm că, în împrejurarea de mai sus, martorii oculari au fost oameni de știință, psihologi versați în urmărirea și consemnarea unor fenomene. Care va fi atunci proporția erorilor în rîndurile unor persoane mai puțin cultivate și mai puțin deprinse cu rigurozitatea științifică? Iată întrebarea pe care Thomas Spencer Jerome și-a pus-o în 1912, cînd a scris lucrarea din care Winks a extras fragmentul pentru antologia de față. Au trecut de atunci șapte decenii. Dar avertismentul conținut în această întrebare pare mai actual decît oricînd astăzi, cînd unii autori reconstituie evenimente dintr-un trecut relativ apropiat pe baza amintirilor participanților (vezi, de exemplu, lucrările lui Cornelius Ryan — *Ziua cea mai lungă* și *Un pod prea îndepărtat*).

Jerome mai atrage atenția asupra unui aspect interesant al dovezilor în istorie. Un factor dintre cei mai importanți, pentru determinarea valabilității unei surse, este limba în care e scrisă „depoziția" respectivă. Istoricul trebuie să cunoască bine nu numai — să zicem — greaca veche, latina sau franceza medievală, ci și diferențele de nuanță dintre cuvintele și expresiile uneia și aceleiași limbi în variate epoci istorice. Odată cu trecerea anilor, vorbirea își modifică sensul și termenii care însemnau ceva ajung să însemne altceva. „Poate că anumite pagini de istorie antică ar fi fost interpretate mai corect, scrie Jerome, dacă vocabula *tiran* și-ar fi conservat aceeași semnificație de-a lungul veacurilor". Or, la vechii greci, *tyrannos* echivala inițial cu *stăpîn*, iar apoi îl desemna pe cel ce acapara puterea prin forță. Dar tiranii se distingeau de regi nu numai prin caracterul „ilegal" al venirii lor la putere, ci și prin originea lor populară. Tirani ca Cypselos al Corintului sau Pisistrate al Atenei au sprijinit dezvoltarea economică a cetăților lor și au luat apărarea păturilor producătoare ale societății împotriva aristocrației parazitare. Abia mai tîrziu cuvîntul *tiran* a căpătat încărcătură negativă, dar și sensul acesteia a variat: în sec. XVIII, Rousseau considera că „tiran și uzurpator sînt cuvinte perfect sinonime". Inutil să adăugăm că astăzi termenul desemnează o persoană autoritară, care abuzează de puterea sa.

În concluzia demonstrației sale, despre necesitatea de a trata cu prudență mărturiile aflate în arhive, chiar și cele ale unor martori oculari, Jerome subliniază că „o minciună este o minciună, chiar dacă e redactată în limba latină".

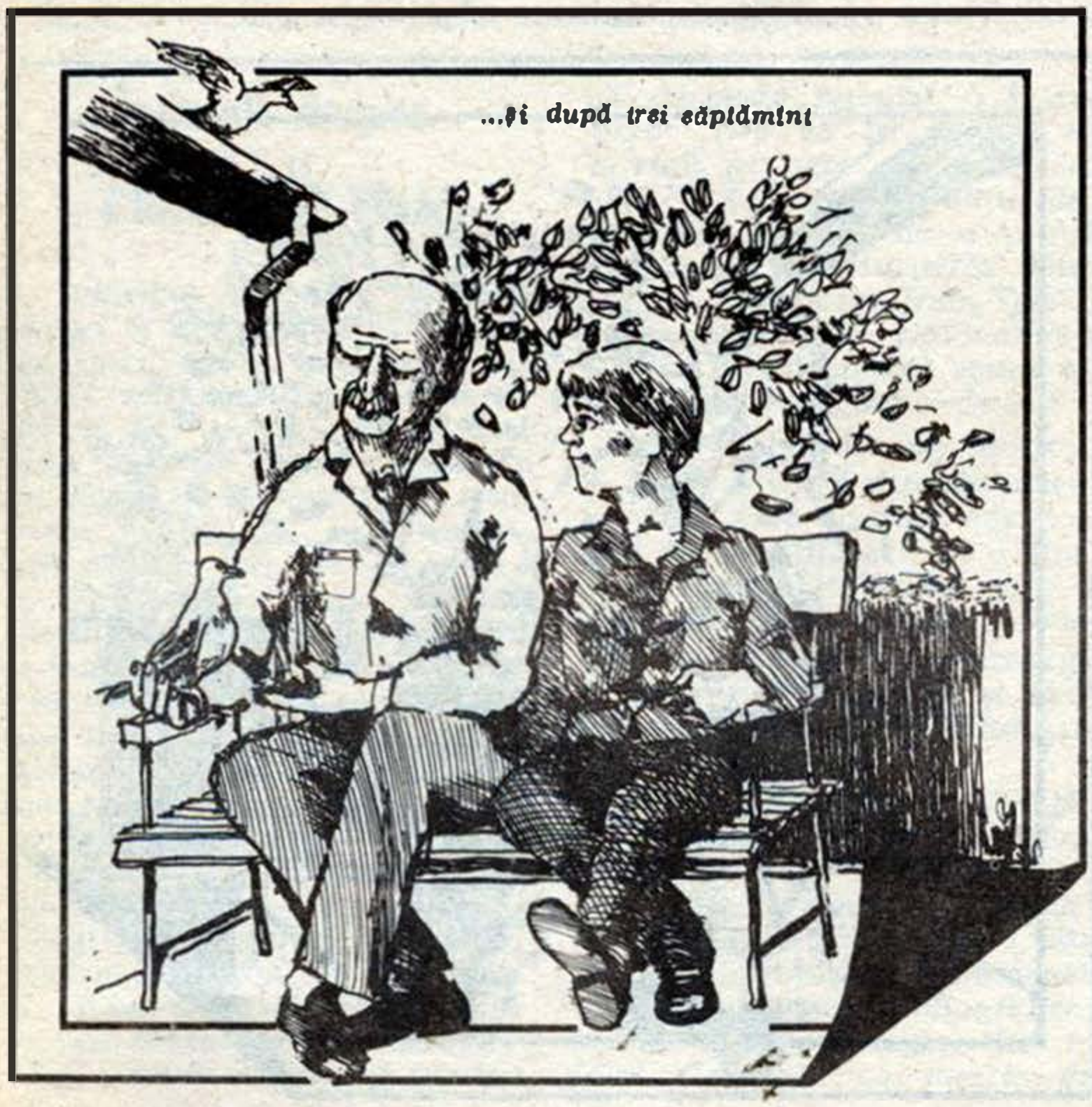

Cada de baie și cucoana bătrînă

Într-un alt eseu Allan Nevins, profesor la Universitatea Columbia din New York, care, între cele două războaie mon-

diale a fost considerat decanul istoricilor americani, abordează problema documentelor falsificate. „Grozav le plac oamenilor poveștile frumoase și grozav le place să creadă că sînt adevărate, scrie Nevins... La drept vorbind, mulți preferă o minciună formulată cu meșteșug unui adevăr exprimat cu brutalitate. Degeaba au protestat istoricii că, la bătălia de la Waterloo, Wellington nu a exclamat niciodată: «Pe cai, ostași ai gărzii regale! La atac!». Generații după generații de englezi vor continua să creadă că învingătorul lui Napoleon a scos acest eroic strigăt. Tot astfel, degeaba s-au străduit atîția istorici serioși să demonstreze că portretul făcut de Tacitus împăratului Tiberiu este crud și nedrept; vigoarea și măiestria artistică a autorului latin sînt invincibile și mitul va persista".

După părerea lui Nevins, credulitatea în materie de istorie este întrucîtva o necesitate pentru om: tuturor ne convine să acoperim lespedea cenușie a vieții cotidiene cu iedera de un verde aprins a imaginației. Unul dintre cei mai mari critici literari și autori satirici ai Statelor Unite, Henry Louis Mencken, a făcut odată o glumă care s-a transformat într-o experiență dintre cele mai concludente. Scriind un articol despre istoria... căzii de baie, el a afirmat, cu tot felul de detalii născocite, că acest articol al confortului modern fusese inventat prin 1840 și că, în S.U.A., medicii și publicul larg îl întîmpinaseră cu mari rezerve și chiar suspiciuni. Mencken s-a distrat pretinzînd chiar că, în deceniul 1850-1860, statele Virginia, Pennsylvania și Massachussetts adoptaseră legi care interziceau instalarea căzilor de baie în locuințele cetățenilor. Spre imensa lui uimire, autorul a constatat că spusele lui sînt luate în serios nu numai de majoritatea cititorilor de rînd, ci și de către alți gazetari: încetul cu încetul, povestioara lui despre pățaniile căzii de baie în Lumea Nouă a fost preluată de un număr crescînd de ziare și publicații periodice, care o tratau ca pe un fapt istoric de netăgăduit.

Se mai cunosc și alte exemple de asemenea „farse" care s-au bucurat de o largă circulație. În urmă cu vreo două secole și jumătate, una dintre cele mai apreciate cărți în Anglia era cea a lui Sir John Mandeville, intitulată *Călătoriile mele*. În paginile ei, Sir John relata despre balaurul din Cos, despre o vale a strigoilor în Armenia, despre monștri cu două capete, despre castelul vrăbiilor-vulturi și despre multe alte minunății. Lumea a crezut multă vreme că chiar dacă exagera întrucîtva autorul parcursese itinerarul respectiv și văzuse, dacă nu făpturile nemaipomenite despre care vorbea, măcar locurile pe unde trecuse. Abia într-un tîrziu s-a descoperit că nu exista nici un Sir John Mandeville și că lucrarea aparținea unui belgian, care se născuse la Liège și nu părăsise niciodată orașul. „Aparținea" e un fel de a vorbi, deoarece totul nu era decît o însăilare de pasaje furate din cronici și legende medievale.

Și mai izbitor este cazul unei celebre biografii a lui Washington, scrisă de pastorul M.L. Weems și apărută prima oară în 1800. Lucrarea s-a bucurat de un succes uriaș și a fost retipărită în zeci și zeci de ediții succesive, unele dintre ele „revizuite și adăugite". Multe episoade au intrat în cărțile de citire ale școlarilor americani, devenind „material didactic, de înaltă inspirație morală". Cele povestite de Weems despre primul președinte al Statelor Unite constituiau exemple demne de urmat de către toți tinerii săi compatrioți. Din păcate, volumul scris de pastor nu se bizuia pe absolut nici un temei istoric, pe nici un document, pe nici o sursă capabilă să reziste unei analize cît de cît severe. Așa cum avea să mărturisească ulterior un nepot al autorului, informațiile acestuia proveneau de la „o cucoană bătrînă, rudă îndepărtată, care pretindea că făcuse odinioară două vizite familiei Washington".

Nevins citează și alte cazuri celebre de falsuri în istoriografia universală. Despre ele într-un număr viitor.

CLIO ANUNȚĂ

Pe urmele lui Hannibal

La o distanță în timp de 2 000 ani de când șeful militar cartaginez bătea la porțile Romei, istoricii caută încă explicația victoriilor sale în războaiele punice.

După cum informează presa britanică, au fost desfășurate cercetări spectaculoase pentru a se descoperi pe unde au traversat Alpii, în anul 218 î.e.n., armatele comandate de Hannibal și însoțite de 37 elefanți. După opt ani de investigații, echipele britanice au stabilit că toate cele șapte trasee investigate puteau fi străbătute cu elefanți. Unul dintre cercetători, Wolfgang Zeuner, a declarat în Times că datele adunate sînt destul de numeroase și concludente pentru a afla cu precizie care anume a fost cel urmat de Hannibal. Unele drumuri vor trebui însă eliminate de la bun început, deoarece, dacă ar fi trecut pe acolo, armatele lui Hannibal ar fi trebuit să înfrunte triburile locale ceea ce ar fi întîrziat apariția lor, apreciată ca fulgerătoare de scriitorii antici, pe versantul peninsular al Alpilor. Istoricii urmează să-și spună cuvîntul după ce toate datele culese vor fi prelucrate de un computer. Deocamdată s-a căzut de acord asupra faptului că elefanții „alpiniști" erau atît de proveniență africană cît și indiană.

D.M.

Elefantul Mina, în vîrstă de 18 ani, a însoțit expediția Universității Cambridge, din august 1981, pentru a ajuta la elucidarea secretului militar al trecerii Alpilor de către Hannibal. Mina a dat și un important concurs cercetărilor medicale privitoare la influențele marilor altitudini asupra organismului pahidermic. Numeroși electrozi i-au fost plasați pe piele pentru a transmite o serie de date complexe prin radio

iulie 1932

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREŞTI, ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

● În 1932 se împlinesc cinci veacuri de la moartea lui Alexandru cel Bun. Adevărul din 5 iulie publică, sub semnătura poetului Adrian Maniu, o evocare a marelui voievod. Reproşînd oficialităţilor că au întîrziat cu organizarea de manifestări care să rememoreze înfăptuirile voievodului Muşatin, autorul scrie, între altele: „Blagoslovita lui amintire e legată de o pace rodnică, sprijinită pe tratate în care voievodul nu urmăreşte decît să apere civilizaţia şi propăşirea".

În acelaşi ziar, găsim un articol consacrat împlinirii a cinci ani de la moartea istoricului Vasile Pârvan, a cărui operă l-a încadrat definitiv „în galeria marilor creatori români".

Iată şi o altă manieră publicistică prin care Adevărul evocă fapte şi întîmplări din viaţa şi activitatea unor mari înaintaşi. În numărul din 26 iulie, la rubrica Oameni mari, în anecdote mici, citim o asemenea rememorare:

„Eminescu în divanul domnesc. Pe vremea cînd studenţii români înfiinţară la Viena societatea România Jună, studenţii români din Bucovina, au înjghebat la Cernăuţi un cerc studenţesc pentru ţeluri culturale şi naţionale, pe care l-au botezat Divan, organizîndu-l după acest istoric prototip într-o Obştească Adunare. Studentul Pamfil Dan a fost proclamat domn (preşedinte) şi numit Dan Vodă. Studentul teolog O. Turcan a fost numit mitropolit. De asemenea, s-au ales 12 boieri veliţi (comitetul), iar celorlalţi membri care formau sub-protipendada li s-au conferit alte diferite titluri boiereşti. Şedinţele acestui Divan se ţineau numai în vechea limbă a cronicarilor. Studentul-candidat care solicita să fie admis în Divan era supus unui examen

Mulţi cititori ne-au scris despre interesul cu care au urmărit această rubrică, prezentă în cele şase numere ale revistei din iulie pînă în decembrie anul trecut şi ne-au propus s-o reluăm. Le satisfacem rugămintea, nu înainte însă de a preciza, ca şi în cazul precedent, că, în paginile care urmează, nu intenţionăm o analiză exhaustivă a perioadei respective sau a vreunuia din evenimentele care au marcat-o. Urmărim numai, cu ajutorul unora din ziarele apărute atunci în Capitală şi, de astă dată şi al unor pagini memorialistice, să surprindem cîteva din faptele şi întîmplările care au avut loc, încercînd să reconstituim un profil de epocă, prin ceea ce transpare în presă şi în alte documente ale vremii.

Cînd, la 18 aprilie 1931, Carol II, care se înscăunase cu peste zece luni mai înainte ca monarh al României, i-a propus lui Nicolae Iorga să prezideze un guvern de „tehnicieni", istoricul i-a răspuns: „E cel mai mare sacrificiu pe care mi l-a cerut Maiestatea Voastră"[1]. Nici 13 luni mai tîrziu, la 31 mai, 1932, acelaşi Nicolae Iorga — nereuşind în pofida unor intenţii lăudabile, să rezolve nici una dintre marile probleme ce împovărau ţara aflată în plină criză economică — semna, chiar pe biroul regelui, demisia cabinetului: „În faţa greutăţilor bugetare pe care nu văd cum le-ar putea rezolva deplin şi imediat un guvern care nu se razimă pe un puternic partid, rog pe Maiestatea Voastră să primească demisia cabinetului pe care am avut un an de zile şi mai bine dureroasa sarcină de a-l prezida". Cu puţin timp mai înainte, Iorga arătase regelui că, neavînd sprijinul nici unui partid mare şi puternic care să-l susţină, poziţia sa este dificilă. „Am numai prestigiul meu personal şi acesta e singurul lucru pe care nu-l pot jertfi Maiestăţii Voastre".

La 17 iulie 1932, deci la un interval de numai o lună şi jumătate de la demisia cabinetului, apare cartea lui Iorga *Doi ani de restauraţie*, în care istoricul, făcînd o analiză a perioadei de la înscăunarea lui Carol II ca rege, caută să explice cauzele care au împiedicat guvernul prezidat de el să-şi realizeze intenţiile: „Numit cînd şi cum fusesem numit, — notează Iorga — la capătul experienţei cu altul, ca o scîndură de refugiu după naufragiu, trebuia să ţin samă însă, în «sacrificiul» meu, de toate modalităţile care se impuneau de aceia. Nu mai era vorba, ca într-un guvern al mieu, cu oamenii miei, cari să mă cunoască, să mă stimeze şi să mă iubească, de a avea iniţiativa în toate ministerele, ci numai de a încerca sfaturi prieteneşti, pe care le primeşte cine vrea".

Presa din această lună iulie 1932 continuă, de asemenea, să comenteze demisia cabinetului Iorga-Argetoianu. Ziarul *Argus*,

[1] Pentru a uşura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text în extrasele preluate din ziarele şi însemnările respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepţii cerute de normele ort grafice actuale, scrierea originală.

Scene electorale — iulie 1932

din 10 iulie 1932, de exemplu, scrie: „Guvernul Iorga a căzut fiindcă nu a putut face față obligațiilor statului de a plăti la zi salariile și pensiile. Motivul căderii a fost, deci, limpede și precis. Rar s-a întîmplat la noi ca un guvern să cadă cum a căzut guvernul Iorga pe o problemă hotărîtă și în deslegarea căreia mare parte a țării era de-a dreptul interesată".

Și fiindcă ne-am referit la ziarul *Argus* să reținem — pe aceeași temă — și cîteva extrase din însemnările directorului din acea perioadă al publicației amintite, Grigore Gafencu. Scrise cu puțin timp înainte ca guvernul să demisioneze, paragrafele din însemnările lui Gafencu pe care le reproducem interesează îndeosebi prin imaginea pe care o conturează în privința activității desfășurate, în cadrul Consiliului de Miniștri, de principalul sprijinitor al politicii preconizate de Carol II, Constantin Argetoianu: „Guvernul Iorga-Argetoianu își continuă cîrmuirea sub oblăduirea celor mai neașteptate fantezii. E o operă de neîncetată improvizație, lipsită, dacă nu de bune intenții, desigur însă de orice cugetare cu șir și cu sistem.

Argetoianu dezorganizează ce-a mai rămas din finanțele publice. Acest diletant, cu înfățișare de dictator, nu crede nimic, știe prea puțin, pricepe ușor fără să adîncească și e gata de orice. Îi plac raționamentele extreme și atitudinile extreme, care dau îndrăznelei o aparență de bărbăție. Profesează cinismul și afișează disprețul democrației. *Nu am decît o dorință*, declară el, la Legația polonă, unui profesor, uluit de atîta brutală sinceritate: *să se scrie pe mormîntul meu: ci-gît l'homme qui a craché sur le peuple!*[1] Aceasta nu-l împiedică, dealtfel, să caute, slujind slăbiciunile omenești, să-și asigure, sus, un sprijin cît mai sigur, jos, o popularitate cît mai întinsă.

Argetoianu afișează liniștea senină a celui care stăpînește oamenii și evenimentele și îndrumează toate potrivit unui plan bine gîndit. În realitate, în afară de un dispreț constant pentru tot ce e regulă și rînduială, *planul* lui Argetoianu cuprinde tot atîtea capricii și fantezii ca zbuciumul lui Iorga. Argetoianu a dovedit, dealtfel, o netăgăduită abilitate. Prin excesul său de demagogie a paralizat pe toți demagogii de profesiune."

O dată guvernul Iorga demisionat, monarhul s-a văzut nevoit să reia legăturile cu partidele politice, încredințînd mandatul Partidului Național-Țărănesc. La 6 iunie 1932 se constituie un guvern în frunte cu Al. Vaida-Voevod, avînd pe Ion Mihalache la interne și pe Virgil Madgearu la finanțe.

---

[1] „Aici zace omul căruia nu i-a păsat niciodată de popor" — autodefinire cinică, dar extrem de exactă a reacționarismului lui Constantin Argetoianu.

Cronică măruntă

în ale științelor duhovnicești (teologie), lumești (social-culturale), ostășești și administrative, după care primea titlul și întărirea domnească. Eminescu, adus în acest Divan, a rămas încîntat de aceste petreceri intelectuale ale studenților, fiind unul și el boler vrednic în această Obștească Aduna e, contribuind și el la aceste reuniuni culturale care urmăreau cunoașterea trecutului nostru istoric".

● Iulie este și o lună a călătoriilor, cînd, după cum scrie Dimineața, „fiecare se gîndește încotro s-o apuce, spre a se bucura în tihnă de cîteva zile de odihnă". Între recentele cărți despre frumusețile meleagurilor românești se înscrie și Dobrogea — o țară din poveste, de prof. I. Simionescu, carte ce „poate fi socotită ca un adevărat imn de slăvire a acestui colț de pămînt românesc, de care nu se poate lipsi nici un călător, dornic de a cunoaște cum se cuvine această fermecătoare parte din țara noastră".

● Sînt anunțate excursii cu plecarea din București, pe trasee: Giurgiu-Dunăre; Constanța-Mamaia; Băile Herculane-Porțile de Fier-Orșova-Ada Kaleh-Turnu Severin; Curtea de Argeș-Cumpăna. (1 iulie)

● C. Daicoviciu este numit conferențiar definitiv de epigrafie și antichități la Facultatea de litere și filozofie din Cluj, (3 iulie)

● Ieri un inginer român a înscris unul dintre cele mai interesante recorduri de aviație. Tînărul aviator român, d. ing. Ion Cociașu a izbutit să stea în aer cu avioneta sa 8 ore și 18 minute... bătînd astfel recordul internațional de durată, categoria avion ușor bilce (două locuri), record deținut din 1930 de echipajul francez Reynaud de

iulie 1932

Caricatură antihitleristă din Dimineața

Cronică măruntă

Viscaya în 7 ore și 34 minute. (4 iulie)

● **Cu prilejul examenelor de fine de an de la Conservatorul din Paris, juriul, format din mari autorități artistice, decernează premiul de vioară domnișoarei Lola Bobescu. La distincția aceasta, excepțională prin ea însăși, trebuie adăugat faptul că premianta are 12 ani și urmează numai de un an lecțiile înaltei academii muzicale.**

● **La examenul de bacalaureat din actuala sesiune s-au înscris, la 67 de comisiuni, 8 065 de candidați. (6 iulie)**

● **Circulația pe străzile Capitalei s-a mărit mult în anii din urmă. Dat fiind că străzile noastre centrale sînt înguste, circulația trăsurilor, mai ales, s-a îngreunat într-atîta că a trebuit să fie regulată prin dispoziții polițienești. Dar circulația pietonilor a rămas așa cum o vedem: încurcată, împiedicată. După Unire (1918), cetățenii din Ardeal, obișnuiți să circule pe stînga, continuă, cei mai mulți, să meargă în Capitală tot pe stînga trotuarului, pe cînd o parte a publicului pășește pe dreapta. Iată deci o primă împiedicare a liberei circulații, la care se adaugă obicelul unora de a se opri în mijlocul trotuarului, chiar la colțuri de străzi. Se cădea ca serviciul circulației din prefectura poliției Capitalei să vie cu ordonanță pentru regularea circulației pietonilor. În lipsa unor astfel de instrucțiuni, credem că facem publicului bucureștean un serviciu, dacă venim cu cîteva sfaturi adresate pietonilor. Iată-le:**

1) Pietonul pe trotuar va merge pe dreapta lui.

2) Pietonii să nu se oprească în mijlocul trotuarului mai ales în colțuri de străzi.

3) Pietonii să nu circule pe trotuar pe un front de 3-4-5 inși.

Pentru a-și verifica autoritatea, partidul venit la putere ține să organizeze alegeri parlamentare. Cele pentru Cameră au loc la 17 iulie, iar cele pentru Senat la 21 iulie. Ele se desfășoară după tiparul obișnuit alegerilor burgheze. Cu agenți electorali care cutreieră orașele și satele, cu mult tam-tam, cu învinuiri reciproce și cu promisiunile pe care diversele formațiuni — numărul acestora ajungînd în unele județe la cifra record de 18 — le fac că vor salva țara. Vorba *Adevărului*: „Partidul liberal declară că *e pregătit a salva țara*. Dar care partid nu e pregătit pentru o trebșoară atît de simplă?"

Firește, presa din această lună iulie 1932 se ocupă pe larg de desfășurarea campaniei electorale și de rezultatele scrutinului. Ziarele proguvernamentale scriu, bineînțeles, despre libertatea și spiritul democratic în care se desfășoară confruntarea electorală. Cele din opoziție, dimpotrivă, denunță abuzurile și silniciile sau, cum scrie *Universul* din 15 iulie, „teroarea dezlănțuită de agenții guvernului asupra opoziției".

Turnura pe care confruntările electorale o iau în unele localități determină ziarul *Adevărul* să observe cu ironie: „Alegerile libere sînt bune. Cu o condiție numai: să scapi cu viață din ele".

Pasiunile dezlănțuite aduc apă la moară — cum constată multe ziare — extremismului de dreapta, favorizează activitatea propagandiștilor „cutărei ligi și gărzi", L.A.N.C. și Garda de fier[1], grupări pe care cercurile reacționare din jurul monarhului caută să le folosească pentru a stăvili mișcarea revoluționară condusă de Partidul Comunist Român, a intimida partidele politice și a submina regimul democratic burghez. *Adevărul* din 8 iulie scrie: „Zilele trecute, *Viitorul* [oficios al Partidului Liberal] semnala atenției guvernului incitările la jaf și la asasinat, pe care propagandiștii Gărzii de fier le seamănă de-a lungul și de-a latul țării. Astăzi, ni se aduc la cunoștință alte cazuri. Se pare că Garda de fier înțelege să pună stăpînire pe anume centre și să interzică acolo orice altă propagandă. În asemenea condiții, firește că nu se mai poate vorbi de alegeri libere". Pronunțîndu-se pentru libertatea alegerilor, pentru ceea ce ziarul numește „aplicarea legii pentru toți", în articolul respectiv se menționează: „Este cel puțin straniu ca să se interzică depunerea listelor comuniste[2], printr-o flagrantă violare a drepturilor cetățenești, și să se dea sprijin Gărzii de fier în acțiunea ei de violență împotriva partidelor de opoziție".

Informațiile și comentariile pe care le întîlnim într-o serie de numere ale aceluiași cotidian apărute în această lună iulie 1932 dezvăluie marea influență pe care partidul comunist o exercită

[1] *Magazin istoric*, nr. 7-8/1967, 11-12/1970, 1/1971, 11-12/1972.

[2] Este vorba de candidații aflați pe listele Blocului Muncitoresc Țărănesc, organizație politică legală de masă, înființată în 1925 din inițiativa și sub conducerea P.C.R. Vezi *Magazin istoric*, nr. 10/1975.

Ing. Cociaşu (stînge) în faţa avionului său

Arcul de Triumf înainte de restaurare

asupra maselor, în pofida asprelor condiţii de ilegalitate în care a fost pus încă din anul 1924. „În privinţa comuniştilor, situaţia e încurcată, se spune într-un articol apărut în numărul din 14 iulie al ziarului amintit. Anul trecut[1] au luat 70 000 de voturi, adică 2,5 la sută. Se pare, însă, că, în privinţa lor, autorităţile fac o excepţie în ce priveşte libertatea alegerilor, deoarece le fac mari greutăţi la depunerea candidaturilor".

Ceea ce ziarul numeşte delicat „mari greutăţi" se concretizează, de fapt, într-o permanentă urmărire a activităţii comuniştilor de către organele de represiune, aşa cum rezultă din chiar ştirile publicate de presa burgheză a timpului. Iată, *Universul* din 2 iulie scrie despre arestarea unui grup de comunişti, în frunte cu Lucreţiu Pătrăşcanu: „După întinse investigaţii, au fost identificaţi numeroşi inşi care militează de multă vreme în apele comunismului şi surprinşi în plină activitate pe cînd lucrau anume la imprimarea materialului de publicaţii incendiare. S-au găsit aici stocuri considerabile de manifeste şi publicaţii diverse adresate muncitorimii şi armatei". Ziarul *Dimineaţa*, de a doua zi, menţionează că este vorba de arestarea a 14 membri ai partidului comunist „împotriva cărora parchetul de Ilfov a deschis acţiune publică în virtutea legii Mârzescu. După terminarea interogatoriilor, magistratul a emis mandate de arestare împotriva tuturor". Cei arestaţi, cum scrie ziarul, au „activat în complicitate cu avocatul Lucreţiu Pătrăşcanu, pregătind revoluţia comunistă în România, organizînd nuclee, case conspirative, ca cea din str. Rozelor 4 şi şoseaua Giurgiului 543". În aceste locuri au fost pregătite „la maşină şi la multiplicator, manifeste şi broşuri revoluţionare. Au mai pregătit oameni de specialitate, în vederea mişcării revoluţionare".

Cum era de aşteptat, la despuierea urnelor, o mare parte din voturi sînt atribuite Partidului Naţional-Ţărănesc, aflat la putere. O victorie sau o înfrîngere? „Alegerile generale — scrie *Universul* din 21 iulie—ne îndreptăţesc a spune că guvernul a fost înfrînt. Un guvern care, trîmbiţîndu-şi imensa popularitate şi speculînd favoarea regală, n-a obţinut decît abia 40 la sută din voturi (dacă le-a obţinut) e înfrînt. Ne aducem aminte cum, chiar acum două luni, acest partid [P.N.Ţ.], cerînd modificarea legii electorale, denunţa ca imoral un guvern care, neavînd măcar 50 la sută, beneficiază de primă".

Cu toată „înfrîngerea" de care scriu ziarele, Partidul Naţional-Ţărănesc are posibilitatea nu numai să formeze în continuare guvernul, ci şi să dispună în Parlament de o majoritate confortabilă. „Dacă luăm rezultatul scrutinului de Duminică, scrie *Adevărul* din

[1] *Magazin istoric*, nr. 7/1981.

Cronică mărunţă

4) Pietonii, dacă se opresc pe trotuar, să o facă paralel cu trotuarul, pe o margine. (Uni crsui, 7 iulie)

● Aseară a avut loc, în sala Eintracht, congresul automobiliştilor, organizat de sindicatul proprietarilor de automobile, taximetre şi şoferi. Sala fiind neîncăpătoare, oratorii au trebuit să vorbească şi în curte. (9 iulie)

● La teatru cinema, „Marconi", în fiecare seară strălucit succes al Omului minune — Nicu Stavăr Areo, care imită toate păsărelele, animalele, maşinile, instrumentele muzicale şi mare ventrilog cu păpuşi. Publicul bucureştean rămîne uimit şi face adevărate băi de ris. (9 iulie)

● Echipa sportivă „Schmoll-pasta", de la Braşov, va face mîine mari demonstraţii pe apă cu schiurile pe toată întinderea Dîmboviţei, de la Cotroceni la Abator. Avînd în vedere viitorul acestui sport, care s-a dovedit a fi foarte util şi pentru armată, invităm publicul Capitalei a lua parte în număr cît mai mare. (10 iulie)

● „Altă dată cînd întîlneai un cunoscut îl întrebai: «Ce mai faci? De unde vii? Unde ai fost? Cum îţi merg afacerile?» Astăzi eşti silit să adaogi: «Din ce partid mai faci parte?».

La fiecare răspîntie s-a deschis o mică baracă politică. Oameni politici de modă nouă se angajează în partide cu jumătatea de an". (Universul, 11 iulie)

● Se împlinesc 250 ani de la descoperirea şampaniei, datorate călugărului benedictin Dom Perignon, cheiarul mănăstirii din Hautvilliers (Reims, Franţa): „înţeleptul călugăr benedictin care a dăruit inimii o bucurie atît de sănătoasă, atîta spirit şi voioşie, merită să-şi aibă asigurat un loc în istoria culturii moderne". (Lupta, 12 iulie)

● A apărut, în limba germană,

iulie 1932

Bucureşteni urmărind eclipsa de lună prin celebra lunetă din faţa Cercului militar (actuala Casă centrală a armatei)

Cronică măruntă

Călăuză prin România, de vreo şase sute de pagini, alcătuită de Al. Cicio Pop, cu numeroşi colaboratori şi cu frumoase hărţi şi ilustraţiuni. Călăuza concentrează cunoaşteri folositoare în mărimea de pachetel a unei cărţi de buzunar — aşa cum în basme vrăjitorii puteau să poarte de degetul mic toată ţara într-un inel vrăjit. (Adevărul, 18 iulie)

● **Cea mai reuşită revistă ce s-a jucat vreodată în Bucureşti este formidabila revistă La lozul Cărăbuşului. Elena Zamora, Aurel Munteanu, Lizica Petrescu, Mia Apostolescu, Constantin Tănase, Niculescu-Buzău, Stroe şi Giugaru sînt delicioşi. Fiecare spectator ia parte la tragerea a zece premii.** (Dimineaţa, 14 iulie)

● **Luni s-a inaugurat noua linie aeriană între Galaţi şi Constanţa. Linia e deservită de avioanele societăţii LARES, cu 5 locuri foarte confortabile. Distanţa e parcursă în 75 minute.** (14 iulie)

● **„A murit sărac, în vîrstă de 58 ani, sculptorul Dimitrie Paciurea... A fost un modest şi un timid... Îşi trăia viziunile lui într-o lume închisă, de unde nu l-a putut smulge decît plecarea de acum. Sculptura românească a pierdut un gînditor".** (Adevărul, 16 iulie)

● **Rezultatele alegerilor de azi, pentru Cameră, din Capitală, jud. Ilfov şi restul ţării, vor fi proiectate, începînd de la ora 9 seara, pe marele ecran, instalat pe balconul palatului ziarului Universul, astfel că publicul va putea urmări în fiecare clipă cum au decurs alegerile şi rezultatele lor.** (17 iulie)

● **Duminică [24 iulie] are loc pe arena „Venus" al doilea match între ziariştii sportivi şi actorii teatrului „Cărăbuş". Senzaţionalul acestui match îl constituie intrarea lui C. Tănase în echipa „Cărăbuşului". În acest scop a făcut un antrenament intens.** (22 iulie)

aceeaşi zi de 21 iulie, constatăm următoarele: P.N.Ţ. a obţinut 1 203 475 voturi, care vor fi reprezentate în Parlament prin 277 deputaţi. Opoziţia a întrunit însă majoritatea voturilor valabil exprimate, căci pentru ea s-au depus 1 536 402 buletine, care însă nu vor fi reprezentate decît prin 110 deputaţi. Cu 45 la sută din voturi, Partidul Naţional Ţărănesc a luat peste 70 la sută din mandate şi cu 55 la sută din voturi opoziţia nu a obţinut decît 30 la sută din mandate, ba chiar mai puţin decît atîta".

Discrepanţa aceasta între rezultatele scrutinului electoral şi configuraţia Camerei, pe ca e o comentează întreaga presă, are la bază un paragraf din Legea electorală votată încă în 1926, în vremea cînd — cum scrie *Adevărul* din 19 iulie — „Partidul liberal era atotputernic". Potrivit paragrafului amintit, partidul care întruneşte cel puţin 40 la sută din voturi capătă o primă majoritară care-i asigură peste 70 la sută din locuri în Parlament.

Cît timp nu s-au aflat la putere, ţărăniştii au tunat şi fulgerat împotriva acestei prevederi. Acum beneficiază de ea, liberalii fiind, în schimb, cei care se consideră cei mai nedreptăţiţi. Relevînd că, la vremea respectivă, scopul legii electorale era „să asigure unui guvern nepopular o majoritate parlamentară, să favorizeze o atotputernicie, cea a Pa tidului Liberal, şi să saboteze o popularitate, cea a Partidului Naţional-Ţărănesc", acelaşi ziar, *Adevărul*, subliniază: „Dacă acum lucrurile s-au întors şi aceeaşi lege sabotează tocmai Partidul Liberal şi favorizează tocmai P.N.Ţ., am putea fi ispitiţi a vedea în aceasta verdictul acelei justiţii imanente, care nu lasă nerăzbunată abaterea de la calea dreaptă a principiilor".

Odată alegerile încheiate, se ştie deci cu precizie că Partidul Naţional-Ţărănesc va forma în continuare guvernul. Dar care dintre liderii partidului se va afla în fruntea noului cabinet? Întrebarea stăruie tot mai insistent în paginile presei, deoarece o bună parte din liderii P.N.Ţ. cer ca la conducerea noului guvern să vină însuşi Iuliu Maniu. Numai că acesta s-a retras din anul 1931 de la şefia partidului şi, cu toate insistenţele depuse încă nu s-a hotărît să revină asupra acestei hotărîri. Se fac pronosticuri, se emit diverse ipoteze, presa publică relatări despre diversele conciliabule ale fruntaşilor P.N.Ţ. La 29 iulie, Iorga notează în *Memoriile* sale: „Continuă alergarea ţărăniştilor după şef, cu demisia «şefului» Mihalache, cu refuzul «şefului», Maniu, cu sforile altor «şefi» nedeclaraţi". Luarea unei decizii definitive întîrzie şi pînă la clarificarea lucrurilor, unele ziare se amuză şi ele pe seama nehotărîrii ce domneşte în conducerea partidului de guvernămînt. Ca *Adevărul* din 21 şi, respectiv, 31 iulie: „Cine va fi prim-ministru?, se întreabă ziarul amintit. Înainte nu se ştia ce va ieşi din cutia cu surprize. Astăzi nu se ştie nici măcar unde-i cutia" Sau: „Domnul Mihalache va propune

Constantin Tănase între fotbaliștii din echipa teatrului „Cărăbuș"

ca d. Maniu să fie reales șef. Iar lucrurile vor începe d-a capo". „Se vorbește de un directorat pen u P.N.Ț. Deci alternativa: sau prea mulți șefi, sau nici unul". „Domnul Iunian nu va intra în cabinet. Mulți se în eabă: Unde-i el mai periculos — înlăuntrul sau în afara cabinetului?".

În sfîrșit, cum citim tot în *Memoriile* lui Iorga, la 30 iulie, „ediții speciale ale ziarelor anunță că Maniu a revenit la conducerea partidului". Dar încă nu se știe cine va fi primul-ministru.

Criza politică a regimului burghez reprezintă reversul puternicei crize economice ce a cuprins întreaga lume capitalistă. „Criza economică și politică — se arată în una din rezoluțiile Secretariatului C.C. al P.C.R. din această perioadă—se adîncește și mai mult [iar] soluțiile burgheziei de a ieși din criză întîmpină o rezistență și mai hotărîtă din partea maselor largi, exploatate, jefuite și asuprite".

Ziarele continuă să comenteze pe larg multiplele implicații ale crizei economice. *Adevărul* din 16 iulie, într-un articol intitulat *Erorile postbelice ale capitalismului*, scrie: „Vedem că procesul de pauperizare progresivă, intensivă și extensivă, în cît mai largi straturi din popor, concomitent cu concentrațiunea formidabilă de capitaluri, formulată de Karl Marx ca o premisă sine qua non a viitoarei revoluții sociale, se desăvîrșește, devine realitate din zi în zi tot mai palpabilă". Pe acest fundal, edificiul burghez prezintă tot mai multă nesiguranță. Același ziar, la 19 iulie, consemnează cu o evidentă ironie: „Edificiul burghez — spu e un manifest electoral — se clatină și se va rupe dacă toți oamenii de bine nu pun umărul ca să-l susțină. Ba dacă l-ar susține — cum susțin oamenii de bine, apăsînd cu umărul în sens contrar — edificiul s-ar prăbuși și mai repede".

Efectele crizei economice se reflectă și în numărul de falimente. Iată, la întîmplare, cîteva cifre luate din ziarul *Dimineața*. La 6 iulie — 15 falimente, la 8 iulie — 22, la 11 iulie — 17, la 14 iulie — 16, la 16 iulie — 25. Și totuși, deși în plină criză, unora le merge bine. „În ciuda crizei și a sărăciei generale — scrie *Universul*, din 8 iulie — se găsesc în România și oameni bogați. În fruntea acestora stau marii profitori politici ai crizei care, speculînd și canalizînd în folosul lor vitregiile vremii și scăderea morală a oamenilor, au ridicat movile de aur peste ruinele și mizeria țării".

Găsim în ziarele vremii și ecouri ale voinței de pace a poporului nostru, împotriva înarmărilor și a amenințărilor războinice nutrite de statele revanșarde. Semnificative, în acest cadru, sînt comparațiile pe care ziarul *Dimineața* din 11 iulie le

(Continuare în p. 61)

Cronică mărunță

● În ziua de 30 iulie au plecat de la Aeroportul Băneasa: orele 8.00 — un avion la Istanbul, 2 pasageri, 2 kg poștă, 12 kg marfă, 36 kg bagaje; orele 8.30 — un avion la Cernăuți, 2 pasageri; orele 8.40 — un avion la Belgrad-Paris, 2 pasageri, 11 kg poștă, 30 kg marfă. În aceeași zi au sosit: orele 11.00 — un avion de la Cernăuți-Chișinău-Galați, 5 persoane, 45 kg bagaje; orele 15.20 — un avion de la Salonic-Sofia, 2 pasageri, 42 kg bagaje; orele 18.50 — un avion de la Varșovia, 1 pasager, 8 kg poștă, 5 kg bagaje; orele 19.30 — un avion de la Paris-Belgrad, 2 pasageri 7 kg poștă, 83 kg marfă, 27 kg bagaje. (23 iulie)

● Olanda, de M. Sadoveanu. Cu măiestria-i cunoscută, autorul ne poartă prin țara florilor, a curățeniei în gospodărie, a vredniciei și bărbăției în luptă cu marea. Olandezii sînt niște eroi. Pătrunși în intimitatea vieții lor pilduitoare cetind volumul lui Sadoveanu. Editura Cartea Românească. Lei 70. (Dimineața. 25 iulie)

● Un ziar național-țărănist anunță: „Guvernul a făcut cadou marelui voievod Mihai un automobil Ford, cu ocazia absolvirii cursului primar". (29 iulie)

● Se zice că societatea noastră de Salvare e cea mai bine organizată din Europa... Înainte de toate, cu toții trebuie să mulțumim profesorului [Nicolae] Minovici care conduce societatea de Salvare neîntrerupt de la înființarea ei, în anul 1906, și a izbutit împotriva tuturor greutăților să creeze o operă de primul ordin pentru apărarea noastră. (29 iulie)

DOUĂ NUME
PENTRU DOUĂ SUTE DE INSULE

Măr al discordiei între Anglia şi Argentina, arhipelagul Malvinelor (Falkland), aflat la 300 mile marine[1] est de Strîmtoarea Magellan, la extremitatea continentului sud-american, găzduieşte 10 000 000 pinguini, 650 000 oi, un număr enorm de păsări, colonii întregi de foci din specille lei de mare şi elefanţi de mare (unii dintre aceştia cîntărind pînă la 4 tone) şi 1 800 locuitori (faţă de 2 392 cîţi erau în 1931). Odinioară, sălăşluiau pe aici şi aproximativ 100 000 vite sălbatice, dar aproape toate au fost exterminate, ca şi ciudatul animal de pradă denumit warrah şi supranumit „lupul-vulpe".

Cu asemenea precizări debutează un articol apărut recent în săptăminalul american Time, sub semnătura lui Otto Friedrich, care face apoi un succint istoric al arhipelagului. Principalele sale insule sînt Falklandul de Est (cu o suprafaţă de 2 550 mile pătrate) şi Falklandul de Vest (1 750 mile pătrate). În jurul lor, roiesc alte 200 insuliţe iar la 800 şi, respectiv, 1 300 mile spre est se află cele două „dependenţe" ale Malvinelor —Georgia de Sud şi Sandwichul de Sud.

Capitala — micul Port Stanley — adună, între zidurile sale, 1 050 din totalul locuitorilor care, în marea lor majoritate, sînt de obîrşie irlandeză, scoţiană şi welshă. Singura resursă naturală o formează iarba, pe care cele 200 zile de ploaie pe an o fac să crească înaltă şi suculentă. Ea serveşte drept hrană urlaşelor turme de oi, iar acestea furnizează lîna şi carnea — singurele produse de export ale arhipelagului.

Un loc bun pentru piraţi

Istoria Malvinelor începe, după cît se pare, în urmă cu exact patru secole fără un deceniu.

Istoriografia britanică susţine de o lungă bucată de vreme că arhipelagul a fost zărit, pentru prima oară, în 1592, de un căpitan pe nume John Davis. Tîrît, după spusele lui, de „o crîncenă vijelie", acesta s-a trezit „printre nişte ostroave, nicicînd pînă acuma ştiute". Doi ani mai tîrziu, un alt englez, Sir Richard Hawkins, a redescoperit arhipelagul, botezîndu-l, oarecum derutant, „Ţara fecioarei lui Hawkins". De fapt, vrednicul navigator nu se referea la propria lui fiică, ci la regina Elisabeta I, căreia îi închina teritoriul „în semn de veşnică amintire pentru curăţenia sa trupească", cu alte cuvinte pentru faptul că rămăsese celibatară.

Aşa cum menţionează Otto Friedrich, autorul articolului apărut în *Time*, alţi istorici consideră că Magellan trebuie să fi trecut pe lîngă arhipelag în 1520, cu prilejul călătoriei sale în jurul globului, înainte de a pătrunde în strîmtoarea care-i poartă numele. Alţii, în sfîrşit, nu exclud posibilitatea ca primii descoperitori să fi fost nişte corăbieri anonimi, fie vikingi, fie chinezi, fie melanezieni plecaţi din insulele Fiji, în sud-vestul Oceanului Pacific.

În orice caz, cel dintîi călător care a consemnat în scris o debarcare efectivă pe una dintre insule a fost tot un englez, John Strong, în 1690. Regina Elisabeta murise de mult, în schimb vicontele Falkland deţinea pe atunci importantul post de Prim lord al Amiralităţii. Nu e de mirare deci că Strong s-a grăbit să răsboteze arhipelagul cu numele comandantului suprem al flotei militare britanice. Un membru al echipajului nota, cu acea ocazie, că cei ce puseseră piciorul pe uscat fuseseră „întîmpinaţi cu multă prietenie de locuitorii aflaţi acolo (adică de pinguini). Adunaţi fără număr pe o stîncă, ei se uitau la noi şi se tot plecau în faţa noastră, dovedind deopotrivă o mare curiozitate şi o desăvîrşită bună-creştere".

Primii care s-au instalat în arhipelag au fost francezii, în 1763-1765, sub conducerea celebrului navigator, contele Louis-Antoine de Bougainville. Lui i se datorează cel de-al

[1] 1 milă marină = 1 853 m; 1 milă terestră = 1 609 m.

doilea nume sub care sînt cunoscute astăzi insulele, cărora le-a spus *Les Malouines*, deoarece marinarii săi erau originari, în majoritate, din portul breton St. Malo. Bougainville scria melancolic despre Malvine că „acolo domneşte o uriaşă tăcere, curmată cînd şi cînd de răgetul unei fiare de mare" (probabil, o focă). În 1764, francezii au construit micul fort Port Louis, pe Falklandul de Est.

Peste un an, englezii s-au înapoiat şi au creat aşezarea Port Egmont pe Falklandul de Vest. Vreme de doi ani, cele două colonii habar nu au avut una de cealaltă. În cele din urmă, cînd şi-au descoperit vecinii, britanicii i-au somat să evacueze locurile. În timp ce Parisul şi Londra se ciorovăiau pe această temă, Madridul a intrat şi el în joc, sub motiv că linia de demarcaţie, decretată de Vatican în 1492, repartizase regelui Ferdinand Catolicul întreaga zonă. Pînă la urmă, francezii au acceptat să-şi vîndă insula spaniolilor. iar Port Louis a devenit Puerto de la Soledad („portul singurătăţii"). Interesant de remarcat că tîrgul s-a făcut în valută britanică, preţul fiind de 24 000 lire sterline.

În 1770, spaniolii i-au scos cu sila pe englezi din Port Egmont. La Londra, anumiţi politicieni au încercat să stîrnească opinia publică şi să facă, din acest incident, un *casus belli*. Guvernul s-a dovedit însă înţelept şi nu s-a lăsat antrenat într-un conflict. Mai mult, el a angajat pe vestitul filolog şi scriitor Samuel Johnson să întocmească un text antirăzboinic. Johnson s-a executat, publicînd o broşură în care caracteriza Malvinele drept „nişte insule unde nici măcar sălbaticii din miazăzi nu s-au încumetat să se statorniceas-că"; era un loc bun doar pentru piraţi şi contrabandişti şi orice garnizoană trimisă acolo „ar fi privit cu pizmă la surghiuniţii în Siberia".

Aprecierile eruditului filolog s-au dovedit profetice. Preocupată de răscoala coloniştilor din America de Nord, Londra a abandonat Port Egmont în 1774, sub motiv că era „nerentabil", deşi diplomaţii săi obţinuseră aprobarea Madridului pentru o aşezare britanică în Falkland. Dar, înainte de a pleca, comandantul garnizoanei a ţintuit pe un zid o placă de plumb, care glăsuia: „Să se ştie de către toate neamurile precum că insulele Falkland se află în stăpînirea deplină a Prea Sfinţitei Sale Maiestăţi George III, rege al Marii Britanii, al Franţei (sic!)[1] şi al Irlandei..."

Dominaţia spaniolă a durat vreo treizeci de ani. În 1806, cînd metropola avea de înfruntat asalturile lui Napoleon, iar englezii atacau în Argentina, guvernatorul a părăsit pur şi simplu arhipelagul, lăsîndu-l fără nici o cîrmuire. Populaţia a diminuat considerabil, reducîndu-se la cîţiva *gauchos* şi pescari, care nu ascultau de nici o lege.

În 1816, cînd şi-au proclamat independenţa, argentinienii au revendicat insulele *Las Malvinas*, care se aflau în largul ţărmului lor. Au mai trecut cîţiva ani, pînă ce Buenos Airesul a numit ca guvernator pe Louis Vernet, acordîndu-i drepturile exclusive de pescuit în apele înconjurătoare. Aceasta a dus la o ciocnire cu statul care devenise o mare putere în emisfera occidentală — S.U.A. În 1831, trei nave americane, echipate pentru vînătoare de foci, au intrat în apele teritoriale ale Malvinelor. Guvernatorul le-a declarat confiscate, ducînd una dintre ele la Buenos Aires, împreună cu întregul echipaj, căruia i-a intentat proces.

Statele Unite au reacţionat cu mare vehemenţă. Consulul lor la Buenos Aires, George Slacum, a cerut, nici mai mult, nici mai puţin, ca Vernet să fie cel trimis în judecată, sub acuzaţia de piraterie. Bineînţeles, compatrioţii guvernatorului nu s-au grăbit să dea curs acestei pretenţii. În consecinţă, marina militară americană a însărcinat pe comandorul Silas Duncan, căpitanul corvetei „Lexington", „să răzbune ofensa" adusă Washingtonului. Duncan a debarcat în Falklandul de Est, a atacat Puerto de la Soledad, a nimicit puţinele clădiri de acolo, a distrus tunurile şi a aruncat în aer muniţia garnizoanei, luînd apoi şapte „prizonieri" dintre colaboratorii lui Vernet, pe care i-a aruncat, în lanţuri, în cala vasului.

În cele din urmă, americanii au trebuit să elibereze, la Montevideo, în Uruguay, pe cei şapte captivi. Dar, vreme de 53 ani, cererile Argentinei de compensaţii pentru daunele aduse au rămas fără răspuns.

Tunuri contra justiţiei

Aflînd de cele întîmplate, britanicii s-au gîndit că sosise momentul să-şi reafirme pretenţiile asupra Malvinelor (Falkland). În 1833, o navă de război care, nu se ştie de ce, îşi luase numele de la muza istoriei, „Clio", a ajuns în arhipelag. Comandantul a găsit acolo doar vreo 50 soldaţi argentinieni, pe care i-a expulzat, înălţînd apoi drapelul Angliei. Conform doctrinei Monroe, recent proclamată de Statele Unite (1822), nici o ţară din emisfera estică, în primul rînd din Europa, nu avea dreptul să intervină în emisfera occidentală, pe cale militară sau în scop de expansiune teritorială. Orice asemenea act era considerat ca fiind ostil Washingtonului. De data aceasta însă, S.U.A. nu au invocat principiile mai sus-enunţate, ceea ce echivala cu o aprobare tacită a ocupaţiei.

Firește, argentinienii au adresat Londrei un protest viguros. „Dar, scrie Friedrich, lordul Palmerston, primul ministru englez, a lăsat să treacă şase luni înainte de a binevoi să răspundă, pe un ton foarte calm, că insulele aparţin Maiestăţii Sale Britanice. De-a lungul următorului secol şi jumătate, Argentina şi-a reînnoit protestele, în mod sistematic, dar fără nici un efect".

Unul dintre primii englezi care au vizitat Malvinele, în această a doua etapă a dominaţiei britanice, a fost marele naturalist Char-

[1] Henric VI, fiul lui Henric V al Angliei şi nepotul lui Carol VI al Franţei, se încoronase ca rege al acesteia din urmă, la Paris, în decembrie 1431, devenind astfel primul suveran al celor două ţări.

les Darwin, la bordul navei „Beagle". Însemnările sale nu diferă prea mult de cele scrise de Johnson, în veacul precedent: după părerea lui, insulele oferă un spectacol „mizerabil, dezolant și lugubru".

În 1849, arhipelagul a cunoscut o însuflețire neobișnuită. În California se descoperise aur, ceea ce declanșase o adevărată psihoză. Mii de americani de pe coasta de est voiau să-și încerce norocul pe coasta de vest și, pentru a ajunge acolo, recurgeau la mijlocul de transport cel mai ieftin și cel mai rapid de pe atunci — calea mării. Pînă la inaugurarea Canalului Panama aveau să mai treacă 65 ani, așa că singura rută maritimă era cea din jurul Capului Horn, cu escală obligatorie, pentru reparații și aprovizionare, în insulele Falkland.

Locuitorilor nu prea le-a făcut plăcere „invazia" aventurierilor americani. Antrenîndu-se probabil pentru goana după aur, aceștia se dedau la o goană după bunuri pe care preferau să nu le plătească. Autoritățile britanice au arestat, la un moment dat, pe căpitanii a două baleniere, „Hudson" și „Washington", acuzîndu-i că „în cursul a opt luni de braconaj, au ucis un mare număr de porci". Și, din nou, marina militară a Statelor Unite a sărit în ajutorul compatrioților amenințați. Corveta „Germantown", ancorată în apropiere de Port Stanley, și-a îndreptat tunurile de 32 țoli spre clădirea tribunalului, unde se judeca procesul celor doi vînători de balene (pe apă) și de porci (pe uscat). Intimidată, curtea s-a mărginit să-i condamne pe infractori doar la o amendă de cîte o liră sterlină pentru fiecare vietate răpusă.

Poate că magistrații i-ar fi absolvit de orice vină pe acuzați, dacă dolofanele animale care le căzuseră pradă nu ar fi aparținut Companiei insulelor Falkland. Înființată de cîțiva negustori londonezi cu spirit de inițiativă, compania a dobîndit o autorizație din partea reginei Victoria în 1852, pentru „a asigura dezvoltarea economică a coloniei". În arhipelag, s-au adus oi din rasele Cheviot și Southdown, care s-au înmulțit repede. Firma a cumpărat terenuri din ce în ce mai întinse, ajungînd să acapareze aproape jumătate din întreaga suprafață a insulelor. Tot în proprietatea ei se află, pînă în ziua de astăzi, turmele de oi, antrepozitele unde se adună lîna, cargoboturile care o transportă în Anglia și agențiile de desfacere din metropolă.

În 1897, cînd regina Victoria își sărbătorea „jubileul de diamant" (60 ani de la urcarea pe tron), Anglia se afla la apogeul puterii sale. Pe toate hărțile, în toate atlasele, mai bine de un sfert din glob era colorat în așa-numitul roșu imperial, care marca teritoriile de sub dominație britanică. Această expansiune se datora forței fără seamăn a celebrei Royal Navy, o marină militară căreia nimeni nu-i putea disputa întîietatea. Atunci, la sfîrșitul secolului trecut, ea număra 333 unități de mare tonaj.

La capătul primului război mondial, flota britanică tot mai domina întinderile de apă sărată, cu cele 1 350 nave, dintre care 42 cuirasate și crucișătoare grele. În toamna lui 1945, după capitularea Japoniei, Anglia dispunea de 12 mari purtătoare de avioane, 14 cuirasate, 50 crucișătoare, 182 distrugătoare, 226 fregate și 92 submarine, fără a mai pomeni de sute de nave mai mici, de la torpiloare pînă la vedete rapide. La scară mondială, ea se afla pe locul al doilea, după Statele Unite.

Dar nici imperiile, nici flotele lor nu sînt eterne. În 1867, Canada a dobîndit dreptul la autoguvernare. Australia a devenit independentă în 1901, iar Noua Zeelandă în 1907. Trei ani mai tîrziu, Uniunea Sud-Africană a căpătat statutul de dominion. În perioada interbelică, Anglia a reușit să-și păstreze majoritatea posesiunilor, pierzînd totuși, printre altele, Irlanda de Sud. Dar, după cel de-al doilea război mondial, lupta pentru eliberare a popoarelor coloniale și dependente a dus la desprinderea Indiei, Pakistanului și a altor 41 state de sub dominația britanică.

În momentul de față, Anglia este membră a Commonwealth-ului britanic, împreună cu 45 foste posesiuni. Nu mai există decît 13 mărunte teritorii dependente, printre care insulele Malvine (Falkland), Anguilla, Sf. Elena, Virginele, Bermuda, Pitcairn și o porțiune nelocuită din Antarctica.

Royal Navy a mers, în paralel cu imperiul, pe o curbă descendentă. Deși a treia din lume, după cele sovietică și americană, flota principală cuprinde doar 2 portavioane ușoare, 14 distrugătoare, 46 fregate, 12 submarine nucleare, 16 submarine convenționale și 4 submarine dotate cu proiectile atomice. Pînă în 1985, încă 17 unități de suprafață vor fi scoase din uz, iar efectivele se vor micșora cu 10 000 oameni.

CODEXURI DIN SECOLUL XV

ÉVA EÖRY

Corvina, celebra bibliotecă fondată de Matei I Corvin[1], marele rege al Ungariei renascentiste, a constituit subiectul a numeroase lucrări de istorie. După atîtea secole, această minunată colecție de manuscrise, bogat legate, continuă să suscite curiozitatea cercetătorilor. Nu este deloc exagerat să afirmăm că biblioteca creată de suveranul umanist a fost cea mai importantă operă a Renașterii maghiare. Inițial, a fost întemeiată cu scopul de a reuni marile opere ale spiritului uman; caracterul somptuos al legăturii cărților era un semn distinctiv, complementar conținutului lor de valoare universală.

Pentru executarea pieselor din biblioteca sa, regele Matei Corvin a angajat renumiți miniaturiști ai vremii, în special italieni. El a creat la Buda un atelier de legătorie și de înluminare[2]. Manuscrisele, extrem de fin executate, sînt ornate cu miniaturi bogate, cu inițiale admirabil colorate și adesea cu armoariile și chiar cu portretele monarhului și soției sale, Beatrice de Aragon. O caracteristică a volumelor executate în atelierul de la Buda o reprezintă legătura în piele. Decorarea cărților a fost făcută cu desene reprezentînd plante sau cu perle și șnururi, în frumosul stil al Renașterii. Din cele 160 manuscrise recenzate pînă în prezent, o sută sînt legate în acest fel.

Nu se știe exact cînd anume a ordonat regele să se înceapă colecționarea sau recopierea acestor cărți. Ceo mai veche informație de care dispunem coboară la 1471. Este vorba despre o scrisoare a suveranului, în care își mărturisește interesul pentru lucrările executate mai ales în celebrele ateliere de artă ale Florenței. De aceea el trimitea de grabă un emisar la Florența, cu singura misiune de a cumpăra cărți. Această scrisoare atestă și faptul că, în acea epocă, la Curtea maghiară lucra un miniaturist.

Colecționatul cărților nu reprezenta numai un divertisment pentru monarh. El urmărea, de fapt, să introducă în Ungaria artele și cultura Renașterii. Căsătoria sa cu Beotrice de Aragon trebuie să fi dat un nou impuls dorinței lui de a-și lărgi biblioteca, pe care o voia comparabilă cu celebra bibliotecă a familiei de Aragon. Începînd din acel moment, ornamentele simple ale manuscriselor anterioare au cedat locul unei decorații somptuoase, în care figurau noi simboluri dragi lui Matei Corvin: clepsidra, stupul, dragonul, inelul, fîntîna, butoiul, astrolabul etc.

Numărul exact al volumelor care aparțin bibliotecii nu se poate stabili decît cu aproximație. Nu de mult, cîteva exemplare, absolut necunoscute, au fost descoperite în Biblioteca Vaticanului. Cele mai recente estimări evaluează volumele Corvinei la 2 000-2 500. Cît despre conținut, biblioteca își propunea să oglindească toate științele timpului: alături de geografie, astronomie, matematici, medicină, arhitectură, artă militară, se aflau aici numeroase opere ale autorilor și filozofilor antichității grecești și latine.

După moartea regelui Matei I Corvin, biblioteca a fost treptat amputată, procesul de dezagregare survenind foarte repede. La începutul domniei lui Vladislav II (1490-1516), care i-a succedat lui Matei Corvin, în atelierele Florenței existau încă multe volume, în curs de executare pentru Curtea Ungariei. Dar țara ajunsese la o asemenea sărăcie, încît aceste cărți nu aveau să mai intre niciodată în biblioteca Corvina, din lipsă de bani. Curînd, s-a închis și atelierul din Buda. Istoricii de la începutul sec. XVI menționau starea de deteriorare a bibliotecii, unde valoroase volume, acoperite de colb și murdărie, căzuseră pradă insectelor. Aceste știri au atras la Buda numeroși umaniști străini, în special vienezi, care, cunoscînd valoarea acestor manuscrise, s-au străduit să-și însușească cît mai multe cu putință. Era începutul „diasporei" comorilor din biblioteca Corvina. În 1541, cînd Soliman II a ocupat Buda, autoritățile otomane au declarat manuscrisele pradă de război. În jurul anului 1877, sultanul Abdul Hamid II a restituit Ungariei aproape jumătate din cele 46 volume cîte se găsesc astăzi în țară. Altele se păstrează în 44 biblioteci din 41 orașe, aflate în 13 țări.

[1] Fiu al voievodului Transilvaniei și guvernator al Ungariei, românul Iancu de Hunedoara, regele Matei Corvin (1456-1490) a dus o politică antiotomană.

[2] Împodobirea cărților cu miniaturi, viniete, litere colorate.

Concursul

Magazin istoric XV

15 + 1

Răspunsurile la întrebări

1) Pentru integritatea și independența României
2) Crearea P.S.D.M.R., partidul revoluționar al muncitorilor din România
3) Malatky, Bruck, Prievidza, Bánovce
4) Mihail Kogălniceanu
5) Berlin, Londra
6) Leningrad
7) „Zeița de la Vidra"
8) Decorarea Bucureștilor cu „Crucea de război franceză"
9) **Istoria otomană (Incrementa atque decrementa aulae othomanicae)**
10) China
11) A. Toynbee
12) N. Bălcescu și A.T. Laurian
13) Unirea Principatelor
14) 1873 (s-au luat în considerare și alte variante de răspuns — ex. 1870, 1871)
15) Dimitrie Onciul
16) Biblioteca Bodleiană

DIN NOU DESPRE „CAZUL TILEA" (III)

Prof. dr. DAVID BRITTON FUNDERBURK,
Campbell University, Buies Creek, North Carolina—Statele Unite

În zilele care au urmat ocupării Cehoslovaciei [martie 1939], România a continuat să facă presiuni asupra guvernelor englez și francez, pentru obținerea unui angajament privind ajutorul militar în caz de nevoie. Printr-un memorandum al lui Tilea, din 20 martie, guvernul român a exprimat necesitatea ca Anglia și Franța, „la inițiativa lor, să arate clar, într-o formă foarte precisă, că nu admit noi schimbări ale granițelor și ale situației din Europa și că sînt hotărîte să ne dea ajutor cu întreg potențialul lor militar, pentru a ne apăra frontierele." La 1 aprilie, regele Carol l-a întrebat pe ministrul englez la București de ce România n-a fost inclusă în garanția acordată Poloniei, avînd în vedere făgăduielile de susținere făcute anterior de englezi. În cursul aceleiași zile, guvernul român a repetat că este hotărît să se apere, pledînd în același timp pentru a fi „sprijinit printr-o declarație de asistență franco-engleză".

Eforturile diplomatice făcute de români pentru a obține o declarație engleză referitoare la planurile și propunerile discutate s-au intensificat în jurul datei de 10 aprilie. Alexandru Cretzianu, secretar general în Ministerul de externe român, a fost trimis la Londra în misiune specială, cu scopul de a obține din partea Angliei o garanție, fără condiții și cît mai repede posibil. Într-o întîlnire cu Halifax, pe data de 10 aprilie, Cretzianu a exprimat dorința României de a obține o garanție imediată, fără a mai fi necesar pentru aceasta, așa cum se condiționase anterior, ca Polonia să fie de acord să dea și ea garanții României. El a mai făcut observația că tratatul polono-român, deja în vigoare, se referea la asistență împotriva oricărui agresor, și că o declarație engleză ar trebui să vină înaintea viitoarelor tratative cu Polonia. Asemenea tratative polono-române se prelungeau în timp, iar timpul era esențial, atît ca factor de descurajare pentru germani, cît și în legătură cu călătoria lui Gafencu la Berlin, programată pentru data de 18 aprilie.

Garanția este devansată

Ministrul afacerilor externe, Gafencu, avea motive să se teamă că Germania plănuia să-i dea României o garanție politică, în schimbul unor concesii economice suplimentare. Întrucît invitația adresată de von Ribbentrop lui Gafencu nu putea fi refuzată, iar convorbirile urmau să aibă loc într-o atmosferă de intimidare, o garanție engleză anunțată imediat putea servi în vederea întăririi poziției României la întîlnire. România spera că acordarea garanției de către Anglia ar putea împiedica alte presiuni germane, sprijinind puterea de a negocia a lui Gafencu în cursul ședерii sale la Berlin. Asupra acestui punct, francezii stăruiau ca acțiunea să fie întreprinsă imediat. O garanție engleză similară cu aceea acordată Poloniei ar fi servit la ridicarea moralului românilor, precum și ca o punere în gardă a oricărui agresor potențial.

Românii aveau puncte de vedere precise cu privire la tipul de ajutor și garanție pe care îl doreau. Ei preferau o garanție unilaterală, similară celei acordate Poloniei, și care să nu fie condiționată de ajutor polonez sau sovietic. Datorită neîncrederii inspirate de politica ministrului de externe polonez, românii voiau ca garanția engleză să nu fie nicidecum dependentă de un angajament asemănător luat de Polonia. Totodată, măsura trebuia prezentată ca fiind inițiată și oferită spontan de Anglia, astfel încît să se poată explica germanilor că era ceva ce nu fusese cerut. Potrivit instrucțiunilor regelui Carol II, Cretzianu a comunicat guvernului englez că asistența militară ar trebui să stipuleze un atac englez asupra „Germaniei pe uscat, pe mare și în aer și, totodată, dacă este posibil, să fie trimise României, prin Dardanele, avioane, piloți, mecanici și tunuri antiaeriene, precum și divizii engleze și franceze". Din punctul de vedere al lui Cretzianu, una dintre chestiunile cele mai importante era cum și în ce măsură ar fi putut Anglia să ajute România cu armament.

Documente datate anterior lui 18 aprilie arată că Anglia plănuise să acorde o garanție României și că România încercase să o obțină. Totuși, faptul că ea a fost acordată pe 13 aprilie deci cu cîteva zile înainte de data la care Anglia intenționase de fapt să o anunțe, s-a datorat unor considerente de ordin internațional. Cel mai semnificativ eveniment a fost anexarea Albaniei de către Italia[1], iar apoi amenințarea care plana asupra Greciei, unde se aștepta o invazie a armatei italiene. Cea mai importantă influență internațională asupra Angliei, pentru a lua o hotărîre imediată în privința acordării unei garanții României, au fost însă apelurile franceze în acest sens.

Rapida ocupare a Albaniei de către italieni, la 7 aprilie, și informațiile ulterioare care semnalau o acțiune italiană împotriva Greciei, pornită din Albania, i-au îngrijorat mult pe englezi. Amenințarea la adresa acestei țări mediteraneene, implicînd interese și priorități tradiționale engleze, a fost imediat socotită veridică în Anglia. În fapt, atacul italian asupra Albaniei și implicațiile lui pentru Grecia au dus la garanțiile acordate guvernului grec de către Anglia, la 13 aprilie. Problema greacă a devenit preocuparea imediată cea mai importantă a guvernului englez. Englezilor le-au parvenit unele informații despre o invazie italiană asupra insulei grecești Corfu, proiectată să aibă loc între 10 și 12 aprilie. Ideea acordării de garanții Greciei a fost întărită la 9 aprilie, cînd atașatul militar grec de la Roma a aflat despre un atac asupra insulei Corfu, plănuit de italieni. Primul ministru grec i-a furnizat aceeași informație lui Sir Sydney Waterlow, ambasadorul englez la Atena, cerînd să-i fie aduse de urgență la cunoștință intențiile engleze.

Odată luată hotărîrea de a se garanta independența Greciei, era necesar ca ea să fie anunțată cît mai repede și anume în ședința din 13 aprilie a Camerei Comunelor, convocată tocmai ca urmare a amenințării unei eventuale invazii italiene. Scopul acestei ședințe a Camerei Comunelor a oferit guvernului francez ocazia de care avea nevoie, pentru a insista ca englezii să includă și România în garanția propusă pentru Grecia.

Cum am mai arătat, Anglia proiectase deja să extindă garanția și asupra României.

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1978.

Trupele fasciste italiene invadează Albania (7 aprilie 1939)

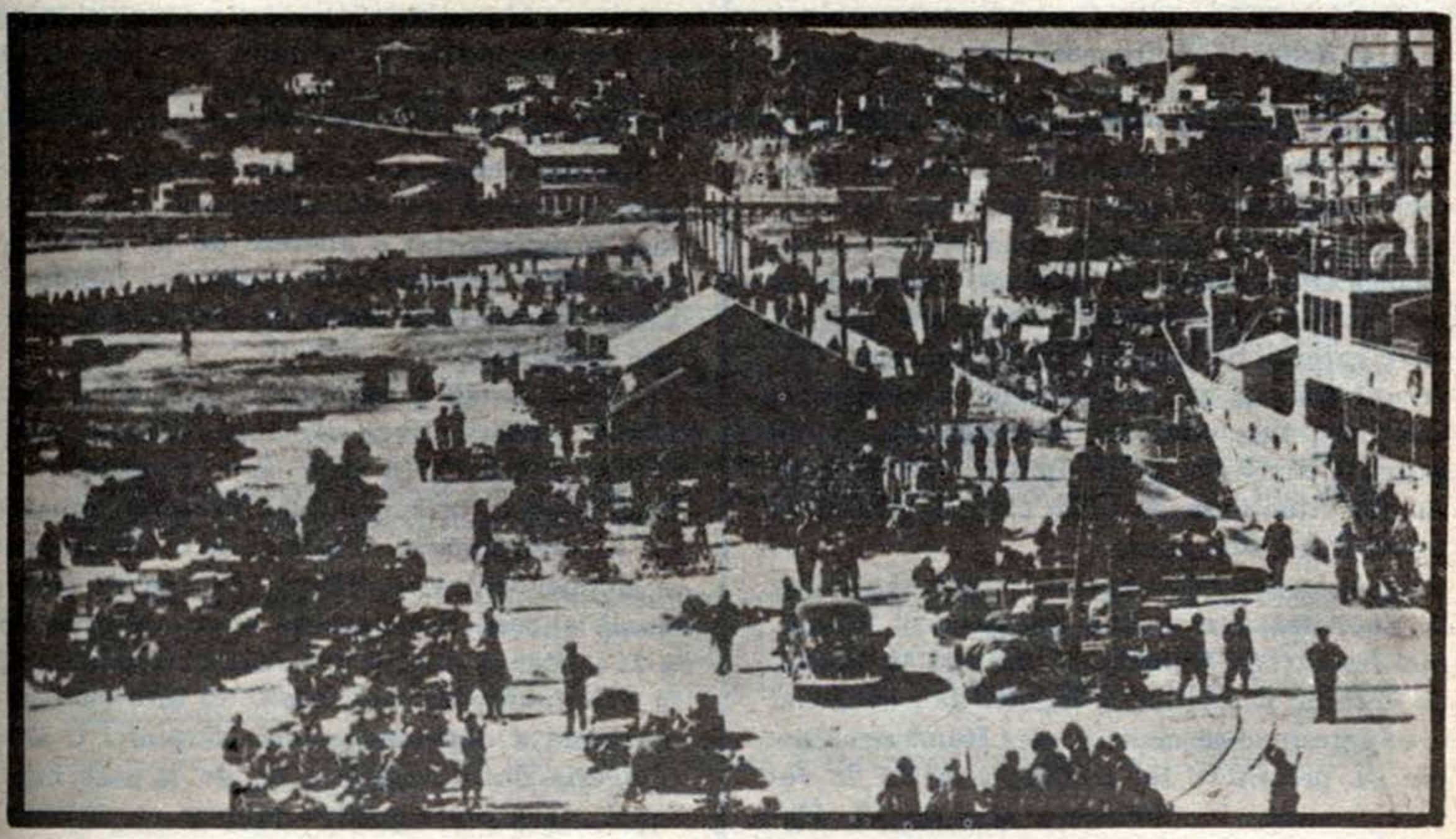

dar cu aproximativ o săptămînă mai tîrziu; francezii însă puneau mare preţ pe realizarea imediată a acestei acţiuni. Aşadar, poziţia guvernului francez a fost un factor de primă importanţă în luarea de către englezi a hotărîrii din 13 aprilie de a include România în declaraţia din Parlament a lui Chamberlain. Primul ministru francez, Edouard Daladier, a fost cel care i-a îndemnat pe francezi să facă presiuni asupra Angliei pentru includerea României, împreună cu Grecia, în discursul premierului britanic din 13 aprilie în Parlament. După cum spunea Tilea, în ziua aceea „intervenţia lui Daladier a fost hotărîtoare pentru Chamberlain".

Apelurile franceze au cuprins trei demersuri diferite. Guvernul francez le-a cerut englezilor să facă o demonstraţie de unitate, dînd o declaraţie identică pentru sprijinirea României, ca un *quid pro quo* [echivalent] al susţinerii Greciei de către Franţa şi avînd în vedere necesitatea presantă de a se acorda fără întîrziere garanţii României ameninţate. În primul rînd, ceea ce voia guvernul francez era să apară în acord total cu englezii în faţa ameninţării Balcanilor de către nazişti şi fascişti. André Charles Corbin, ambasadorul francez la Londra, a discutat neoficial cu Halifax, la 12 aprilie. Corbin a spus că Franţa era preocupată cu precădere de România, după cum Anglia avea relaţii mai strînse cu Grecia. El a sugerat ca Franţa şi Anglia să facă declaraţii identice, prin care să se acorde garanţii atît Greciei, cît şi României. La 13 aprilie, Corbin i-a arătat lui Daladier necesitatea ca ambele naţiuni occidentale să ducă în această problemă aceeaşi politică. La rîndul său, Corbin fusese mereu presat de ministrul român la Londra să menţină prezent cazul României, atît în faţa conducătorilor englezi, cît şi a celor francezi.

În al doilea rînd, francezii cereau ca Anglia să le facă şi ea o favoare, devansînd data acordării garanţiei României. În dimineaţa zilei de 13 aprilie, Daladier a arătat că francezii susţinuseră Anglia în privinţa Greciei, care nu era situată într-o zonă vitală pentru Franţa. El a menţionat apoi că, deşi nu avea nici un pact cu Grecia, Franţa era gata să ofere garanţii acestei ţări mediteraneene. Guvernul francez era încredinţat că englezii îi vor face, la rîndul lor, concesia să acorde garanţii României la 13 aprilie, de vreme ce Anglia intenţiona, în orice caz, să procedeze astfel după cîteva zile.

În al treilea rînd, apelul francez se referea la necesitatea acordării de garanţii României înainte ca Gafencu să meargă la Berlin, pe data de 18 aprilie, şi înainte de a avea loc vreo agresiune germană contra României. Corbin i-a prezentat lui Halifax punctul de vedere francez, în dimineaţa zilei de 13. Halifax a informat apoi cabinetul englez, care a inclus garantarea independenţei române în declaraţia sa parlamentară.

Alţi factori care nu puteau fi trecuţi cu vederea includeau îndemnurile celor ce făceau parte din guvernul englez, cît şi ale acelora din afara lui. Principalele personalităţi care cereau insistent lui Chamberlain şi cabinetului englez să acorde garanţii României erau conducători ai Partidului Laburist şi Amiralitatea. Clement Attlee, Hugh Dalton şi Arthur Greenwood i-au prezentat lui Chamberlain, în dimineaţa zilei de 13, mesajul Partidului Laburist. Amiralitatea, preocupată de aprovizionarea cu petrol din România, şi-a manifestat, de asemenea, îngrijorarea în faţa cabinetului. Aşadar, presiunile sau preocupările interne, ca şi acelea internaţionale, au contribuit la grăbirea de către Anglia a datei acordării garanţiei.

O abatere de la practica britanică

La 13 aprilie 1939, primul ministru englez, Neville Chamberlain, în Camera Comunelor, şi ministrul de externe englez, vicontele Halifax, în Camera Lorzilor, au anunţat garanţia astfel: „De aceea, profit de ocazie pentru a spune în numele lor [miniştrilor] că guvernul Maiestăţii Sale acordă cea mai mare importanţă evitării tulburărilor prin forţă sau ameninţare cu forţa a *statu-quo*-ului în Mediterana şi în Peninsula balcanică. În consecinţă, ei [membrii guvernului] au ajuns la concluzia că, în eventualitatea întreprinderii oricărei acţiuni care ar ameninţa în mod clar independenţa Greciei şi a României şi căreia guvernele grec sau român ar socoti vital să-i reziste cu propriile lor forţe naţionale, guvernul Maiestăţii Sale se va simţi obligat să dea de îndată guvernului grec sau celui român, după cum va fi cazul, tot sprijinul ce-i stă în putinţă".

Garanţia engleză acordată Greciei şi României, împreună cu cea anterioară dată Poloniei, a reprezentat o abatere de la „practica şi tradiţiile normale" ale Angliei, ea luîndu-şi astfel angajamente ferme de sprijinire a unor ţări europene.

Forma finală a garanţiei, aşa cum a fost făcută publică, avea — după părerea unor istorici români şi a unor surse româneşti — două aspecte principale: un caracter unilateral şi condiţionarea ei numai de o ameninţare a independenţei României. Acordarea unilaterală elibera România de orice obligaţie de a da asistenţă Angliei pe bază de reciprocitate, în eventualitatea unui atac. Cu alte cuvinte, România a obţinut garanţia fără nici o altă obligaţie decît hotărîrea ei, de la sine înţeleasă, de a lupta pentru propria sa apărare.

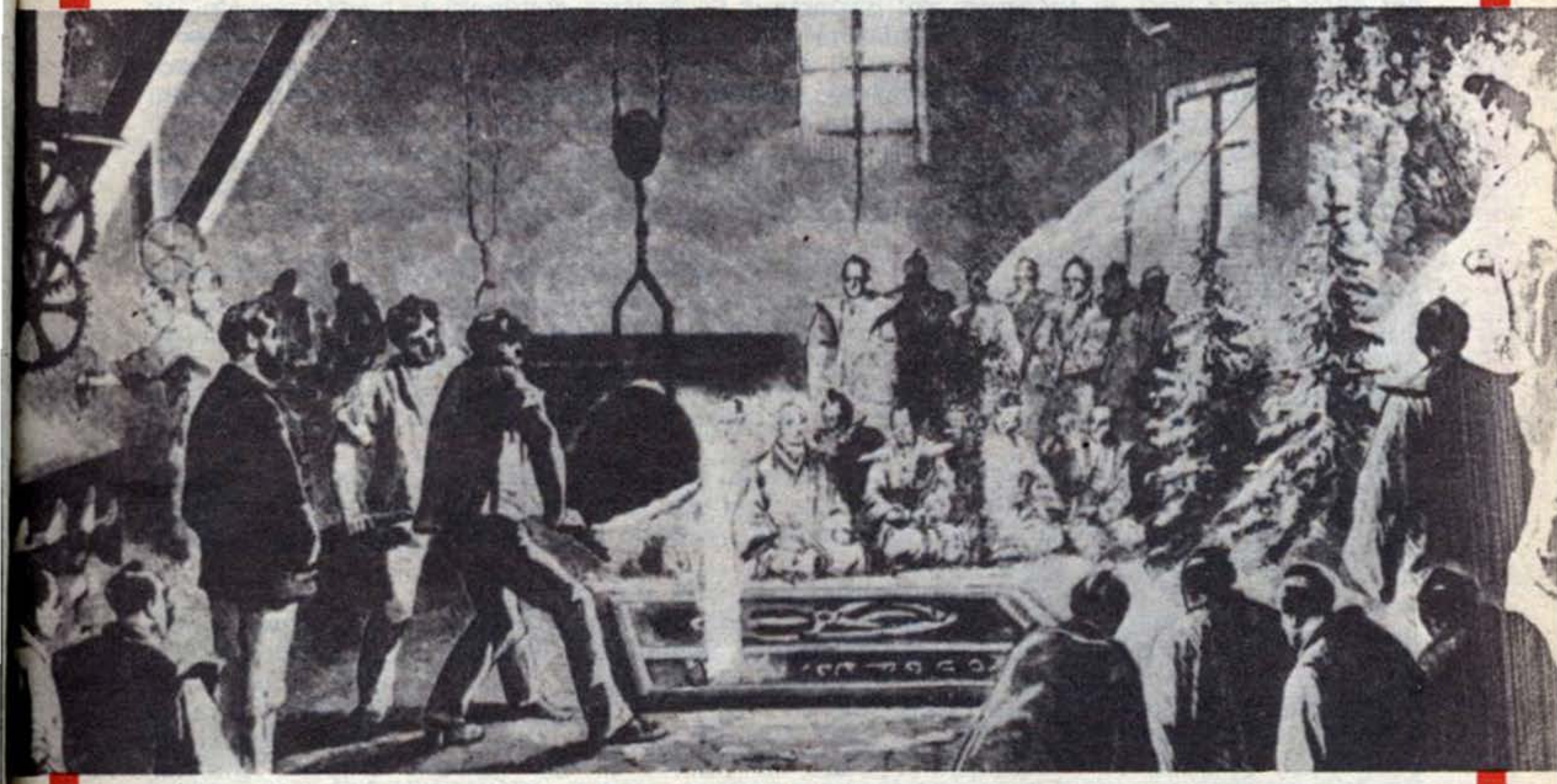

EPOCA MEIJI — restauraţie sau revoluţie?

ANDREI BUSUIOCEANU

La începutul secolului XIX, marile puteri europene, absorbite de expansiunea lor în alte zone ale Asiei, mult mai promiţătoare şi mai întinse, au considerat cele patru insule japoneze — Honshu, Shikoku, Kyushu şi Hokkaido — o ţară mică şi săracă, care nu prezenta interes. La mijlocul veacului însă, ele nu au mai acceptat politica de autoizolare a Japoniei, socotită mult timp o zonă inaccesibilă, şi i-au impus, sub presiune militară, tratate comerciale. La scurt timp după contactul cu pretenţiile occidentalilor, Japonia a înţeles că mijloacele sale de apărare, îmbătrînite de atîta izolare, nu aveau şanse de izbîndă. Soluţia adoptată de niponi a fost extrem de pragmatică: acceptarea creatoare, în funcţie de interese, a ideilor gîndirii moderne.

La mijlocul sec. XIX, populaţia arhipelagului se ridica la cca. 34 milioane locuitori, răspîndiţi pe 350 000 km² de relief predominant muntos, cu seismicitate puternică. Numai 16 la sută din suprafaţa ţării era cultivabilă. În ultimii ani ai şogunatului[1], 84 la sută din populaţie practica agricu tura. Clima oceanică, cu frecvente taifunuri, întregeşte

[1] Timp de aproape opt secole (XII-XIX), în Japonia a funcţionat un sistem de conducere cu două capete: şogunul, care exercita, de fapt, puterea în stat, şi împăratul, avînd doar rolul de suveran nominal. Vezi şi *Magazin istoric*, nr. 2/1979.

În imagine: experţi europeni fac o demonstraţie tehnică în faţa japonezilor.

tabloul condiţiilor ce impuneau japonezilor o mare adaptabilitate şi o deosebită inventivitate.

Marea nobilime niponă *(daimyo)* cuprindea trei compartimente sociale: a) *fudai* (vasali ereditari), care reprezentau marea masă a nobilimii, fiind descendenţii celor care recunoscuseră supremaţia familiei şogunale Tokugawa înainte de anul 1600 (deşi deţineau feude mici, ei jucau un rol important în politica şogunală şi participau efectiv la conducere); b) *shimpan*, ramuri colaterale ale familiei Tokugawa[1], mult mai independente faţă de şogun, deţinătorii unor mari domenii *(hanuri)*, dar excluşi de la guvernare; c) *tozoma*, posesorii unor terenuri întinse, aflate în zone periferice ale arhipelagului nipon (unii dintre ei nutreau sentimente tradiţional ostile faţă de şogunat).

Samuraii, casta războinică, reprezentau *mica nobilime*, cuprinzînd 5-6 la sută din populaţie. Ei aveau diverse profesii, chiar comercianţi şi oameni de afaceri, şi beneficiau de rente ereditare. Posedînd o pregătire intelectuală superioară, samuraii s-au dovedit foarte receptivi la nou.

Ţărănimea, organizată într-un fel de obşti săteşti aservite, ducea o viaţă deosebit de grea. După o formulă de epocă, nu era lăsată nici să trăiască, nici să moară, pentru că era absolut necesară. Legaţi de glie, ţăranii datorau seniorilor 40 la sută din recolta obţinută. De asemenea, plăteau nenumărate impozite, pînă şi pe numărul de ferestre. La mijlocul sec. XIX, în rîndurile ţărănimii se înregistrează o diferenţiere socială, ceea ce facilitează îmburghezirea unora şi pauperizarea celor mai mulţi, fenomen care a provocat nenumărate răscoale.

Negustorii erau profund dispreţuiţi în Japonia sec. XIX. Trebuiau să poarte veşminte distincte şi să locuiască în afara cartierelor rezervate samurailor. Pe măsură ce schimburile comerciale s-au intensificat şi viaţa urbană s-a dezvoltat, puterea economică a negustorilor a crescut foarte mult.

Robii, numiţi *eta*, reprezentau numai 2 la sută din populaţie.

Datorită în mare parte păcii interne stabilite de şogunatul Tokugawa, economia niponă era relativ avansată, baza ei constituind-o agricultura. Viaţa urbană s-a dezvoltat: Edo avea, la începutul sec. XIX, un milion de locuitori, urmat de alte două oraşe foarte mari, Osaka şi Kyoto (Capitala de vest). Pe scurt, Japonia a înregistrat o înflorire a forţelor de producţie, dar beneficiarii nu au fost nobilii, legaţi de producţia de orez şi cheltuindu-şi banii la Curte; ei au pierdut treptat puterea economică, făcînd tot mai mari datorii la negustori şi cămătari. Pasul următor, pierderea puterii politice, era iminent.

Un pescar — înalt demnitar

În 1811, şogunatul a înfiinţat o instituţie care se ocupa exclusiv cu traducerea celor mai semnificative lucrări ale culturii moderne. Şcoli cu profil asemănător s-au creat şi pe domeniile nobililor tozoma. Ideile astfel răspîndite au jucat un rol important în istoria zbuciumată a Japoniei din a doua jumătate a sec. XIX.

Perioada dintre anii 1853, cînd a apărut prima escadră americană în rada unui port japonez, şi 1867, cînd a început epoca Meiji, este cunoscută în istoria Japoniei sub numele de *bakumatsu (bakufu* = şogunat, *matsu* = sfîrşit), adică sfîrşitul şogunatului. În 1853, ca un semn evident de slăbiciune, şogunul a făcut apel — pentru prima oară după 250 ani — la toţi daimyoii, pentru a-i consulta în legătură cu pretenţiile americanilor. Cei mai mulţi dintre nobili au răspuns negativ la consultarea făcută de şogun. Totuşi, în anul următor, tratatele comerciale cu americanii s-au încheiat. Încă de la prima presiune mai serioasă a străinilor, în timpul tratativelor cu comandorul american Matthew Perry, din 1854, japonezii şi-au dovedit capacitatea de adaptare la situaţii noi şi ingeniozitatea ieşită din comun. Tratativele s-au purtat în olandeză. Japonezii s-au folosit în secret de serviciile unui pescar autohton, care ştia limba engleză. Îmbrăcat ca un demnitar, pescarul a participat la masa tratativelor, facilitîndu-i şogunului cunoaşterea exactă a pretenţiilor americane. Prin tratatul comercial semnat la Kanagawa, niponii au deschis navelor S.U.A. numai două porturi, Shimoda şi Hakodate, de mică importanţă.

În acest prim moment de contact cu lumea capitalistă dezvoltată, în întreaga ţară şi mai ales în sudul ei, exista o stare revoluţionară. Începînd de la daimyo şi pînă la ultimul ţăran, toţi erau nemulţumiţi de politica şogunală, care le îngrădea libertatea de mişcare. Între 1783 şi 1787 avuseseră loc numeroase răscoale ţărăneşti, provocate mai ales de foametea care bîntuia în întreaga ţară, iar anii 1850-1870 au înscris un uriaş val de mişcări antifeudale.

Mai ales cinci dintre marile domenii (hanuri) au reuşit să-şi modernizeze structurile economice, dezvoltîndu-se în tipare capitaliste şi asigurîndu-şi astfel superioritatea asupra şogunului, înglodat în datorii. Este vorba despre hanurile Satsuma şi Hizen din insula Kyushu, Choshu, în extremitatea vestică a insulei Honshu, Tosa, în sudul insulei Shikoku, şi Mito, la 100 km nord de Edo.

---

[1] Perioada Tokugawa (1603-1867), începută prin guvernarea şogunului Ieyasu Tokugawa, a adus restabilirea unităţii imperiului, pentru o vreme îndelungată, şi promovarea comerţului interior.

În continuarea acțiunilor sale de cedare, șogunul a chemat la Curtea sa din Edo reprezentanți ai shimpanilor, care adesea aveau păreri opuse lui. Ei s-au lansat în intrigi, lupte pentru putere și pentru moștenirea șogunatului. În același timp, fudaii, vasalii ereditari, pînă atunci singurii admiși la Curte, s-au considerat nedreptățiți, aruncîndu-se în vîltoarea intrigilor și a asasinatelor politice, foarte frecvente, dealtfel, în întreaga istorie a Japoniei. Aceste aspecte au contribuit și mai mult la deteriorarea instituției șogunale.

Campionii luptei antișogunale

Conștient de raportul exact de forțe, regimul șogunal era înclinat spre deschiderea Japoniei. Coaliția națională, respectiv schimpanii și tozoma, era izolaționistă, cel puțin în teorie. Ea și-a îndreptat privirea spre curtea împăratului, suveranul nominal, ca simbol de rezistență împotriva monopolului șogunal asupra puterii politice. În 1858, consulul Townsend Harris, trimis oficial al guvernului Statelor Unite, l-a convins pe șogun că este preferabil un nou tratat cu americanii, înainte ca japonezii să fie forțați să accepte unul cu Marea Britanie, așa cum procedase aceasta din urmă în China. Prin tratat, s-au stabilit: deschiderea porturilor Kanagawa și Nagasaki, schimb de ambasadori între cele două țări, taxe vamale moderate, privilegiu extrateritorial pentru cetățenii americani. În același timp, S.U.A. trebuiau să pună la dispoziția Japoniei nave, armament și experți. La scurt timp, niponii au încheiat tratate similare cu Olanda, Rusia, Marea Britanie și Franța. Angliei i s-au deschis două porturi, în care aveau acces și navele americane, Kanagawa și Nagasaki, Rusiei — Shimoda, Hakodate și Nagasaki, iar Olandei și Franței — Kanagawa, Shimoda, Nagasaki și Hakodate. Fiind niște tratate inegale, străinii au realizat mari profituri în Japonia, mai ales din schimbul aur-argint. Scurgerea rapidă a aurului japonez ca și cererea mare de mătase și ceai au provocat puternice fluctuații ale prețurilor. Pătrunse pe piața niponă, mărfurile străine au ruinat industriile autohtone respective, provocînd mari dificultăți economice și accentuarea crizei politice.

Cum împăratul nu a aprobat Tratatul din 1858, șogunatul s-a văzut nevoit să treacă din nou la o conducere autoritară. În 1863, campionii luptei antișogunale, hanurile Choshu și Satsuma, au pornit la acțiuni fățișe împotriva străinilor. După asasinarea-cîtorva dintre ei, s-a trecut la bombardarea navelor străine sosite în porturile japoneze. Într-un răstimp extrem de scurt, flota marilor puteri a distrus instalațiile strategice de pe coastele celor două hanuri. Marile puteri au cerut despăgubiri așa de mari nu hanurilor Choshu și Satsuma, ci șogunului, care deținea monopolul politicii externe, încît acestea nu se puteau plăti. S-a oferit ca alternativă reducerea taxei de import de la 20 la 5 la sută, ceea ce a avut un efect negativ asupra evoluției economice a Japoniei, dar a grăbit declanșarea revoluției împotriva șogunatului. Ea a început în hanul Choshu, unde Takasugi Shinsaku organizase puternica armată de chiheitai, adevărată armată revoluționară în care predominau elementele țărănești. În anul 1865, șogunul s-a hotărît să-și trimită acolo trupele, pentru a-i supune pe rebeli; a fost necesar nu mai puțin de un an pentru a-și aduna toate forțele, care au angajat lupta în iulie 1866. Armata populară din Choshu a înfrînt categoric armata șogunului, care a și murit în august același an, fiind înlocuit de Tokugawa Keiki, fiul daimyoului din hanul Mito, prieten al hanurilor din sud-vest, care și-a retras armata.

În februarie 1867, împăratul Komei a murit. L-a urmat la tron fiul său Mutshuhito, în vîrstă de 15 ani. Tinerii samurai din clanurie sud-vestice ale țării, care controlau acum treburile politice, l-au determinat pe șogun, și el neinteresat în rezistență, să abdice. La 3 ianuarie 1868, împăratul a proclamat preluarea puterii și abolirea șogunatului.

Conducerea era exercitată de un grup restrîns de samurai din clanurile sud-vestice și de cîțiva demnitari de la Curte, cu vederi înaintate. Evenimentul este cunoscut în istorie sub numele de „restaurația Meiji". Unii cercetători traduc acest cuvînt prin „cîrmuire luminată", de la *Mei* = lumină. De fapt, *Mei* și *Ji* sînt două particule sacre, atașate numelui împăratului, după o veche tradiție chineză, moștenită de japonezi.

Statutul samurailor

Purtători ai ideii că talentul este superior originii sociale, conducătorii Japoniei din anul 1868 au îmbrățișat concepții revoluționare. La 14 martie 1869, s-a difuzat o proclamație solemnă, confirmare a reîntoarcerii la puterea imperială. Ea cuprindea, printre altele, următoarele puncte: a) principalele probleme de stat vor fi discutate public, hotărîrile luîndu-se numai în cadrul unor mari adunări deliberative; b) în adoptarea deciziilor de interes public, nu se va face distincție între membrii claselor superioare și cei ai claselor de jos ale societății; c) se vor acumula cunoștințe dobîndite de la alte națiuni, asigurîndu-se astfel bunăstarea imperiului; d) populația este invitată să-și urmeze vocația naturală.

În cadrul modernizării politice, economice şi militare a arhipelagului, noii guvernanţi au considerat drept măsuri indispensabile supunerea nenumăratelor hanuri şi abolirea sistemului feudal de stratificare socială. În martie 1869, noii conducători i-au convins pe daimyoii tozoma din cele patru hanuri să restituie domeniile lor împăratului. Majoritatea nobililor s-au simţit apoi obligaţi să îi imite, iar cei care nu au făcut-o de bunăvoie au fost siliţi cu forţa armelor. Numiţi guvernatori ai vechilor hanuri, daimyoii primeau sub formă de salariu a zecea parte a veniturilor la care renunţaseră. Doi ani mai tîrziu, o reformă şi mai radicală a desfiinţat definitiv feudele, ţara fiind împărţită în prefecturi aflate sub controlul direct al Capitalei. Daimyoii nu mai păstrau nimic din vechile privilegii. Primeau de la stat indemnizaţii, ceea ce asigura împăratului docilitatea interesată a seniorilor decăzuţi.

Mai dificil de reglementat s-a dovedit a fi statutul samurailor. Încă din 1866, în hanul Choshu se luase iniţiativa de a-i amesteca cu elemente ţărăneşti în grupe de puşcaşi, ceea ce spulberase mitul lor de clasă războinică şi asigurase victoria asupra şogunatului. În 1869, rentele lor ereditare s-au redus la jumătate. În 1871, s-a decretat egalitatea în faţa legii a tuturor cetăţenilor, inclusiv a robilor. Doi ani mai tîrziu, guvernul a instituit serviciul militar obligatoriu. În armată, organizată după model francez, apoi german, au fost recrutaţi ţărani. În 1873, samuraii au fost obligaţi să renunţe la spadă, pînă atunci semnul distinctiv al statutului lor social privilegiat. Tot atunci, rentele lor ereditare au fost convertite în salarii, mai mici decît rentele. În cadrul noului regim, samuraii, datorită educaţiei lor alese şi experienţei politice, şi-au rezervat totuşi întreaga putere în stat. Ei au furnizat cadrele armatei, marinei şi poliţiei, instituţii cărora le-au conferit un mare prestigiu. Unii au intrat în viaţa culturală punîndu-şi amprenta asupra pulsului societăţii nipone. Mulţi dintre ei nu au reuşit să se adapteze, coborînd vertiginos treptele sociale. Nealiaţi şi acum cu ţărănimea, ei au fost înfrînţi definitiv de armata nouă a statului, în care predominau elementele ţărăneşti.

Viermi de mătase şi căi ferate

Pe plan economic, japonezii nu au acceptat decît foarte rar creditul străin. În schimb, au acordat salarii foarte mari experţilor străini, pentru ca astfel să fie la curent cu cele mai noi cuceriri ştiinţifice ale lumii.

Avîntul economic rapid al Japoniei a mai avut o bază specifică: sericicultura care, în deceniul al şaptelea al sec. XIX, a cunoscut o dezvoltare fără precedent, după ce, în Europa, o molimă distrusese culturile de viermi de mătase. În plus, perfecţionări autohtone au asigurat Japoniei un loc important în lume în exportul de mătase, ceea ce a contribuit la crearea unei balanţe comerciale active.

Industrializarea ţării, cel mai spectaculos aspect al epocii Meiji, a fost înfăptuită în următoarele condiţii: a) participarea masivă a statului, prin subsidii şi ca întreprinzător, în domeniile industrial şi bancar; în 1880, statul a vîndut industriaşilor numeroase întreprinderi din proprietatea sa, la preţuri incredibil de reduse; b) predominarea marelui capital particular, investit în întreprinderi capitaliste gigantice; unele dintre ele descindeau din marile case comerciale ale perioadei şogunatului, cele mai multe însă au luat fiinţă în primii ani ai epocii Meiji, cu sprijinul substanţial al guvernului; c) abundenţa mîinii de lucru, salarii mici, condiţii mizere de muncă; d) existenţa a numeroase întreprinderi mici, aproape lipsite de capital, dotate cu mijloace tehnice învechite, bazate în principal pe munca membrilor familiei; e) îngustimea pieţei interne, din cauza vieţii de mizerie a maselor şi, în consecinţă, setea de pieţe externe: f) puternice tendinţe expansioniste şi militariste.

Guvernul a acordat o atenţie specială industriei grele: a crescut producţia de cărbune, fontă, oţel, energie electrică. Dacă în 1872 a intrat în exploatare prima cale ferată Tokio-Yokohama, în 1900 reţeaua de căi ferate depăşea 4 500 km, dintre care 1 000 erau proprietate de stat. Începînd din anul 1880, oraşele au fost legate între ele prin reţea telegrafică, iar mai tîrziu prin reţea telefonică.

Cum am putea caracteriza deci începutul epocii Meiji? Ca o simplă restauraţie a puterii imperiale sau ca o revoluţie burgheză? Toate elementele aduse mai sus în discuţie constituie argumente ale faptului că în Japonia anului 1867 a început o revoluţie burgheză: puterea de stat a nobilimii feudale a fost înlocuită cu cea a burgheziei, relaţiile de producţie feudale cu cele capitaliste.

Aşa cum arăta prestigiosul istoric japonez H.K. Takahashi, revoluţia Meiji a realizat unitatea naţională, abolind regimul senioriał şi ordinele feudale, întocmai ca revoluţia franceză, dar, spre deosebire de aceasta, a instaurat o monarhie absolutistă şi nu o democraţie liberală.

Revoluţia industrială, de mare amplitudine, a introdus Japonia, la începutul sec. XX, între marile puteri care îşi disputau reîmpărţirea lumii.

MICROCRONOLOGIE A EPOCII MEIJI

Împăratul Mutshuhito, care a inaugurat epoca Meiji

Negustori europeni la Yokohama

Caricatură la adresa vestimentației de inspirație europeană

Una dintre primele locomotive nipone

1867 La restaurarea puterii monarhice, împăratul Mutshuhito publică o ordonanță, care instituie o nouă organizare administrativă și proclamă controlul absolut al monarhului asupra tuturor departamentelor guvernamentale.

1868 Împăratul se angajează, în „Jurămîntul cu cinci articole", să respecte opinia publică, să dezvolte relațiile cu străinătatea și să cucerească cunoștințele universale. Edo devine capitală sub numele de Tokio[1] (capitala de Est).

1869 Seniorii restituie domeniile lor tronului.

1870 Se desființează clasificarea socială în războinici, țărani, meșteșugari și negustori. Unii războinici pătrund în rîndurile nobilimii, alții devin *shizoku* (descendenți ai samurailor), iar alții *heimin* (oameni de rînd).

1871 Diviziunile administrative întemeiate pe fostele domenii feudale sînt abolite și înlocuite cu prefecturi, avînd fiecare în frunte un prefect, numit de guvernul central.

1872 Se instituie în toată țara școli primare publice și se inaugurează prima cale ferată japoneză, care leagă Tokio de Yokohama.

1873 Se înlocuiește calendarul lunar cu cel solar occidental. Se interzice portul sabiei.

1874 Itagaki Taisuke, conducător politic influent, prezintă guvernului o petiție, cu scopul de a constitui un parlament ales de către popor, ceea ce provoacă mișcări în favoarea drepturilor poporului și a unui parlament național.

1887 La Tokio se introduce curentul electric.

1889 Se promulgă Constituția Meiji, structurată după constituția prusiană, și se instaurează un sufragiu limitat.

1890 Se inaugurează prima sesiune a Parlamentului național și se formează un guvern constituțional.

1894 Conflicte de interese în Coreea declanșează războiul chino-japonez.

1895 Războiul cu China se încheie prin victoria Japoniei. La Tokio încep să circule tramvaie electrice.

1896 În Japonia, își face apariția cinematograful.

1899 La Tokio și Osaka se instalează primele telefoane.

1902 Se încheie alianța anglo-japoneză.

1904 Japonia declară război Rusiei.

1905 Japonia iese victorioasă din războiul ruso-japonez.

1910 Japonia anexează Coreea.

1912 Moare împăratul Mutshuhito. Urcă pe tron fiul său Taisho Tenno.

[1] Menționată pentru prima oară în sec. XII, cetatea Edo a fost fortificată în 1457 și a cunoscut o mare dezvoltare la sfîrșitul sec. XVI și între anii 1603-1868, ca una dintre principalele reședințe ale șogunilor din familia Tokugawa.

PSEUDOISTORIE

DIN TRECUTUL FOTBALULUI

CHARLES P. KORR

Întrecerile sportive au stîrnit dintotdeauna interesul viu şi entuziast al mulţimilor. Încă din timpul vechii Elade, concursurile artistice şi întrecerile atletice în cinstea lui Apolo, zeul de la Delfi, atrăgeau mii şi mii de spectatori, veniţi din toate colţurile ţării.

La Roma, oamenii se sculau cu noaptea în cap şi alergau spre Colosseum, înainte ca acesta să-şi deschidă porţile, pentru a ocupa un loc mai bun pe treptele uriaşei arene. Cei 80 000-100 000 spectatori din uriaşul amfiteatru, construit la Roma în vremea împăraţilor Vespasianus (69-79) şi Titus (79-81), se înflăcărau pentru cursele de care, pentru luptele gladiatorilor între ei şi cu fiarele.

În evul mediu, turnirurile — în care cavaleri cu zale şi armuri se întreceau în luptele cu lancea şi buzduganul — adunau, şi ele, mii de spectatori. Apoi, la începutul secolului nostru, sporturile au luat o amploare din ce în ce mai mare, încununarea fiind acele jocuri olimpice, prin care iniţiatorul lor, Pierre de Coubertin[1], a urmărit să dea lumii, din patru în patru ani, o pildă de înţelegere internaţională pe care sportul o poate aduce omenirii.

Dar, dintre toate sporturile care se practică azi, fotbalul ocupă primul loc. Orice meci, fie el şi de interes local, adună pe terenul de joc sute şi mii de spectatori, ca să nu mai vorbim de meciurile desfăşurate în cadrul Campionatului mondial, al Campionatului Europei, al altor asemenea întreceri de mare anvergură, în care numărul spectatorilor se cifrează la milioane, dacă ţinem seama — şi trebuie, desigur, să ţinem seama — şi de „spectatorii din fotolii", aşezaţi în faţa micilor ecrane.

Într-o vreme cînd faimosul jucător de culoare Pelé figurează printre cele mai celebre personaje ale lumii, fotbalul ajunge să fie consemnat aproape zilnic între evenimentele de răsunet. Prin numărul echipelor, jucătorilor şi cluburilor, prin numărul suporterilor lor şi, în general, al spectatorilor, fotbalul capătă în prezent o dimensiune atît de mare, încît depăşeşte cu mult limitele stadioanelor, spre a deveni un fenomen social, care preocupă nu numai pe sociologi şi psihologi, ci şi pe istorici. Printre ultimele contribuţii în domeniu se numără şi articolul profesorului Charles P. Korr, membru al Centrului de studii internaţionale al Universităţii din Missouri — S.U.A., despre clubul englez West Ham United, a cărui echipă a fost finalistă, în 1975, a Cupei Angliei.

Reproducem în paginile ce urmează, într-o formă oarecum prescurtată şi cu titlul şi subtitlurile revistei Magazin istoric, articolul profesorului Korr.

Emblema clubului West Ham United Football Club înfăţişează nişte ciocane[2] încrucişate pe fondul unui castel. Semnificaţia ei? În ce priveşte castelul, explicaţia e simplă: e vorba despre castelul familiei Annei Boleyn, nefericita soţie a regelui Angliei Henric VIII (1509-1547), decapitată din ordinul acestuia, castel care se înălţa odinioară pe locul actualului stadion. Cît priveşte ciocanele, ele simbolizau două cartiere, West Ham şi East Ham, care, foarte multă vreme, au constituit East End-ul Londrei. De fapt, afirmaţia nu este tocmai exactă, pentru că terenul clubului West Ham United se află situat în interiorul lui East Ham, aşa că în acest caz simbolistica depăşeşte mult geografia propriu-zisă. Ade-

[1] *Magazin istoric*, nr. 1/1982.

[2] În limba engleză, *hammer* = ciocan; în argoul local, jucătorii acestui club erau cunoscuţi sub numele de *hammers* = ciocănari.

vărata cheie a emblemei ne-o dau strigătele de încurajare ale suporterilor: Up the Hammers! Up the Iron! (Hai ciocănarii! Hai forjele!), care nu desemnează niște ciocane oarecare, ci pe cele mînuite de muncitorii forjelor, pe vremea cînd Londra era unul dintre marile centre mondiale ale construcției navale. Căci West Ham United nu este o grupare oarecare înființată de cîțiva tineri dornici să practice sportul lor preferat, ci creația deliberată a unei mari întreprinderi industriale: Thames Ironworks, adică „Forjele Tamisei".

West Ham United nu este numai un club de fotbal, ci și o societate anonimă. Într-adevăr, la 5 iulie 1900, clubul este înregistrat în mod oficial sub denumirea de West Ham United Football Club Limited. Articolul 1 al statutelor preciza că obiectivul noii societăți era de „a prelua pe seama sa și a continua toate activitățile asociației sau clubului cunoscut înainte sub numele de Thames Ironworks Football Club". De ce fusese nevoie de un nou statut și de o schimbare de nume?

Derivative pentru dezmoșteniții soartei

Întreprinderea Thames Ironworks, situată în cartierul docurilor, era proprietatea lui Arnold F. Hills. De mai multe decenii, Thames Ironworks, ultimul dintre marile șantiere navale ale Londrei, era sfîșiat de concurența șantierelor de pe rîul Clyde: 6 000 muncitori în 1860, numai 3 100 la sfîrșitul secolului. În același timp, se înregistrau puternice mutații sociale. În 1892, circumscripția a trimis în Parlament un deputat, pe sindicalistul Keir Hardie. Sindicatele se străduiau să-i organizeze pe docheri, ca și pe muncitorii calificați. Chiar în rîndurile burgheziei se ridi-

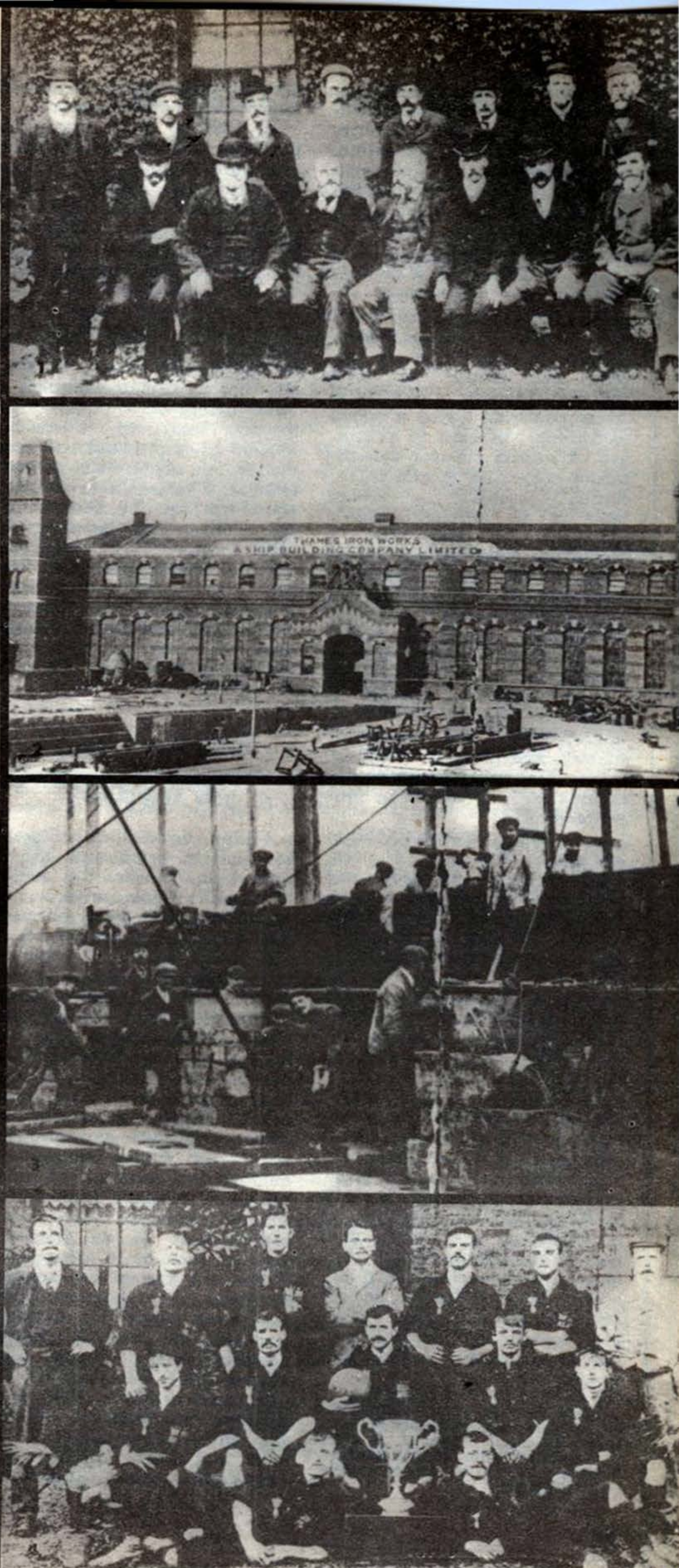

1. Arnold F. Hills în mijlocul unui grup de lucrători

2-3. 1903. Forjele și șantierele navale ale Tamisei

4. Echipa clubului West Ham United, în 1900

cau glasuri care denunțau suprapopularea și insalubritatea West Ham-ului. Mizerie, șomaj, teama zilei de mîine, cu obișnuitul lor cortegiu de plăgi sociale, aceasta era soarta locuitorilor celor două cartiere. Și să nu uităm jalnicul spectacol al copiilor destinați de timpuriu străzii și bandelor ei de vagabonzi.

În fața situației, reformatorii au găsit o soluție: muncitorilor și copiilor lor le trebuie mai multe activități sportive! Ideea era o emanație cît se poate de logică a epocii victoriene[1], în care se pretindea că soluția tuturor calamităților societății se află într-o simplă formulă: „a munci bine, a te destinde bine". Expresia cea mai pură a acestei doctrine au fost acele public schools[2] și universități, unde tinerii erau învățați nu numai să se ocupe de propria lor carieră, dar și să răspîndească cuvîntul bun printre săraci și ignoranți. Din această ultimă idee, s-a născut și aceea că trebuie făcut ceva în ajutorul dezmoșteniților soartei, mai ales de teamă ca, într-o bună zi, ei să nu se hotărască să-și ia soarta în propriile mîini.

Cu greu ne putem închipui un produs mai tipic al acestei clase dominante victoriene și al acestui tip de educație, ca proprietarul lui Thames Ironworks. Educat la Harrow[3], Hills și-a terminat studiile la Oxford și a intrat în consiliul de administrație al șantierelor, după ce moștenise averea tatălui său. Era și sportiv: fusese campion al Angliei la alergări pe distanța de o milă (1 609 m); apoi reprezentase, ca fotbalist, universitatea și țara sa. Profund convins că a munci din greu este o necesitate și că numai practicarea unui sport aspru ajută la formarea caracterului, el considera că exercita ea unei funcții de răspundere îi conferă datorii speciale, de pildă, aceea de a îndruma pe cei aflați în grija lui spre activități folositoare lor personal, dar și societății. Astfel, gîndea el, se va putea combate anarhismul muncitorilor.

În 1895, o grevă masivă a paralizat șantierele. Ostil unor asemenea acțiuni, ca oricare alt industriaș dealtfel, Hills a manifestat, după încheierea conflictului, dorința de a crea în întreprinderea sa un oarecare spirit de cooperare, menit să stăvilească sindicalismul. De unde, organizarea unui sistem de participare la beneficii, adoptarea zilei de muncă de opt ore și, în sfîrșit, crearea în întreprindere a unei întregi serii de cluburi: muzică, teatru și, îndeosebi, fotbal. El a publicat, de asemenea, un săptămînal al șantierelor, *Thames Ironworks Gazette*. Aproape în fiecare număr, un articol semnat de Hills expunea un aspect sau altul al concepției sale despre relațiile patron-muncitori, proclama necesitatea de „a înlătura în mod definitiv orice urmă de resentiment, pe care l-ar fi putut lăsa recenta grevă".

Spectatorii nu se mai înghesuie

Clubul de fotbal s-a creat în 1895, în urma unui anunț apărut în *Gazette*. S-a stabilit că el va folosi un teren din vecinătate și că va fi finanțat din cotizațiile susținătorilor săi și printr-o subvenție a întreprinderii. Succesul a fost rapid. Înscriindu-se peste cincizeci de amatori, s-au constituit două echipe. S-a luat apoi o decizie, care indica o oa ecare orientare. „Din inițiativa jucătorilor, ne relatează *Gazette*, comitetul de direcție a fost alcătuit din nejucători. Cîțiva gentlemeni au fost deci solicitați să îndeplinească această importantă funcție, pentru ca e clubul n-are decît să se felicite". Așadar, încă de la crearea sa, clubul era trecut sub semnul gestiunii, al managementului, am putea spune. De o pa te jucătorii, de cealaltă, conducătorii: două categorii distincte, două clase sociale.

În anul următor, 1896, s-au adăugat noi jucători, în cea mai ma e parte aduși de la cele mai vechi cluburi din cele două cartiere. Și a doua parte a sezonului fotbalistic a fost la fel de strălucitoare ca și prima. În 1897, un eveniment: Hills a cumpărat un teren din apropierea docurilor și s-a apucat, în cinstea celei de-a 60-a aniversări a sui ii pe tron a reginei Victoria (1837-1901), să construiască un stadion. Rezultatul: superbul Memorial Ground, un loc demn din toate punctele de vedere de finala Cupei Angliei. Cu această ocazie, jucătorii au primit un nou echipament, s-au recrutat noi fotbaliști și s-au organizat numeroase meciuri. Iar comitetul de conducere a luat hotărîrea să-i asigure pe jucători împotriva oricărei pierderi de sala iu în întreprindere, ca urmare a rănilor căpătate în timpul jocului.

Astfel, în trei ani, Thames Ironworks Football Club a devenit cea mai bună echipă din tot East End-ul. Dar acum nu mai semăna deloc cu ceea ce fusese la început. Nu mai era nici o taină că principala rațiune a clubului era să învingă cele mai bune echipe de pe vremea aceea. Exista totuși o problemă: spectatorii nu se mai înghesuiau deloc la porțile stadionului. S-a lansat atunci un apel către muncitorii din întreprindere. Dar degeaba. Într-adevăr, ce motiv aveau ei să se identifice cu acest club? Nu mai era „al lor". Pasiunea lor pentru fotbal, începuse să se îndrepte spre alte echipe din cartier.

Conducătorilor nu le-a mai rămas decît o singură soluție: clubul să devină în mod oficial profesionist, ceea ce s-a întîmplat în 1898. În consecință, s-a înscris în divizia a doua a lui Southern League, principala categorie de fotbal din regiunea de sud a Angliei. (Înființată în 1894, ea era a doua mare divizie profesionistă, după Football League, creată în 1888.) Angrenaj care, firește, i-a determinat pe responsabili să facă totul ca clubul lor să treacă în prima categorie, începînd cu înlocuirea a 27 din 30 jucători ai sezonului precedent. De astă dată, cei noi nu erau nici din întreprinderea lui Hills, nici măcar din East End. Nu cunoaștem care erau onorariile jucătorilor în 1898, dar ar trebui să fim grozav de naivi

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 1/1981.

[2] Școli secundare particulare (colegii), în care erau susținute și încurajate așa-zisele elemente de elită.

[3] Localitate suburbană a Londrei, al cărei colegiu se bucura de un deosebit prestigiu.

dacă ne-am imagina că acești fotbaliști profesioniști din diverse colțuri ale Angliei, ale Țării Galilor și chiar din fundul Scoției au venit să joace în această echipă doar spre a savura plăcerile East Endului. Dealtfel, ei nici nu ascundeau că sînt profesioniști; după ce se termina sezonul, puțini dintre ei mai lucrau la Ironworks.

La Thames Ironworks Football Club, trecerea la profesionism nu s-a făcut prea ușor. Lui Hills, recrutarea de către comitetul de conducere a unor fotbaliști profesioniști i-a provocat o adevărată dramă de conștiință. Plin de emfază, el a înfierat situația: „Asemeni vechilor romani din epoca decadenței, noi vrem, pe cît se pare, să fim artiști și sportivi, dar numai prin procură: angajăm o echipă de gladiatori, pe care o trimitem să dispute meciurile în locul nostru... Să nu contați pe mine că am să accept astfel de competiții". Ce să facă totuși? Clubul acesta era mîndria și, într-un fel, copilul lui. Să renunțe pur și simplu însemna că accepta eșecul. A hotărît atunci să mențină clubul în viață, despărțindu-l însă complet de întreprindere. De aici a și izvorît ideea creării acelei societăți anonime pe acțiuni, despre care am amintit. Divorțul era atît de net, încît Hills nu va fi membru al consiliului de administrație.

Printre cei zece membri ai acestui prim consiliu de administrație nu figura nici un jucător sau fost jucător al clubului, nici un muncitor. În schimb locurile erau ocupate de un antreprenor de păduri, proprietarul unei forjerii, doi ingineri, un gentleman care dispunea de „o oarecare avere personală" etc. Curioasă organizație acest consiliu: administratorii aveau mînă liberă asupra întregii gestiuni, ca și a orientării clubului; erau reeligibili la fiecare trei ani și aveau dreptul să se autodelege la adunarea generală anuală a acționarilor. Toate acestea miroseau a oligarhie.

Introducere și traducere de
Paul B. MARIAN

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

(Urmare din p. 45)

face pe marginea cheltuielilor din primul mare război mondial: „Primul război mondial, operă de distrugere și de moarte, a costat sume pe care nici nu ni le putem imagina în mod concret. Un milion de lucrători, plătiți în mod generos, ar fi putut să muncească la opere de creațiune timp de trei mii de ani cîte 44 ore pe săptămînă, dacă banii cheltuiți cu războiul ar fi fost întrebuințați pentru binele omenirii. S-au făcut calcule de mai mare actualitate: cele 15 milioane de șomeri, care se află astăzi în lume, ar fi putut să aibă salarii generoase pentru un timp de 200 ani!"

Diplomatul de la Geneva și Lausanne. Sub acest titlu, *Universul* din 21 iulie reproduce o convorbire cu Nicolae Titulescu a corespondentului la Paris al ziarului austriac *Neues Wiener Journal*, în care marele diplomat român se referă, de astă dată, la unele momente din activitatea sa și în care citim, între altele: „Eu însumi, diplomat de carieră, n-am fost educat pentru această carieră. Am început ca student în drept, stînd la Craiova, unde tatăl meu era președinte de tribunal, cu vază. Mai tîrziu am devenit profesor. Întîi la Iași, apoi la București și abia în timpul războiului am început să mă ocup de politica activă. În anul 1917, am fost numit pentru prima oară ministru [de finanțe]. Printre ceilalți miniștri cu barbă, păream foarte tînăr, așa că portarul ministerului de finanțe nu m-a lăsat să intru, cînd mi-am luat pentru prima oară slujba în primire. Și mai tîrziu mi s-a spus, de multe ori, că înfățișarea mea *nu este ministerială*.

Mă întrebați ce principii fundamentale m-au condus în cariera mea politică de un deceniu și jumătate. Nu se poate răspunde ușor la aceasta, fiindcă la tratative mă las condus de două reguli generale: în primul rînd dau totdeauna atenție, ca atitudinea mea să fie egală față de toți participanții și mă feresc să-mi exprim în decursul negocierilor simpatii sau antipatii. În rîndul al doilea, tind mereu să mă pun în situația părții adverse, oricare ar fi ea, fiindcă numai în felul acesta este posibil de a înțelege într-adevăr punctul de vedere advers".

Nu intenționăm să ne oprim în cuprinsul acestei rubrici — dealtfel spațiul nu ne îngăduie — asupra modului în care presa de acum 50 ani oglindește evenimentele internaționale. Dar nu putem să nu remarcăm insistența cu care aproape toate ziarele bucureștene apărute în această lună iulie 1932 — reflectînd îngrijorarea opiniei publice românești — urmăresc evenimentele care se petrec în Germania și care marchează rapida ascensiune a hitlerismului la putere. Toate ziarele comentează, de exemplu pe spații largi, măsura prin care așa-zisul „cabinet al baronilor", condus de von Papen — făcînd jocul forțelor hitleriste — demite miniștrii și proclamă starea de asediu la Berlin și în întreaga Prusie[1]. La 21 iulie, *Dimineața* scrie: „Hitleriștii amenință liniștea în Germania. Populația trăiește ceasuri de panică". A doua zi, 22 iulie, același ziar apare în două ediții speciale, pentru a informa cititorii despre gravele evenimente ce se petrec în Germania și care „au provocat o agitație enormă în rîndurile partidelor moderate și de stînga. Hitleriștii încearcă în orașele mari să acapareze punctele strategice spre a opri mișcările de rezistență ale muncitorilor".

„Cum evoluează criza din Germania. Hitleriștii pregătesc lovitura de stat". Sub acest titlu, *Adevărul* din 26 iulie notează: „Partidul național-socialist se pregătește pentru desăvîrșirea loviturii de stat". În cadrul aceluiași amplu grupaj apărut în coloanele ziarului, citim un șir de informații privind situația din această țară, cu titluri ca: *„Măsuri contra presei. Concedierea funcționarilor. Procesul intentat de fostul guvern prusian"*. A doua zi, ziarul inserează, alături de știri și comentarii proprii, relatări din presa germană care reflectă gravitatea evenimentelor.

Rubrică de:
Cristian POPIȘTEANU, Valeriu BUDURU,
Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ
Selecția fotografiilor: Radu Ion POPESCU

[1] *Magazin istoric*, nr. 4/1982.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

— Cititorii noştri ne pot scrie fie pe adresa indicată, fie la Căsuţa poştală nr. 1-702, Bucureşti.

— Atragem din nou atenţia tuturor celor care ne scriu că manuscrisele şi documentele anexe nu se înapoiază. În consecinţă, corespondenţii noştri sînt rugaţi să-şi păstreze copiile corespunzătoare. De asemenea, ne vedem siliţi să subliniem pentru cei care ne scriu de mînă, adesea cu creionul şi foarte neciteţ că le vom răspunde mult mai puţin prompt decît corespondenţilor care nu ne pun probleme de descifrare a scrisului lor.

— Unii cititori ne pun — în aceeaşi scrisoare — zeci de întrebări de amănunt din istoria naţională şi universală. A le răspunde la fel de amănunţit ar însemna a redacta în fiecare lună încă cel puţin o revistă. Rugăm a ni se scrie mai concis şi a ni se adresa eventualele întrebări numai pe marginea articolelor publicate.

— Cititorii care doresc să primească răspuns în scris la întrebările adresate redacţiei sînt rugaţi să includă în scrisorile lor un plic timbrat, pe care să-şi scrie adresa completă.

PREMIAŢI

Primim din partea Ministerului educaţiei şi învăţămîntului, Direcţia ştiinţe sociale, activităţi educative şi sportive:

La încheierea etapei pe ţară a concursului de istoria României, desfăşurat la Zalău, în perioada 5-11 aprilie 1982, Comisia centrală de organizare a acordat — ca premii — lucrările cu caracter istoric, precum şi abonamentul pe un an de zile la revista Magazin istoric, oferite de dumneavoastră ur ători lor elevi:

1. SURDUCAN TRAIAN, clasa a XII-a, Liceul de filologie-istorie „Simion Bărnuţiu", din Şimleul Silvaniei jud. Sălaj;

2. RUSTOIU AUREL, clasa a X-a, Liceul industrial nr. 1, Cugir, jud. Alba;

3. FLOREA GELU, clasa a X-a, Liceul de filologie-istorie „Ady-Şincai", din Cluj-Napoca;

4. SONNTAG FLAVIA-RENATA, clasa a IX-a, Liceul de matematică-fizică „Lucreţiu Pătrăşcanu", din Bacău.

La rîndul nostru, adresăm călduroase felicitări tuturor elevilor premiaţi şi participanţi la această etapă a concursului de istoria României.

15 ANI

Cu prilejul aniversării a 15 ani de la apariţia primului număr, ne-au mai adresat calde cuvinte de felicitare şi de apreciere la adresa Magazinului istoric numeroşi cititori. Le mulţumim tuturor, chiar dacă, din lipsă de spaţiu, nu putem menţiona decît pe cîţiva: IOAN VALER ANDREICA, din Bistriţa, jud. Bistriţa-Năsăud; ADRIAN EM. POPESCU, din com. Covrigi, jud. Gorj; IULIA CIOLACU-BIRON, din Focşani; ANGELA RAICHICI, din com. Belobreşca, jud. Caraş-Severin; ROMEO TEIAŞU, din Iaşi; GHEORGHE ŞURUBARU, din Bucureşti; IOAN NEOREA, din Braşov; GEORGETA CURPĂN, din Tîrgu Ocna; GHEORGHE PEREA, din Sibiu.

Reţinem, de asemenea, din scrisoarea trimisă de Societatea culturală „Mihai Viteazul", din satul Cruşovu, com. Braşovăţu, jud. Olt, sub semnătura învăţătorului pensionar ALEX. S. PREDEŢEANU: Noi şi ai noştri sîntem şi rămînem recunoscători revistei noastre mult aşteptate.

DOUĂ COLECŢII PENTRU DOUĂ ŞCOLI

Prof. IONEL GEORGIAN, din com. Vlădeşti, jud. Argeş: Vă mulţumesc pentru deosebita amabilitate de a-mi face cunoscută prin „poşta" revistei (nr. 3/1982) dorinţa de a procura o colecţie completă Magazin istoric. Am cumpărat deja două colecţii: pentru Liceul industrial nr. 1 (care pregăteşte specialişti pentru Întreprinderea mecanică Muscel, unde se fabrică autoturismele ARO) şi pentru Şcoala generală nr. 6, din Cîmpulung.

Prin dv. vreau să mulţumesc din toată inima celor ce mi-au scris, oferindu-mi colecţiile lor.

ÎN LAGĂR LÎNGĂ VIENA

Urmăresc revista Magazin istoric încă de la primul număr, mi-scrie TOADER SUŞTIC, din Sighetu Marmaţiei. În nr. 2/1982, m-a impresionat foarte mult fotografia de la articolul Treptele de la Mauthausen, care îmi este foarte cunoscută.

Sînt născut în anul 1929. În luna decembrie 1943, în gara din Viena am fost arestat, fiindcă fugisem de la muncă forţată dintr-o localitate de lîngă Viena şi voiam să ajung acasă, în comuna Rozavlea, jud. Maramureş. În ianuarie-februarie 1944 eram într-un lagăr de muncă în preajma Vienei. Eram ţinuţi în barăci lungi, sute de oameni. Vedeam zilnic cum mureau oameni din cauza bătăilor cu vina de bou. Eu, avînd numai 14 ani, lucram în lagăr. Cînd nu aveam program de muncă eram pus să sar ca broasca prin curte. Cînd ni se împărţea supa sau ceaiul (apă caldă), dacă nu respectam anumite condiţii, eram bătuţi cu vina de bou. Mîncam cartofi nefierţi, sfeclă nefiartă, alte legume tot nepreparate. În lagărul acela ştiu că erau oameni din diferite ţări: iugoslavi, sovietici, polonezi, francezi, români din Ardealul ocupat de horthyişti.

Pentru celelalte probleme cuprinse în scrisoarea dv. vă sugerăm să vă adresaţi Comitetului foştilor luptători antifaşişti, str. Onegti, nr. 5, Bucureşti.

ALTE BĂI

VIOREL CRETU, student, din Bucureşti: În completarea articolului Băile — patru milenii vechimie (nr. 3/1982) vă semnalez că André Parrot, fost director al Muzeului Luvru, a descoperit o sală de baie, datînd din mileniul II î.e.n., în palatul regelui Zimri-Lim, din oraşul Mari (aflat pe teritoriul actualului Irak). Este vorba de o cameră de baie cu o instalaţie sanitară unică pentru arheologia orientală a acelei perioade. Deci „cele dintîi săli de baie" nu s-au descoperit numai la Cnosos, Phaistos, şi Tirint, în Grecia, cum se spune în articol, ci şi în Orient.

AL 14-LEA RADU?

ION-TOIAGA PĂUN, din Bucureşti, ne semnalează că nu au fost treisprezece voievozi cu numele de Radu (nr. 2/1982), ci şi un al 14-lea care a domnit în perioada octombrie 1521-ianuarie 1522. Într-adevăr, în octombrie 1521 a existat un Radu-vodă, cunoscut însă mai curînd sub numele Vlad sau sub porecla Dragomir Călugărul. De aceea el ar trebui să figureze între voievozii cu numele Vlad (aşa cum, dealtfel, este înscris în lista întocmită de Constantin C. Giurescu).

Cît priveşte pe Radu Ilie Haidăul, acesta a domnit într-adevăr în perioada noiembrie 1552-mai 1553, între două domnii ale lui Mircea Ciobanul. Hrisoavele emise de Radu Ilie voievod la 25 ianuarie 1553 şi 20 martie 1553 constituie dovezi indiscutabile ale stăpînirii sale în Ţara Românească. Întreruptă în noiembrie 1552, domnia lui Mircea Ciobanul va fi reluată în mai 1553; el a domnit pînă în februarie 1554, după care a părăsit iarăşi tronul, pe care s-a urcat pentru a treia oară — între ianuarie 1558 şi septembrie 1559.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

NU BUCUREŞTI, CI SIBIU

RADU ARDELEAN, muzeograf, Muzeul Brukenthal, din Sibiu: Omnibuzul prezentat în planşa 3, din nr. 2/1982 nu este din Bucureşti, cum afirmă C. Săvulescu, ci din Sibiu. În acest oraş omnibuzul electric a fost dat în exploatare la 3 august 1904. Fotografia publicată înfăţişează un astfel de vehicul în Piaţa gării din Sibiu. Ea a fost executată de Emil Fischer, membru al unei adevărate „dinastii" de fotografi, a căror impresionantă colecţie a intrat, în 1981, în patrimoniul Muzeului Brukenthal.

NEPLĂCERI REZOLVATE

Cititorii **ION PERIAN**, din com. Biled, jud. Timiş; **DIMITRIE BLIDARU**, din com. Jdioara, jud. Timiş; **MIHAIL K. CONSTANTINESCU**, din Bucureşti, ne-au semnalat unele deficienţe în primirea abonamentelor la Magazin istoric.

Ca şi în alte asemenea nedorite situaţii, am transmis sesizările corespondenţilor noştri Direcţiei generale a poştelor şi telecomunicaţiilor, din cadrul Ministerului transporturilor şi telecomunicaţiilor, care ne-a comunicat, sub semnătura dr. V. Schiopirian, director general adjunct, rezolvarea operativă a reclamaţiilor.

Mulţumirilor abonaţilor noştri, care au intrat în posesia exemplarelor ce le lipseau, le adăugăm şi pe ale noastre.

LIMITAT

Deşi interesante, documentele, însemnările, informaţiile şi completările trimise de următorii corespondenţi se adresează unui număr prea restrîns de cititori pentru a putea fi reproduse, în paginile revistei: **IOAN BĂSAI**, din com. Costeşti-Pietreni, jud. Vîlcea; **LEON ABRAMOVICI**, din Cîmpulung Moldovenesc; **GHEORGHE I. PÎTEA**, din com. Dîmboviciuara, jud. Argeş; **ION NICULUŞCĂ**, din Bucureşti; **MIHAIL CHITUC**, din Băile Govora, jud. Vîlcea.

NU LA NOI

ILIE PANĂ, din Tîrgu Cărbunesti, jud. Gorj; **MARCU BACHIN** din Platforma Măgurele, Ilfov; **DAN IOAN**, din Satu Mare; **OCTAVIAN CĂRĂBAŞ**, din Brad, jud. Hunedoara; **D. ARSENE**, din Ocna Mureş, jud. Alba; **NICOLAE CIURCU**, din Bucureşti; **AL. BASARAB CHIRIAC**, din Braşov: Nu răspundem decît întrebărilor referitoare la articolele publicate în Magazin istoric. Vă rugăm să citiţi textul introductiv de la Poşta Magazin istoric, pe care îl publicăm în fiecare număr, de foarte multă vreme.

CĂRŢI

MIRCEA MURĂRESCU, din Suceava; **ELENA DUMITRIU**, din Paşcani; **TEODOR RĂDULESCU**, din Constanţa: Pentru procurarea lucrărilor prezentate în cadrul rubricii Cărţi sosite la redacţie, adresaţi-vă librăriei „Cartea prin poştă" din Bucureşti str. Pitar Moş nr. 5.

ION CIOBĂNESCU, din Medgidia; **PAUL MOGA**, din Bucureşti; **GHEORGHE SĂRĂCUŢ**, din com. Buiz, jud. Bihor; **VIOREL NISTOR**, din Turda; **SORIN MĂRGHITAŞ**, din Aleşd, jud. Bihor: Informaţii privind modalităţile de cumpărare a unor cărţi apărute în urmă cu mai mulţi ani puteţi obţine adresîndu-vă serviciului de anticariat din cadrul Centrelor de librării ale judeţelor de care aparţineţi.

NE-AU TRIMIS

GHEORGHE UNGUREANU, din Ploieşti: o variantă a cîntecului dedicat copilului Amilcar C. Săndulescu, cel care a desemnat eroul necunoscut al României, la 14 mai 1923, la Mărăşeşti (nr. 1/1981).

Prof. **DIMITRIE BOB**, din Cluj-Napoca: o evocare a episcopului Ioan Bob (1759-1830) de la Blaj, luptător pentru drepturile românilor transilvăneni.

Prof. **GH. VIERU** şi prof. **CONSTANTIN TÎLMACIU**, din com. Stoicăneşti, jud. Olt: articolul Nicolae Titulescu, Ion G. Duca şi garda de fier.

GHEORGHE DRĂGOI, din com. Segarcea Deal, jud. Teleorman: amintiri din cel de-al doilea război mondial.

DUMITRU DOBRE, din com. Manasia, jud. Ialomiţa: cîteva date referitoare la trecutul comunei Manasia (sec. XVII-XIX).

GEORGE VAIDA, din Timişoara: o precizare despre locul de origine al Basarabilor.

CITITORI ŞI ARTICOLE

Pe marginea unor articole publicate în Magazin istoric, ne-au mai scris şi cititorii: **DUMITRU BĂJAN**, din Constanţa; **GIOI CONSTANTIN**, din Bucureşti (Negru vodă între tradiţie şi istorie, nr. 2/1982); **NICOLAE KOSLINSKI**, din Bucureşti (Un genocid de trei secole, nr. 3/1982); **ALECU CIUNGU**, din Focşani (Pledoarii româneşti pentru pace, nr. 2/1982); **RĂDUCANU R. BADEA** din Tîrgu Mureş (Sfîrşitul Imperiului habsburgic, nr. 12/1981, 1/1982).

ÎN PROBLEMA ABONAMENTELOR

ION OHERGHIESCU, din Timişoara: Deşi cunoşteam dinainte răspunsul, am dat curs cererii dv. şi ne-am interesat la organele de difuzare a presei. Ni s-a comunicat că abonamentele la revista noastră pe următoarele cinci luni ale anului 1982 se pot face la **TOATE** oficiile PTTR, la TOŢI factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate.

Cristian POPIŞTEANU

CERERI ŞI OFERTE

IOSIF GEORGE, cartier Valea Roşie, Bl. 18, sc. I, et. II, ap. 11, Craiova, solicită: nr. 2/1967; 7-8/1968; 10/1970.

ION ALBU, com. Berzovia, nr. 310, jud. Caraş-Severin, solicită: nr. 1-8/1967.

ALEXANDRU POPESCU, str. Emil Racoviţă, nr. 24, ap. 45, Bucureşti, solicită: nr. 8/1967.

GHEORGHE I. PERIAN, comuna Şugag, jud. Alba, solicită: nr. 1/1971.

VALERIU PINTEA, str. Păcii, nr. 12, Bl. I, sc. A, ap. 3, Zalău, jud. Sălaj, solicită: nr. 12/1979, 2, 4, 9, 11-12/1980; 3/1981; oferă: nr. 2, 8/1967; 3/1969; 1, 3/1970; 7, 10-11/1972; 8/1973; 12/1975; 8/1976.

IOAN V. MORARIU, B-dul Schitu Măgureanu, nr. 27-33, ap. 122, Bucureşti, solicită: nr. 1/1982.

REMUS-DORU ZĂHUŢ, Piaţa Decebal est, nr. 50, Bl. T6, sc. A, ap. 4, Bistriţa, jud. Bistriţa-Năsăud, solicită: nr. 1-4/1967; 5, 7-8, 10/1969; oferă: nr. 10/1968; 10/1972; 10/1975; 7, 10, 12/1976; 3, 8, 12/1977; 1-12/1978; 2, 6, 8-9, 12/1979; 2, 4-5/1980; 4/1981.

MIHAI COSTESCU, str. Mărăşeşti, nr. 39 A, Bl. A12, sc. E, ap. 1, Suceava, oferă colecţia completă.

VASILE MARIN, str. Cloşca, nr. 9, Arad, oferă colecţia 1967-1980.

EUGENIA BÎRZEANU, Calea Dorobanţilor, nr. 69, et. II, Bucureşti, oferă colecţia completă.

Important! *În curînd, concursul* Magazin istoric, *ediţia a II-a 1982. Bibliografie: colecţia revistei pe anii 1981 şi 1982.*

CONTENTS (Romanian History) M. MUŞAT Historical Events for the Romanian Spirituality ● 1910. The X-th Congress of the Workers Movement ● GH. DAVID Peter the Lame ● M. ALI EKREM Romanians in Old Turkish Sources ● I. POPESCU-PUŢURI History Teaches ● THE XV-th ICHS: History and Peace ● V. CÂNDEA Foreign Collections on Romanian Past ● V. IONAŞ The City of Deva ● In Bucharest, 50 Years Ago ● D.B. FUNDERBURK The Tilea Affair (III)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) M. MUŞAT Evénements historiques pour la spiritualité roumaine ● 1910. Le X-e Congrès du mouvement ouvrier ● GH. DAVID Pierre le Boiteux ● M. ALI EKREM Vieilles sources turques sur les Roumains ● I. POPESCU-PUŢURI Enseignements de l'histoire ● Le XV-e CISH: L'histoire et la paix ● V. CÂNDEA Collections étrangères sur le passé des Roumains ● V. IONAŞ La Cité Deva ● À Bucarest, il y à 50 ans ● D.B. FUNDERBURK L'Affaire Tilea (III)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) М. МУШАТ Исторические события румынской духовности ● 1910. X Съезд рабочего движения ● Г. ДАВИД Пётр Хромой ● М. АЛИ ЕКРЕМ Румыны в древних турецких источниках ● И. ПОПЕСКУ-ПУЦУРЬ Уроки истории ● XV МКИН: История и мир ● В. КЫНДЯ Иностранные коллекции о прошлом румын ● В. ИОНАШ Крепость Дева ● В Бухаресте, 50 лет тому назад ● Д.Б. ФЭНДЕРБЭРК Дело Тильи (III)

INHALT (Rumänische Geschichte) M. MUŞAT Geschichtliche Ereignisse in der rumänischen Geistigkeit ● 1910. Der X Kongress der Arbeiterbewegung ● GH. DAVID Peter der Hinkende ● M. ALI EKREM Rumänen in alten türkischen Quellen ● I. POPESCU-PUŢURI Geschichtliche Belehrungen ● Der XV C.I.S.I.: Die Geschichte und der Frieden ● V. CÂNDEA Fremde Sammlungen über die Vergangenheit der Rumänen ● V. IONAŞ Die Burg Deva ● In Bukarest, vor 50 Jahren ● D.B. FUNDERBURK Der Fall Tilea (III)

SUMARIO (Historia rumana) M. MUŞAT Acontecimientos históricos en la espiritualidad rumana ● 1910. El X° Congreso del movimiento obrero ● GH. DAVID Pedro el Cojo ● M. ALI EKREM Rumanos, en antiquos fuentes turcas ● I. POPESCU-PUŢURI Lecciones de la historia ● El XV° C.I.C.H.: La historia y la paz ● V. CÂNDEA Colecciones extranjeras sobre el pasado de los rumanos ● V. IONAŞ La fortaleza Deva ● En Bucarest hace 50 años ● D.B. FUNDERBURK El caso Tilea (III)

ABONNEMENTS : ILEXIM – Deportamentul export-import presă, Bucureşti, strada 13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136–137, telex : 11226

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstăşel, Ana Maria Şerbănescu, Marian Ştefan
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACŢIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factori poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" – Bucureşti

1

42 427

سپاهی چنان بر سپر نهدم و باز

دمیران همه بیشتاب فتنه
به تنها روان دو گریا فتنه

三囲名物